

Τα έθνη των συνταξιούχων

The Economist
Special report
Ageing populations
(25 Ιουνίου 2009)

Γράφει η Barbara Beck

29-60

ΟΡΓΑΝΩΣΗ & ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ - ΔΙΑΦΗΜΙΣΗ:

METROPOLIS ΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

Εδρα: Εθνάρχου Μακαρίου &
Δημητρίου Φαληρέως 2
Τ.Κ. 185 47 - Νέο Φάληρο
Σύνταξη - διαφήμιση: Κύπρου 12Α
Τ.Κ. 183 46 - Μοσχάτο
τηλ. 210.48.16.710

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Αλεξία Κονάχου

ΣΥΜΒΟΥΛΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Κώστας Τσαούσης

PROJECT MANAGER:

Βίκτωρας Δήμας

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Αλεξάνδρα Σαρμά

ΣΥΝΕΡΓΑΤΕΣ:

Νατάσα Μαστοράκου
Θάνος Τριανταφύλλου
Κωστής Καπόπουλος
Δημήτρης Μαζιώτης
Χρήστος Τσαπακίδης
Φωτεινή Βλαχοπούλου

ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ:

Πάνος Πατρίκης

ΔΙΑΦΗΜΙΣΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ:

Χρίστη Σωτηρίου
Εμμανουέλα Χειραράκη
Θάνος Τριανταφύλλου
Χρήστος Τσαούσης
τηλ. 210.48.23.977

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ:

Δημήτρης Στεργίου
Ρουμπίνη Νάτση

ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ:

Βασίλης Λουκανίδης
Βαγγέλης Νίκας

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ:

Shutterstock

ΜΟΝΤΑΖ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ:

«Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ» Α.Ε.

Η πρωτογενής ελληνική παραγωγή
της έκδοσης -κείμενα, έρευνες,
αφιερώματα- είναι διαθέσιμη στην
ηλεκτρονική διεύθυνση:

www.enthesis.net

Πώς «ξεκλειδώνονται» τα οφέλη της μακροζωίας

8-9

Πλάτων Τήνιος

Δημογραφική γήρανση και υπηρεσίες υγείας

10

Γιάννης Κυριόπουλος

Η διαδικασία της γήρανσης έχει φύλο: δημογραφία, ηλικία, άνδρες και γυναίκες

12-13

Αντιγόνη Λυμπεράκη

Η απασχόληση εγγυάται το «μέλλον» της δημογραφικής γήρανσης

16-18

Δημήτρης Κοντός

Γενεακή δικαιοσύνη

20-22

Γενιά των 700 ευρώ - G700

Ποιον είπες «γέρο», ρε;!

23-24

Αλεξία Κονάχου

Επιστροφή στα θεμελιώδη

25-26

Συνέντευξη Bram Boon

Οχι nano αλλά nana technology

66

Σίμος Βερβερίδης

Το ελιξίριο της νεότητας και η σύγχρονη διακυβέρνηση

Η αναζήτηση του ελιξίριου της νεότητας ήταν έμμονη ιδέα του ανθρώπου επί αιώνες: πώς εξασφαλίζουμε τη μακροβιότητα όντας ταυτόχρονα δραστήριοι και υγιείς; Στον αιώνα μας το όνειρο αλχημιστών γίνεται πραγματικότητα. Το προσδόκιμο επιβίωσης παγκοσμίως είναι σήμερα τα 67 έτη, ενώ στις αρχές του αιώνα που πέρασε ήταν το μισό. Όπως προκύπτει από έρευνες του ΟΟΣΑ και της Eurostat, τα Υγιή Έτη Ζωής (Healthy Life Years) αυξάνονται ακόμη ταχύτερα. Τα έτη που κερδίσαμε, φαίνεται, δεν είναι μόνο περισσότερα αλλά και καλύτερα.

Όμως στη δημόσια ζήτηση ελάχιστους πανηγυρισμούς συναντά κανείς για τη μακροζωία. Η μακροζωία, αντί να εκθειάζεται, διεκτραγωδείται ως συνιστώσα της γήρανσης του πληθυσμού. Η δε γήρανση του πληθυσμού μόνο ως πηγή δεινών καταγράφεται: ελλείμματα, δημοσιονομικά και κοινωνικά αδιέξοδα, οικονομική υστέρηση. Φτώχεια και απροσδιόριστες απειλές.

Πώς εξηγείται αυτή η μετατόπιση; Πώς η ευλογία της μακροζωίας μετατρέπεται σε οικονομική και κοινωνική απειλή; Με ποιον τρόπο θα «ξεκλειδώσουμε» τα οφέλη που τόσους αιώνες επεδίωκε η ανθρωπότητα και τώρα πλέον σχεδόν τα αγγίζουμε;

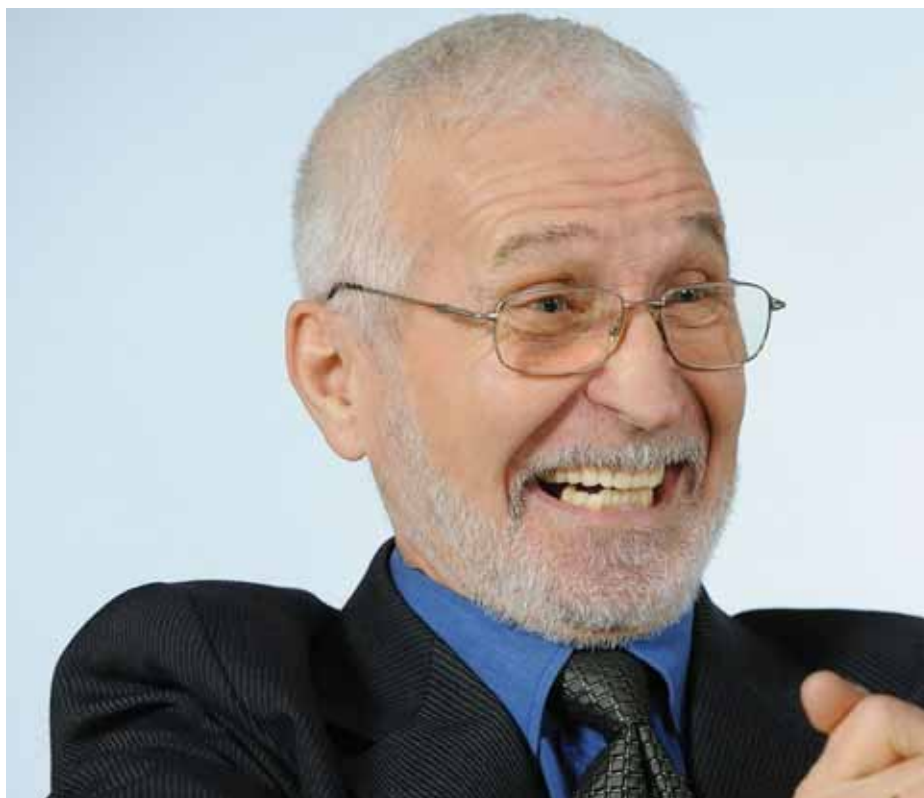
Οι σύγχρονοι αλχημιστές έκαναν το καθήκον τους και μας παρέδωσαν δεκαετίες ζωής. Το πώς (και αν) θα αξιοποιήσουμε την ευκαιρία που μας προσφέρεται είναι πλέον θέμα δικό μας.

Η δημογραφία αλλάζει μια σημαντική ψηφίδα στο συνολικό οικονομικό και κοινωνικό παζλ. Το πώς θα αλλάξει η συνολική εικόνα του παζλ εξαρτάται από το βαθμό προσαρμογής στην επερχόμενη δημογραφική. Το αν η πληθυσμιακή γήρανση είναι πρόβλημα ή ευκαιρία εξαρτάται από προσαρμογές σε κοινωνικές συνθήκες, θεσμούς, στη ζωή όλων μας. Η αναζήτηση και ο εντοπισμός του είδους και του εύρους των προσαρμογών, η προώθησή τους εξαρτώνται από αποφάσεις ανθρώπων, που λαμβάνονται ατομικά ή συλλογικά. Η ενορκήστρωση όλων των παραγόντων που κρίνουν το στοίχημα, αποκαλείται διακυβέρνηση. Το πρόβλημα της γήρανσης είναι πρωτίστως θέμα διακυβέρνησης.

Δημογραφικές προβολές και η λογική της Μεθόδου των Τριών

Πώς γνωρίζουμε ότι η γήρανση του πληθυσμού συνεπάγεται προβλήματα για το μέλλον;

Το ότι θα υπάρξει αύξηση του αριθμού ατόμων άνω των 65 και το σχετικό τους βάρος στην κοινωνία πολύ δύσκολα αμφισβητούνται. Όλοι αυτοί που θα εργαστούν ή που

Πώς «ξεκλειδώνονται» τα οφέλη της μακροζωίας;

του Πλάτωνα Τήνιου*

θα είναι σε ηλικία συνταξιοδότησης σε 20 χρόνια υπάρχουν ήδη σήμερα. Στην κοινωνική εξίσωση που πρέπει να επιλυθεί, η δημογραφία παίζει το ρόλο του γνωστού παράγοντα, στον οποίο πρέπει να προσαρμοστούν τα υπόλοιπα.

Η πρόβλεψη προβλημάτων για το μέλλον συνήθως ακολουθεί τη λογική της Απλής Μεθόδου των Τριών (ΑΜ3): «Αν η κατάσταση είναι 'x' τώρα που ο αριθμός των ηλικιωμένων είναι 'α', τότε ο διπλασιασμός του αριθμού των ηλικιωμένων ('2α') αύριο, θα οδηγήσει αυτόματα και σε διπλασιασμό του προβλήματος ('2x'). Στο ρόλο του 'α' μπαίνει ο αριθμός ηλικιωμένων (ή άλλο δημογραφικό μέγεθος). Στο ρόλο του άγνωστου 'x', το έλλειμμα του ΙΚΑ, οι δαπάνες υγείας, η δυνατότητα φροντίδας των ηλικιωμένων, ακόμη και οι παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας. Αν η σχέση μεταξύ 'α' και 'x' παραμείνει αυτή που είναι σήμερα, τότε η μεταβολή των δημογραφικών δεδομένων (του 'α') συνεπάγεται αναλογική μεταβολή (συνήθως επί τα χείρω) και των προβλημάτων. Οπέρ έδει δείξει.

Στα μαθηματικά του Δημοτικού Σχολείου η αποτελεσματικότητα της ΑΜ3 έμοιαζε

με θαύμα, αφού η μέθοδος έδινε, χωρίς πολλή σκέψη, αποτελέσματα σε προβλήματα και φαινομενικά περίπλοκες ασκήσεις. Κρίσιμο σημείο στο συλλογισμό είναι η βασική υπόθεση ότι οι δύο παράγοντες (το 'α' και το 'x') συνδέονται με σταθερό τρόπο. Ετσι μια μεταβολή σε τμήμα του συνόλου να μεταδίδεται στο υπόλοιπο. Αν δούμε το σύνολο της κοινωνίας ως ένα παζλ, η αλλαγή του μεγέθους μιας ψηφίδας αλλάζει το συνολικό μέγεθος του παζλ, κρατώντας τις σχέσεις της εικόνας (και αυτό που απεικονίζεται) σταθερά.

Σήμερα οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές επιτρέπουν να παρεμβάλλονται μεταξύ 'α' και 'x' πολλοί άλλοι παράγοντες και οι πράξεις που εκτελούνται υπερβαίνουν τη σχολική ύλη. Πάντως, και ασχέτως της πολυπλοκότητας των υπολογισμών, το κρίσιμο σημείο του συλλογισμού παραμένει: η σχέση μεταξύ δημογραφίας - οικονομίας - κοινωνίας πρέπει να μένει αμετάβλητη. Αν ισχύει αυτό, τότε από την αναπόφευκτη δημογραφική επιδείνωση συνάγεται -αυτομάτως- η αδυσώπητη εικόνα οικονομικής ή κοινωνικής συρρίκνωσης.

Η πρόβλεψη προκύπτει με βεβαιότητα

*Ο κ. Πλάτων Τήνιος είναι Οικονομολόγος, επίκουρος καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Πειραιά.

που θυμίζει υπολογισμούς που κάνουν μηχανικοί. Η δημογραφία καθορίζει το μέλλον μας με τρόπο που φαίνεται να μην επιδέχεται παρέμβαση: η τυραννία της Απλής Μεθόδου των Τριών. Είναι όμως έτσι;

Προσαρμογή και διακυβέρνηση

Τα παρεπόμενα μιας δημογραφικής μεταβολής αφορούν άτομα, θεσμούς, κοινωνικές συμπεριφορές. Η ΑΜ3 προϋποθέτει ότι όλοι και όλα μένουν ίδια και αντιδρούν μηχανιστικά και αυτόματα. Για να ξεφύγουμε από την τυραννία της ΑΜ3, το «κλειδί» είναι η δυνατότητα ανατροπής των παλαιών σχέσεων μεταξύ δημογραφίας, οικονομίας και κοινωνίας -προσαρμοστικότητα. Όσο αυξάνει ο βαθμός προσαρμοστικότητας, τόσο θα μειώνονται και οι δυσμενείς επιπτώσεις της δημογραφίας. Το παζλ δεν αλλάζει απλώς διαστάσεις, αλλάζει και η συνολική εικόνα.

Οι προβολές δεν αφορούν φυσικά μεγέθη, ούτε οικοδομικά υλικά. Για να επιτευχθεί ο στόχος της προσαρμογής απαιτούνται αλλαγές στη συμπεριφορά ανθρώπων, που πρέπει να πειστούν να αλλάξουν συνήθειες, να πάρουν ο καθένας και η καθεμία αποφάσεις. Για να πειστούν, πρέπει κάποιος να τους πείσει. Αν κάποιος χάνουν και κάποιος κερδίζουν τότε πρέπει να υπάρχουν μηχανισμοί ανακατανομής που να μετριάσουν κέρδη για να αποζημιώνουν απώλειες. Όσο διευρύνεται ο κύκλος ατόμων ανάμεσα στα οποία γίνεται ανακατανομή, τόσο ευχερέστερη γίνεται η διαμόρφωση τέτοιων μηχανισμών. Όσο διευρύνονται οι τομείς προσαρμογής, τόσο πιο εύκολα αλλάζουν οι κοινωνικοί ρόλοι ενώπι της δημογραφικής πρόκλησης.

Επιστρέφοντας στην παρομοίωση του παζλ, πρώτη απόφαση είναι σε ποιο τμήμα του παζλ πρέπει να εστιαστεί η προσοχή. Δεύτερη είναι η εξέταση και ο χαρακτηρισμός των σχέσεων μεταξύ των ψηφίδων στο τμήμα που επιλέχθηκε. Τρίτη, ο τρόπος επηρεασμού των

σχέσεων αυτών για να αποσβεστεί το σοκ της δημογραφικής αλλαγής.

Αλλά όσο μεγαλύτερη η προσαρμοστικότητα, τόσο πιεστικότερες και οι απαιτήσεις για τον «ενορχηστρωτή», δηλαδή τη διακυβέρνηση. Κάθε σημείο που αναφέρθηκε παραπάνω βελτιώνει την ανταπόκριση στη γήρανση του πληθυσμού, προϋποθέτει όλο και πιο δύσκολη αποστολή για τη διακυβέρνηση: στον εντοπισμό των προσαρμογών, στην καλλιέργεια συναίνεσης και τελικά την υλοποίηση μέσω μέτρων πολιτικής ή νέων θεσμών. Όσο εστιάζουμε σε μεγαλύτερο τμήμα του παζλ, βελτιώνουμε την ανταπόκριση στη γήρανση, αλλά απαιτούμε περισσότερα από την εννοχή στην κοινωνική προσπάθεια.

Καταλήγουμε ότι η ανταπόκριση στη γήρανση του πληθυσμού -η απόπειρα της τυραννίας της Απλής Μεθόδου των Τριών- είναι πρωτίστως θέμα διακυβέρνησης, θέμα πολιτικό.

Στάδια προσαρμοστικότητας και διακυβέρνησης

Μπορούμε να σχηματοποιήσουμε τα στάδια εμπλοκής της διακυβέρνησης, σύμφωνα με δύο κριτήρια: πρώτον, ανάλογα με το εύρος της εστίασης στο συνολικό παζλ, π.χ. ως απλώς ασφαλιστικό θέμα ή ευρύτερο. Δεύτερον, ανάλογα με τις αλλαγές που αποπειρώνται μεταξύ των ψηφίδων. Δηλαδή ανάλογα με το πόσο απομακρυνόμαστε από την απλουστευτική μηχανιστική λογική της ΑΜ3 και αποπειράται η αλλαγή συμπεριφορών. Η εμπλοκή της διακυβέρνησης εκτείνεται από την πλήρη άρνηση του προβλήματος έως την προώθηση ενός νέου κοινωνικού συμβολαίου. Η αύξηση του βαθμού εμπλοκής, βάζοντας στην εξίσωση όλο και ευρύτερα πεδία, απαιτεί και τη διεύρυνση της πληροφόρησης και της γνώσης. Εμπλουτίζοντας την εικόνα (κάνοντας το παζλ πιο σύνθετο) εντοπίζονται περισσότερες μέθοδοι προσαρμογής, αυξάνοντας ταυτόχρονα τις απαιτήσεις στην ποιότητα διακυβέρνησης. Μπορούμε να διακρίνουμε έξι στάδια εμπλοκής:

Στρωτοκαμυλισμός/Υπνωση - Άρνηση του προβλήματος. Αναγκαία στη στάση αυτή είναι η δυνατότητα επικοινωνιακής χρέωσης προβλημάτων σε συγκυριακά θέματα -την ύφεση, την εισφοροδιαφυγή, τη διαχείριση αποθεματικών.

Αφύπνιση/Μοιρολατρία - Μηχανιστική προβολή. Το πρώτο στάδιο αφύπνισης -η μηχανιστική ποσοτικοποίηση μέσω ΑΜ3, διεκτραγωδεί το πρόβλημα. Μπορεί όμως να οδηγήσει και στη μοιρολατρία ή πίσω στην ύπνωση.

Ασφαλιστικές αλλαγές - Μηχανιστική προβολή ανά ομάδα. Η ανομοιομορφία μεταξύ ομάδων του πληθυσμού προβάλλεται μέσω ΑΜ3. Π.χ., άνδρες συμπεριφέρονται διαφορετικά από γυναίκες, ασφαλισμένοι του Δημοσίου συμπεριφέρονται διαφορετικά από ό,τι στο ΙΚΑ και τον ΟΓΑ. Μια μείωση ανισοτήτων μπορεί να οδηγήσει το μέσο όρο σε βελτίωση, που είναι και ο στόχος των παροδικών «ασφαλιστικών μεταρρυθ-

μίσεων» από το 1990 και μετά.

Διεύρυνση στα Εργασιακά. Μια Μηχανιστική προβολή (ΑΜ3) ανά γενιά του πληθυσμού λαμβάνει υπόψη ότι νεότερες γενιές (εργαζομένων αλλά και συνταξιούχων) έχουν άλλες εμπειρίες, προτιμήσεις, συμπεριφορές και πρότυπα. Άρα η προβολή λαμβάνει υπόψη ότι οι ηλικιακές ομάδες στο μέλλον θα αποτελούνται από διαφορετικά άτομα -των οποίων η συμπεριφορά μπορεί να διαφέρει ή να επηρεαστεί.

Αμιγώς οικονομική προσέγγιση, μέσω της συνεξέτασης οικονομικών κινήτρων. Η συμπεριφορά ατόμων στην οικονομία δεν είναι σταθερή, αλλά μπορεί να αλλάξει και να επηρεάζεται από οικονομικά κίνητρα. Πολλοί όμως κοινωνικοί θεσμοί (όπως η προστασία στην αγορά εργασίας) έχουν σχεδιαστεί ακριβώς για να μετριάσουν αυτούς τους μηχανισμούς προσαρμογής. Η αμιγώς οικονομική προσέγγιση, συνεπώς, προσφέρεται για μόνο μικρές εμβέλεις αλλαγές.

Συνολική-Ολιστική προσέγγιση. Οικονομικές συμπεριφορές τοποθετούνται σε ένα πιο ρεαλιστικό πλαίσιο, συνεξετάζοντας κοινωνικούς, ψυχολογικούς και υγειονομικούς παράγοντες. Στόχος η διαμόρφωση νέων κοινωνικών ρόλων μέσω νέου κοινωνικού συμβολαίου. Νέοι θεσμοί προσφέρουν νέες κοινωνικές υπηρεσίες (π.χ. στη φροντίδα) ή διευκολύνουν προσαρμογές κοινωνικών ρόλων στα νέα δεδομένα.

Πού βρισκόμαστε; Στην Ελλάδα και τον κόσμο

Στην Ελλάδα, συνήθως αρνούμαστε το πρόβλημα (στάδιο 1). Άλλως, το αντιμετωπίζουμε περιοδικά ως αμιγώς ασφαλιστικό θέμα (στάδιο 2/3). Με αυτήν την απλουστευμένη προσέγγιση και έπειτα από 20 χρόνια προσπάθειών, η πολιτεία δεν έχει καταφέρει ακόμη να βρει λύση στο απλό σχετικά πρόβλημα του ελλείμματος των Ταμείων. Ο «στρωτοκαμυλισμός», η ταλάντωση, δηλαδή, μεταξύ ύπνωσης και κινδυνολογίας (μέσω ΑΜ3), δεν εξελίσσεται. Αποτέλεσμα, απεμπολούμε ως κοινωνία τη δυνατότητα ευρύτερων προσαρμογών και αποτελεσματικής ανταπόκρισης στη γήρανση του πληθυσμού. Βυθισμένοι στα δικά μας άλυτα προβλήματα δεν αντιλαμβανόμαστε τις προόδους που σημειώνονται στην Ευρώπη και τον κόσμο.

Το σημερινό οικονομικό και κοινωνικό παζλ έλαβε τη σημερινή του μορφή πριν από 2 ή 3 γενιές. Μέσα από δεκαετίες συγκρούσεων και αναζήτησης στο δυτικό κόσμο η βιομηχανική κοινωνία οικοδομήθηκε γύρω από την ύπαρξη ενός ισχυρού κοινωνικού κράτους. Η μεταβιομηχανική εποχή, συνοδευόμενη από τη δημογραφική μετάβαση, αποτελεί μια ανοικτή πρόκληση. Στην πρόκληση αυτή ανταποκρίνονται επιφυλακτικά μεν, αλλά με σταθερό βηματισμό, τα ανεπτυγμένα κράτη.

Το αν θα μπορέσουμε να «εξεκλειδώσουμε» τα οφέλη της μακροζωίας εξαρτάται από τις αρετές και ικανότητες της διακυβέρνησης. ▣

Δημογραφική γήρανση και υπηρεσίες υγείας

του Γιάννη Κυριόπουλου*

Το φαινόμενο της δημογραφικής γήρανσης του πληθυσμού και οι επιπτώσεις του στην κοινωνία, στην οικονομία, στην κοινωνική ασφάλιση και τις υπηρεσίες υγείας, έχει επισημανθεί με έμφαση και από μακρού, από την επιστημονική κοινότητα και του διεθνείς οργανισμούς (UN, WHO, OECD, EU). Παρά το γεγονός αυτό, οι αναγκαίες πολιτικές για την αντιμετώπισή του έχουν αποδειχτεί μερικού και αποσπασματικού χαρακτήρα και ως εκ τούτου ατελέσφορες. Όμως οι επιδράσεις της δημογραφικής γήρανσης εξακολουθούν να διευρύνονται και να επιδεινώνονται με δυσμενείς επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη, στην ανανέωση της αγοράς εργασίας, στην ισορροπία των προϋπολογισμών της κοινωνικής ασφάλισης και το κόστος της ιατρικής περίθαλψης.

Είναι ευρέως γνωστή και επαρκώς τεκμηριωμένη η θέση ότι η δημογραφική γήρανση του πληθυσμού συνιστά το αναγκαστικό αποτέλεσμα της βελτίωσης του προσδόκιμου επιβίωσης και της μείωσης των δεικτών γονιμότητας κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης του πληθυσμού. Σύμφωνα με τις διαθέσιμες στατιστικές σειρές (OECD, EU, UN) το προσδόκιμο επιβίωσης στις βιομηχανικές χώρες υπερβαίνει τα 75 έτη για τους άνδρες και τα 80 για τις γυναίκες, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται ραγδαία βελτίωση και στις αναπτυσσόμενες χώρες -κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών. Παράλληλα, οι δείκτες γονιμότητας βρίσκονται σε δραματική πτώση στις χώρες του ΟΟΣΑ και κυμαίνονται σήμερα στο 1,6 ανά γυναίκα (σαφώς μικρότερο του 2,1, το οποίο αποτελεί κρίσιμο μέγεθος για την πληθυσμιακή σταθερότητα), ενώ ανάλογες τάσεις παρατηρούνται και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Κατά συνέπεια, στη χώρα μας, για παράδειγμα, το τμήμα του πληθυσμού άνω των 65 ετών διογκώνεται ούτως ώστε από 17,5% σήμερα, να υπερβεί το 22% το 2020 και να προσεγγίσει το 35% το 2050. Πρόκειται για φαινόμενα μείζονος δομικού χαρακτήρα, τα οποία επιδρούν στο σύνολο του κοινωνικού και οικονομικού βίου και απαιτούν απαντήσεις διαρθρωτικής φύσης μεγάλης κλίμακας.

Στην υγεία και την ιατρική περίθαλψη, η δημογραφική γήρανση έχει πολλαπλές και δραματικές επιπτώσεις: στο επίπεδο υγείας και τα επιδημιολογικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού, στη ζήτηση των υπηρεσιών υγείας, στην ασφαλιστική κάλυψη και το κόστος της ιατρικής περίθαλψης.

Είναι γνωστό ότι η γήρανση του πληθυσμού έχει επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο ε-

πιδημιολογικό και νοσολογικό πρότυπο με επικράτηση των χρόνιων και εκφυλιστικών νοσημάτων (ισχαιμική καρδιοπάθεια, διαβήτης, υπέρταση, νοσήματα των αγγείων του εγκεφάλου, νεοπλασматы), τα οποία αφενός έχουν μεγάλο χρόνο επώασης για να αναδειχθούν στην ύστερη μέση και τρίτη ηλικία και αφετέρου εμφανίζουν μακροχρόνια διαδρομή, στη διάρκεια της οποίας η ιατρική παρακολούθηση και η θεραπευτική αγωγή οφείλει να είναι διαρκής, μακρά και δαπανηρή.

Η διατύπωση αυτή είναι αληθής και πραγματική και παραπέμπει στη μεγάλη αύξηση της ζήτησης υπηρεσιών ιατρικής περίθαλψης, ούτως ώστε το τμήμα του πληθυσμού άνω των 65 ετών να έχει υψηλότερη κατανάλωση υγειονομικών υπηρεσιών στη χώρα μας (3.0:1 έως 4.1:1) σε σχέση με τη συνολική κατανάλωση ή/και ακόμα σε σύγκριση με την ιατρική κατανάλωση του πληθυσμού 0-65 ετών (5.0:1 έως 8.0:1).

Συμπερασματικά, η δημογραφική γήρανση σε συνδυασμό με την υψηλή επίπτωση των χρόνιων νοσημάτων αλλά και την ανεξέλεγκτη χρήση της υψηλής βιοϊατρικής και φαρμακευτικής τεχνολογίας απαιτεί πρόσθετη δαπάνη και δεσμεύει σπάνιους υγειονομικούς πόρους.

Υπό το πρίσμα αυτό, είναι προφανές ότι η

δυνατότητα πλήρους και καθολικής ασφαλιστικής κάλυψης του πληθυσμού τίθεται σε επανεξέταση, δεδομένου ότι η προκαλούμενη ανισορροπία στους προϋπολογισμούς των ασφαλιστικών σχημάτων σε συνδυασμό με τις αλλαγές στην οργάνωση της παραγωγής και την αγορά εργασίας αναδεικνύουν το ζήτημα σε πρώτιστο πρόβλημα της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, το οποίο επιδεινώνεται διαρκώς εξαιτίας της ανορθόλογης χρήσης της ιατρικής τεχνολογίας και τη μονοπωλιακή παρουσία στις υγειονομικές αγορές του ιατροτεχνολογικού συμπλέγματος.

Η συνδυαστική δράση των φαινομένων αυτών έχει προκαλέσει εκρηκτική διόγκωση του κόστους των υγειονομικών υπηρεσιών εξαιτίας της σημαντικής αύξησης της τελικής ιατρικής κατανάλωσης και της ανόδου των τιμών και ιατρικών αγαθών και υπηρεσιών (εισαγωγή και διάχυση τεχνολογίας).

Όπως είναι προφανές οι μεταβολές στη δημογραφική δομή θέτουν κρίσιμα ερωτήματα για την οικονομική και κοινωνική πολιτική -και ιδιαίτερα για την ασφάλιση υγείας και τις πολιτικές υγείας. Η απάντηση στα ζητήματα αυτά, ιδίως στον παραγωγικό σχηματισμό και την αγορά εργασίας, προσδιορίζεται από το ευρύτερο πλαίσιο της οικονομίας και της πολιτικής σε διεθνή κλίμακα.

Όμως το μείζον ζήτημα εντοπίζεται στην κοινωνική πολιτική, δεδομένου ότι ιστορικά το παραδοσιακό «κράτος πρόνοιας» συνιστά ένα σύστημα διαγενεακής και ενδοοικογενειακής μεταβίβασης πόρων στη βάση ενός είδους «κοινωνικού συμβολαίου» μεταξύ των γενεών. Η δημογραφική γήρανση και οι επιπτώσεις της θέτουν σε επαναδιαπραγματεύση τους όρους του συμβολαίου αυτού και κατευθύνουν προς την ανάγκη μείζονων διαρθρωτικών αλλαγών, οι οποίες συνδέουν την οικονομία και την κοινωνική πολιτική με την αγορά εργασίας και τις πληθυσμιακές πολιτικές. Ειδικότερα, στον υγειονομικό τομέα, η διεθνής εμπειρία έδειξε την αναγκαιότητα επαναπροσανατολισμού των υπηρεσιών υγείας προς την κατεύθυνση ελέγχου της μονοπωλιακής δύναμης του ιατροτεχνολογικού συμπλέγματος με την επιβολή κανόνων στην πλευρά της προσφοράς και ταυτόχρονα την ενδυνάμωση της πλευράς της ζήτησης και της ασφάλισης υγείας, ώστε να επιτευχθεί η αναγκαία χρηματοοικονομική ισορροπία και η διανεμητική δικαιοσύνη -προαπαιτούμενα για την επίτευξη της (ιατρικής) αποτελεσματικότητας, της (οικονομικής) αποδοτικότητας και της (κοινωνικής) ισότητας. ▣

*Ο κ. Γιάννης Κυριόπουλος είναι καθηγητής Οικονομικών της Υγείας στην Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας.

Η διαδικασία της γήρανσης έχει φύλο: δημογραφία, ηλικία, άνδρες και γυναίκες

της Αντιγόνης Λυμπεράκη*

Είναι κοινό μυστικό πως η γήρανση συνεπάγεται διαφορετικές εμπειρίες για διαφορετικούς ανθρώπους. Άλλοι γερνούν νωρίτερα από άλλους, άλλοι μεγαλώνουν χωρίς σημαντικά προβλήματα υγείας, άλλοι δοκιμάζουν απότομη επιδείνωση της φυσικής τους κατάστασης, ενώ άλλοι πάλι θέτουν την καλή τους σωματική κατάσταση -για όσο αυτή διαρκεί- στην υπηρεσία της φροντίδας άλλων δικών τους ανθρώπων με σοβαρά προβλήματα υγείας. Ετσι, ενώ αναπόδραστα όλοι και όλες γηράσκουν τελικώς, δεν το πράττουν με τον ίδιο τρόπο (ούτε καν στον ίδιο χρόνο). Μέσα σε αυτήν την ποικιλία, οι ενδείξεις από διεθνείς και συγκριτικές έρευνες δείχνουν πως η γήρανση προσλαμβάνει διαφορετικά χαρακτηριστικά για τους άνδρες και διαφορετικά για τις γυναίκες παντού. Από πολλές απόψεις,

οι ανισότητες που εκδηλώνονται στη διάρκεια της ζωής έχουν την τάση να επιδεινώνονται και να οξύνονται στις μεγαλύτερες ηλικίες. Για παράδειγμα, οι ανισότητες στο εισόδημα και τα περιουσιακά στοιχεία γίνονται εντονότερες στις προχωρημένες ηλικίες. Επίσης, οι οικονομικές ανισότητες συχνά μεταφράζονται και σε έντονες διαφορές στο επίπεδο της υγείας που γίνονται εμφανέστερες στα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Τι συμβαίνει με τις διαφορές ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες όσο οι άνθρωποι μεγαλώνουν;

Για να απαντηθεί αυτό το ερώτημα, η μεγάλη διακρατική έρευνα SHARE προσφέρει ανεκτίμητης αξίας στοιχεία από 30 χιλιάδες άτομα 50+ ετών για 11 χώρες της Ευρώπης. Πρόκειται για μια διεπιστημονική, διεθνή και διαχρονική δειγματοληπτική έρευνα, που περιέχει στοιχεία για την υγεία τους, την οικονομική τους κατάσταση και τις κοινωνικές τους διασυνδέσεις. Το βιβλίο «Ζωή 50+: Υγεία, Γήρανση και Σύνταξη στην Ελλάδα και στην Ευρώπη» (εκδόσεις Κριτική, Νο-

έμβριος 2009, με επιμέλεια των Λυμπεράκη, Τήνιου και Φιλαλήθη), προσφέρει επισκόπηση των ευρημάτων του πρώτου κύματος της έρευνας αυτής.

Ως προς την κατάσταση της υγείας τους (φυσικής και ψυχικής) οι γυναίκες φαίνεται ότι πάσχουν περισσότερο από τους άνδρες, παρά το γεγονός πως ζουν περισσότερο. Συχνότερα οι γυναίκες αντιμετωπίζουν σωματικές δυσκολίες στις καθημερινές δραστηριότητες και λειτουργίες, σε σύγκριση με τους άνδρες της ίδιας ηλικίας. Το ίδιο ισχύει και με τις χρόνιες παθήσεις. Επιπλέον, φαίνεται πως το χάσμα του φύλου στην υγεία είναι στην Ελλάδα βαθύτερο από αλλού στην Ευρώπη (τόσο σε σύγκριση με τις χώρες του Βορρά όσο και με τις μεσογειακές χώρες). Αυτή η παρατήρηση ισχύει τόσο για την υποκειμενική πρόσληψη της φυσικής κατάστασης (αυτοαναφερόμενη κατάσταση υγείας) όσο και για περισσότερο «αντικειμενικούς» δείκτες μέτρησης. Ως προς την ψυχική υγεία, τα πράγματα είναι ακόμα περισσότερο ξεκάθαρα: το ποσοστό των γυναικών που αντιμε-

*Η κα. Αντιγόνη Λυμπεράκη είναι καθηγήτρια Οικονομικών στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, επιστημονική υπεύθυνη της έρευνας SHARE για την Ελλάδα.

τωπίζουν προβλήματα υγείας είναι υψηλότερο από το ποσοστό των ανδρών της ίδιας ηλικίας σε όλες τις χώρες της Ευρώπης (και μάλιστα από δύο μέχρι τρεις φορές μεγαλύτερο ποσοστό σε σύγκριση με τα προβλήματα φυσικής υγείας).

Ως προς την κοινωνικότητα, τη δικτύωση και την αντιμετώπιση της μοναξιάς και της περιθωριοποίησης, η εικόνα δείχνει ξανά να διαφοροποιείται ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Έτσι, στις κοινωνικές δραστηριότητες με περιθώριο επιλογής (εθελοντικές δραστηριότητες, αθλητικές κλπ.) μεγαλύτερη κινητοποίηση παρουσιάζουν οι άνδρες -με ποσοστά διπλάσια, που σταδιακά γίνονται τριπλάσια- σε σύγκριση με τις γυναίκες. Ομως, αν εξετάσουμε τις κοινωνικές δραστηριότητες «χωρίς περιθώριο επιλογής» (δηλαδή δραστηριότητες παροχής φροντίδας σε συγγενείς που έχουν ανάγκη), τότε η εικόνα αντιστρέφεται, με τις γυναίκες να εμφανίζονται πολύ περισσότερο δραστήριες και ενταγμένες σε δίκτυα παροχής φροντίδας. Με τη διαφορά πως είναι κατά κύριο λόγο «πάροχοι» φροντίδας... Κατά τα λοιπά, οι γυναίκες είναι κατά πολύ πιθανότερο να ζουν σε μονομελές νοικοκυριό, ιδίως μετά τα 65 τους χρόνια (με τριπλάσια ποσοστά σε σύγκριση με αυτά των ανδρών). Τούτο οφείλεται στο γεγονός πως οι γυναίκες ζουν περισσότερα χρόνια από τους άνδρες, καθώς και στο ότι συνήθως στα ζευγάρια υπάρχει διαφορά ηλικίας (νεότερες γυναίκες).

Τέλος, το χάσμα του φύλου στις βασικές συνιστώσες της εμπειρίας της γήρανσης αποτυπώνεται και στις στάσεις, απόψεις και

προσδοκίες των ανθρώπων προς το μέλλον. Οι γυναίκες δηλώνουν πολύ λιγότερο «ικανοποιημένες από τη ζωή τους» σε σύγκριση με τους άνδρες της ίδιας ηλικίας -αυτό ισχύει για όλη την Ευρώπη, αλλά στην Ελλάδα είναι πολύ εντονότερο. Ανάλογη είναι και η εικόνα όσον αφορά στην αισιοδοξία για το μέλλον: οι γυναίκες δείχνουν συστηματικά περισσότερο απαισιόδοξες από τους άνδρες, και ειδικότερα οι διαφορές μεταξύ ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα είναι εντονότερες από όσο αλλού στην Ευρώπη (ακόμα και σε σύγκριση με τη νότια Ευρώπη, που εμφανίζει πολλές ομοιότητες με την Ελλάδα).

Συμπέρασμα: σημειώνονται συστηματικές διαφοροποιήσεις ανάμεσα σε άνδρες και σε γυναίκες καθώς τα άτομα γερνούν. Δημιουργείται ένα «χάσμα φύλου», που τείνει να γίνεται βαθύτερο στις πιο προχωρημένες ηλικίες. Αυτό δεν αφορά μόνο στην Ελλάδα ή στις χώρες της μεσογειακής Ευρώπης. Αποτελεί ένα ενιαίο χαρακτηριστικό όλων των χωρών, με τη διαφορά πως στη νότια Ευρώπη εμφανίζεται με μεγαλύτερη ένταση και στην Ελλάδα με ακόμα μεγαλύτερη.

Προοπτικές για το μέλλον, προεκτείνοντας αυτά που γνωρίζουμε σήμερα

Οι γυναίκες ζουν περισσότερα χρόνια. Αν οι συντάξεις είναι ανεπαρκείς, θα υποφέρουν για περισσότερο διάστημα.

Δεδομένου πως ζουν περισσότερα χρόνια, αν συνεχίσουν να εργάζονται λιγότερα χρόνια από τους άνδρες, τότε θα εξασφαλίζουν λιγότερα έτη ασφάλισης και θα παίρνουν «κουτσουρεμένες» συντάξεις.

Οι γυναίκες ζουν περισσότερα χρόνια μόνες (λόγω χηρείας, συνήθως). Αν η κοινωνική προστασία εξαρτάται από άνδρα-σύζυγο, την... πάτησαν.

Όσο η υγεία τους το επιτρέπει (συχνά και χωρίς να το επιτρέπει) δραστηριοποιούνται έντονα στην παροχή φροντίδας για τους άλλους (δηλαδή σε δραστηριότητες με μικρά περιθώρια επιλογής). Αραγε, όταν θα έχουν και οι ίδιες ανάγκη φροντίδας, θα είναι κάποιος εκεί προκειμένου να παίξει αυτόν το ρόλο; Το ερώτημα προκύπτει επειδή θα υπάρχουν λιγότερα παιδιά και αυτά που θα υπάρχουν ίσως αντιλαμβάνονται με διαφορετικό τρόπο το ρόλο και τις υποχρεώσεις τους.

Από κάποια ηλικία και έπειτα είναι πολύ σύννηθες οι γυναίκες να μένουν μόνες και επιβαρύνονται με περισσότερα χρόνια προβλήματα υγείας, σε σύγκριση με τους συνομήλικους άνδρες. Ιδιαίτερη κατηγορία προβλημάτων υγείας είναι η σφαίρα των ψυχικών προβλημάτων, όπου «πρωτεύουν» οι γυναίκες (παντού), ο απόηχος των οποίων καταγράφεται στα μειωμένα ποσοστά ικανοποίησης από τη ζωή και αισιοδοξίας για το μέλλον μεταξύ γυναικών.

Αν το σύστημα κοινωνικής προστασίας κωφεύει στις ανάγκες παροχής φροντίδας, το βάρος αυτό θα συνεχίσει να μεταφέρεται στους ώμους των γυναικών. Όσο μάλιστα εγκαταλείπουν την εργασία τους νωρίτερα, τόσο νωρίτερα αναλαμβάνουν το άγχος της παροχής φροντίδας. Οι γυναίκες, λοιπόν, ξεφεύγουν από «τα αφεντικά» και -αμέσως μετά- τις τρώει το θηρίο που λέγεται «οικογενειακή συνοχή»: χωρίς φασαρία, χωρίς αποτυπώματα. Το τέλειο έγκλημα! ☹

Η απασχόληση εγγυάται το «μέλλον» της δημογραφικής γήρανσης

του Δημήτρη Κοντού*

Η δημογραφική πρόκληση αποτελεί πλέον μια πραγματικότητα. Ο συνδυασμός της δημογραφικής γήρανσης με τη χαμηλή γεννητικότητα έχει ήδη αρχίσει να επιφέρει μείζονες οικονομικές, δημοσιονομικές και κοινωνικές προκλήσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

Σύμφωνα με τις τελευταίες μακροπρόθεσμες οικονομικές και δημοσιονομικές προβλέψεις που περιλαμβάνονται στην «Έκθεση για τη δημογραφική γήρανση 2009: οικονομικές και δημοσιονομικές προβλέψεις για τα κράτη-μέλη της ΕΕ-27 (2008-2060)», ο πληθυσμός της ΕΕ το 2060 θα είναι πολύ πιο ηλικιωμένος. Στον παρακάτω πίνακα αποτυπώνεται μια αύξηση της τάξεως του 8% του μέσου όρου ζωής του Ευρωπαίου πολίτη από το 2008-2060. Στην περίπτωση της Ελλάδας ο μέσος όρος ζωής του Έλληνα από 77 χρόνια που είναι σήμερα αναμένεται να φτάσει τα 85 χρόνια το 2060, ενώ της Ελληνίδας θα αυξηθεί κατά 6 χρόνια (από 83 στα 89 χρόνια).

Πίνακας 1:
Μέση προσδοκώμενη ζωή κατά τη γέννηση

	Ανδρες			Γυναίκες		
	2008	2060	% Αλλαγή 2008-2060	2008	2060	% Αλλαγή 2008-2060
Ελλάδα	77,4	84,8	7,4	82,6	88,7	6,1
ΕΥ-25	76,5	84,7	8,1	82,5	89,2	6,7

Πηγή: Eurostat, EUROPOP2008

*Ο κ. Δημήτρης Κοντός είναι γενικός γραμματέας του υπουργείου Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας.

Από μια αναλογία τεσσάρων ατόμων σε εργάσιμη ηλικία (15-64 ετών) για κάθε άτομο ηλικίας άνω των 65 ετών θα μεταβούμε σε μια αναλογία μόλις δύο προς έναν. Το μεγαλύτερο μέρος της μείωσης αναμένεται να επέλθει κατά την περίοδο 2015-2035, όταν θα συνταξιοδοτηθούν οι γενιές ανθρώπων που γεννήθηκαν κατά την περίοδο της μεταπολεμικής δημογραφικής έκρηξης.

Πίνακας 2:
Ποσοστό εξάρτησης ηλικιωμένων [65+/(15-64)] (old age dependency ratio)

	2008	2060	% Αλλαγή 2008-2060
Ελλάδα	27,8	57,1	29,3
ΕΥ-25	25,6	53	27,4

Πηγή: Eurostat, EUROPOP2008

Πίνακας 3:
Ποσοστό εξάρτησης υπερηλίκων [80+/(15-64)] (very old age dependency ratio)

	2008	2060	% Αλλαγή 2008-2060
Ελλάδα	6,1	24,3	18,2
ΕΥ-25	6,7	21,5	14,8

Πηγή: Eurostat, EUROPOP2008

Σύμφωνα με τους πίνακες 2 και 3, στην Ελλάδα το ποσοστό δημογραφικής εξάρτησης των ηλικιωμένων (old age dependency ratio), που εκφράζει τον αριθμό των ατόμων ηλικίας άνω των 65 σε σχέση με τα άτομα εργάσιμης ηλικίας (15-64), αναμένεται να διπλασιαστεί φτάνοντας στο 57,1% το 2060 (από 27,8% το 2008). Το ποσοστό της δημογραφικής εξάρτησης υπερηλίκων >

>(80+) σε σχέση με τα άτομα εργάσιμης ηλικίας (15-64) αναμένεται να τριπλασιαστεί, από 6,7% το 2008 στο 21,5% το 2060.

Το ίδιο απαισιόδοξο είναι και οι προβολές για τα ποσοστά γεννητικότητας, τα οποία δεν εγγυώνται την ανανέωση των γενεών.

Όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα, το ποσοστό γεννητικότητας (ο μέσος όρος παιδιών που θα αποκτήσουν οι γυναίκες στη διάρκεια της ζωής τους) στην Ελλάδα βρίσκεται στο 1,41 το 2008 και αναμένεται να παρουσιάσει μία ελάχιστη αύξηση του 0,16% το 2060 (1,57), δηλαδή πάλι κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης του πληθυσμού που είναι 2,1 παιδιά ανά γυναίκα.

Πίνακας 4: Ποσοστά γεννητικότητας			
	2008	2060	% Αλλαγή 2008-2060
Ελλάδα	1,41	1,57	0,16
EU-25	1,55	1,68	0,13

Πηγή: Eurostat, EUROP2008

Ετσι λοιπόν, μπορεί για πρώτη φορά στην ιστορία η συντριπτική πλειονότητα των Ευρωπαίων πολιτών να είναι σε θέση να ζει δραστήρια, με καλή υγεία και συμμετέχοντας στο κοινωνικό γίγνεσθαι μέχρι προχωρημένη ηλικία, όμως μια κοινωνία που γηράσκει δημιουργεί πιέσεις για εκρηκτική αύξηση των κρατικών δαπανών για συντάξεις και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Και αν δούμε όλα αυτά υπό το πρίσμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης, είναι εύκολο να υποθέσουμε ότι η οικονομική κρίση θα οξύνει τις προκλήσεις που συνεπάγεται η δημογραφική γήρανση. Η απασχόληση στην ΕΕ

προβλέπεται να συρρικνωθεί κατά 19 εκατ. άτομα περίπου έως το έτος 2060, γεγονός που σημαίνει υποχρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Παράλληλα, οι κρατικές δαπάνες στην ΕΕ προβλέπεται να αυξηθούν (κατά μέσο όρο) κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ μέχρι το 2060, ιδιαίτερα υπό την επίδραση των δαπανών για συντάξεις, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και μακροχρόνια φροντίδα.

Η Ελλάδα έχει αρχίσει να προετοιμάζεται για τις προκλήσεις αυτές. Η πρόσφατη ασφαλιστική μεταρρύθμιση αποτελεί μόνο ένα μέρος της συντονισμένης προσπάθειας που καταβάλλει η κυβέρνηση για την αντιμετώπιση των οικονομικών, δημοσιονομικών και κοινωνικών προκλήσεων που συνεπάγεται η δημογραφική γήρανση.

Απαιτείται δράση σε ευρύ φάσμα τομέων πολιτικής. Η προώθηση των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων σε συνδυασμό με τη λήψη στοχευμένων και πιο βραχυπρόθεσμων μέτρων θα κρίνουν την ικανότητα της Ελλάδας στο μέλλον να αντεπεξέλθει στη δημογραφική πρόκληση.

Στο πνεύμα αυτό προχωρούμε και υλοποιούμε πολιτικές που στοχεύουν: στη συμφιλίωση οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής, στην αύξηση της απασχόλησης, στην ενίσχυση της παραγωγικότητας.

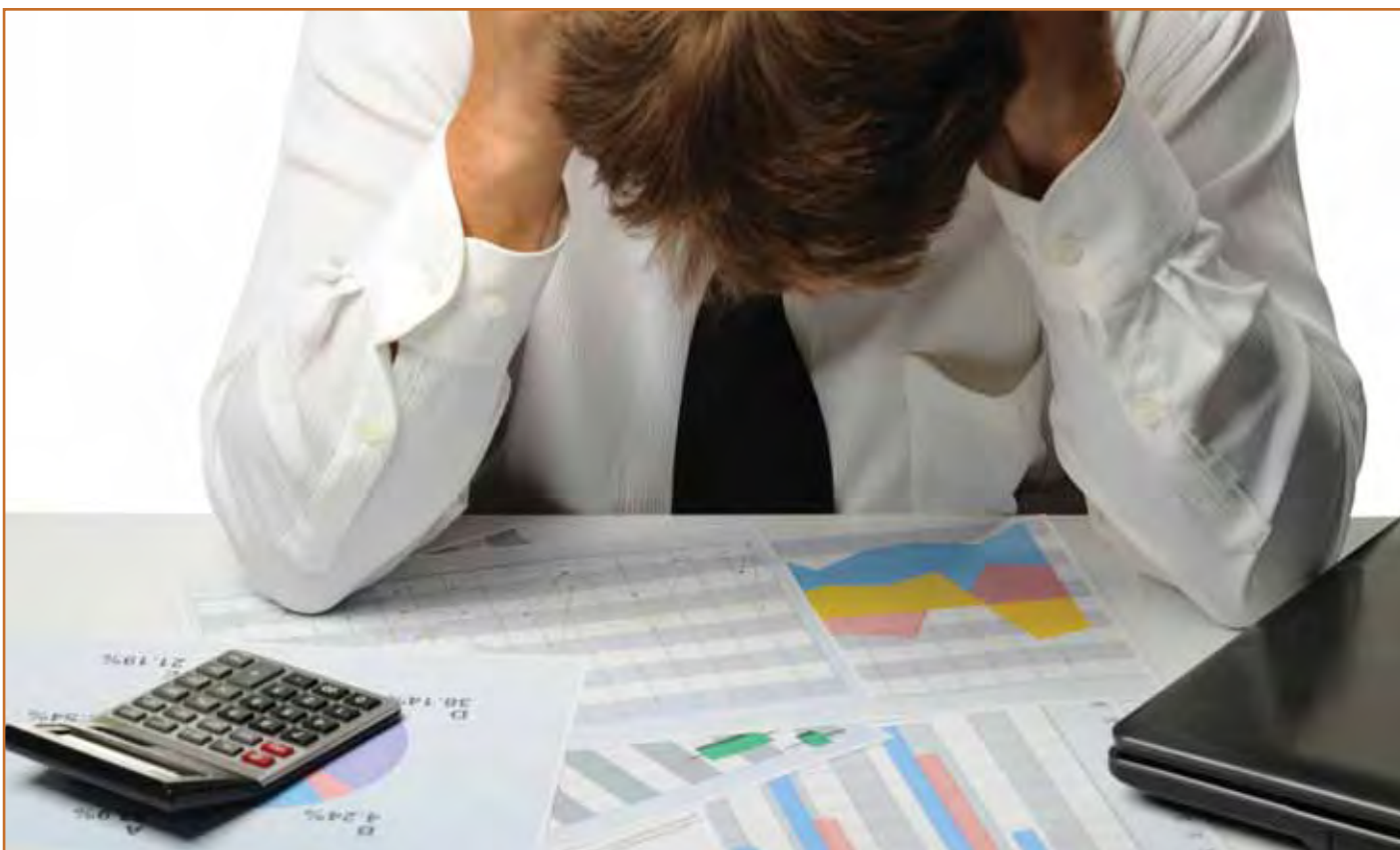
Αυτό που θέλω να τονίσω είναι ότι το κεφάλαιο Α-πασχόληση πρωταγωνιστεί και στο δημογραφικό ζήτημα. Η ενεργός γήρανση αποτελεί το καλύτερο εργαλείο για την αντιμετώπισή του. Γνωρίζουμε, όμως, ότι αυτό δεν είναι εύκολη υπόθεση. Οι εργαζόμενοι μεγαλύτερης ηλικίας συχνά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στην αναδιοργάνωση της παραγωγικής διαδικασίας και να παραμείνουν στις θέσεις τους ή να βρουν νέες θέσεις εργασίας. Επίδιωξή μας είναι να «εκμεταλλευτούμε» τις αναξιοποίητες δεξιότητες εργατικού δυναμικού γιατί αυτές θα δώσουν ώθηση στην απασχόληση, θα ενισχύσουν την κοινωνική συνοχή και θα συμβάλλουν στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Για να επιτευχθεί όμως αυτό απαιτείται και οι επιχειρήσεις να αλλάξουν προσέγγιση απέναντι σε αυτές τις «αναξιοποίητες» ομάδες όπως είναι οι νέοι, οι γυναίκες και οι ηλικιωμένοι. Δεν πρέπει να υπάρχει εμμονή μόνο στις πλέον παραγωγικές ηλικίες και την «υπερχρησιμοποίησή» τους (όπως στην περίπτωση του opt-out), γιατί έτσι δημιουργούνται στρεβλώσεις στην αγορά εργασίας, κατακερματισμός και φαινόμενα κοινωνικού dumping.

Σε κάθε περίπτωση, οι πολιτικές ενεργού γήρανσης στην Ελλάδα θα πρέπει να είναι σε ισορροπία με τις πολιτικές για ένταξη στην αγορά εργασίας των νέων, των γυναικών και των υπολοίπων ευάλωτων ομάδων που παρουσιάζουν μεγάλα ποσοστά ανεργίας. Μόνο μέσω της εξασφάλισης ίσων ευκαιριών για όλες τις ηλικίες μπορούμε να διατηρήσουμε την αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών.

Το δημογραφικό ζήτημα είναι μια πρόκληση οριζόντια και διαχρονική και πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη κατά το σχεδιασμό και την υλοποίηση όλων των πολιτικών μας. Για το λόγο αυτό, πρέπει να επενδύσουμε στην Απασχόληση και τον Εκσυγχρονισμό των Συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλισης. Αυτό θα είναι η εγγύηση για την ευημερία του έθνους των συνταξιούχων των επόμενων γενεών και έτσι η δημογραφική πρόκληση δεν θα είναι απειλή για τις μελλοντικές γενιές. ☺

Γενεακή δικαιοσύνη

της Γενιάς των 700 ευρώ - G700

Ολοι γνωρίζουν για την «πάλη των τάξεων», τον «πόλεμο των φύλων» και τη «σύγκρουση των πολιτισμών». Εδώ και μερικά χρόνια, όμως, υποβόσκει μία άλλη μεγάλη σύγκρουση. Εστω κι αν δεν γίνεται πάντα αντιληπτή ως τέτοια, ενυπάρχει σε δημόσια ζητήματα πολύ διαφορετικά μεταξύ τους: από την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής (τι φυσικό περιβάλλον κληροδοτούμε στις επόμενες γενιές), έως τη χρηματοδότηση της ιατρικής περίθαλψης των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας και τις συντάξεις (ποιος θα πληρώσει). Είναι η «σύγκρουση των γενεών». Μια «διαμάχη» για τη δίκαιη διευθέτηση των σχέσεων ανάμεσα στους νέους, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και τους μελλοντικούς πολίτες, η οποία ενδέχεται να επηρεάσει την κοινωνία μας και τις πολιτικές της επιλογές με αυξανόμενη ένταση, καθώς θα προχωρά ο 21ος αιώνας.

Γιατί συμβαίνει τώρα; Πάνω απ' όλα, επειδή γερνάμε και δεν γεννάμε! Ως αποτέλεσμα επιταχύνεται η πληθυσμιακή γήρανση, η αύξηση δηλαδή του ποσοστού των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας στο σύνολο του πληθυσμού. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι το 2050 δύο δις. άνθρωποι σε ολόκληρο τον πλανήτη θα είναι άνω των 60 ετών, ενώ στην Ευρώπη μόνο οι άνω των 65 θα φτάσουν το 30% του συνολικού πληθυσμού, διπλάσιοι από σήμερα. Για την Ελλάδα, τα δημογραφικά δεδομένα είναι ήδη

εξαιρετικά ανησυχητικά. Η χώρα μας «διακρίνεται» μεταξύ των Ευρωπαίων εταίρων της για έναν από τους υψηλότερους λόγους ηλικιωμένων προς νέους: 114 ηλικιωμένοι αντιστοιχούν σε 100 νέους. Και έναν από τους μεγαλύτερους λόγους εξαρτώμενων ατόμων ηλικίας άνω των 64 ετών: 28% σήμερα, με πρόβλεψη να πλησιάσει το 30% μέχρι το 2010.

Μα ποιο ακριβώς είναι το πρόβλημα; Καθώς γερνάμε με ανησυχητικούς ρυθμούς, γεννώνται ερωτηματικά σχετικά με τη δυνατότητα των οικονομικά ενεργών πολιτών να συντηρήσουν το επίπεδο ευημερίας ενός όλο και αυξανόμενου αριθμού οικονομικά εξαρτημένων ανθρώπων. Τα δημοσιονομικά, κοινωνικά και ασφαλιστικά συστήματα τίθενται υπό αφόρτη πίεση. Η στήριξη της ευημερίας των ηλικιωμένων, χωρίς να συνεπάγεται δυσβάσταχτα βάρη για τους νέους και τους εργαζομένους, ανεξαρτήτως ηλικίας, μετατρέπεται σε μεταβλητή μιας εξαιρετικά δισεπίλυτης δημοσιονομικής και κοινωνικής εξίσωσης. Ελλοχεύει ο κίνδυνος να επωμιστούν οι νέοι και οι μελλοντικές γενιές ολόκληρο το κόστος της πληθυσμιακής γήρανσης.

Στην Ελλάδα ζούμε ήδη τις πρώτες συνέπειες της γήρανσης του πληθυσμού. Από τη μία, έχουμε αυξανόμενες ανάγκες για υγεία, φάρμακα και συντάξεις. Από την άλλη, πολλά ασφαλιστικά ταμεία δεν έχουν επαρκείς πόρους να τις καλύψουν ακόμα και σήμερα. Μελλοντικά τα πράγματα >

> αναμένονται πολύ χειρότερα. Το μακροπρόθεσμο αναλογιστικό έλλειμμα του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης ανέρχεται σε δύο ολόκληρα ΑΕΠ. Το πρόβλημα εδώ δεν είναι ούτε η κακοδιαχείριση, η οποία φυσικά και υπάρχει, ούτε η εισφοροδιαφυγή, η οποία ανθεί. Σύμφωνα με το πόρισμα του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας για το ΙΚΑ (Νοέμβριος 2007), ακόμα και αν όλοι πλήρωναν κανονικά τις οφειλές τους, ο μεγαλύτερος και πιο ιστορικός ασφαλιστικός οργανισμός των Βαλκανίων θα έχει έλλειμμα το 2020 γύρω στο 1,5% του ΑΕΠ (φτάνοντας 7,5% το 2050). Όλα αυτά συμβαίνουν, παρά το γεγονός ότι οι θεσμοθετημένες εισφορές προσεγγίζουν το 44% του εργατικού κόστους, καθιστώντας το ελληνικό ασφαλιστικό σύστημα από τα ακριβότερα στην Ευρώπη. Καλώς ή κακώς, σε συνθήκες σταδιακής πληθυσμιακής γήρανσης το μέλλον του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος είναι η συσσώρευση μεγάλων ελλειμμάτων.

Μπροστά σ' αυτήν την κατάσταση, το κράτος παραδοσιακά επιχειρεί να ελαφρύνει το μακροπρόθεσμο οικονομικό βάρος, επιδεινώνοντας μονομερώς τους όρους ασφάλισης (ηλικιακά όρια, ποσοστά αναπλήρωσης) των νέων και νεοεισερχόμενων στην αγορά εργασίας. Είναι μια πάγια τακτική που ακολουθείται σε πολλά θέματα. Μισθούς στο Δημόσιο, εργασιακές σχέσεις. Η Γενιά των 700 ευρώ καλείται να παίξει το ρόλο της... Ιφιγένειας, να θυσιάσει προκειμένου να διατηρηθούν οι θεσμοθετημένες απαιτήσεις των προηγούμενων, οι οποίες διαφορετικά θα συνθλιβόνταν στο πέρασμα του δημογραφικού τσουνάμι.

Είναι προφανές ότι βρισκόμαστε αντιμέτωποι με μία τεράστια πρόκληση. Να διαχειριστούμε οικονομικά και πολιτικά τα νέα δεδομένα που μας θέτει η γήρανση του πληθυσμού. Σ' αυτήν την κατεύθυνση τα παραδοσιακά εργαλεία της κοινωνικής δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης των γενεών δεν αρκούν. Η γενεακή δικαιοσύνη, η απαίτηση για μια υποχρεωτικά δίκαιη και οικονομικά βιώσιμη διευθέτηση των σχέσεων ανάμεσα στις γενιές στο δημόσιο χώρο, αποκτά κεντρική σημασία.

Απαιτούνται γι' αυτό ριζικές αλλαγές. Τόσο η δημοσιονομική πολιτική όσο και τα συστήματα κοινωνικής προστασίας, υγείας και ασφάλισης πρέπει να επανασχεδιαστούν πάνω στη λογική και της γενεακής δικαιοσύνης. Σ' αυτήν την κατεύθυνση, η G700 έχει προτείνει πλείαδα παρεμβάσεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε ορισμένες απ' αυτές: α) την αλλαγή του μοντέλου ασφάλισης σε μικτή, όπου θα συνδυάζονται ένας ενιαίος για όλους αναδιανεμητικός πυλώνας βασικής σύνταξης με έναν κεφαλαιοποιητικό πυλώνα προσωπικής αποταμίευσης, β) τον πλήρη διαχωρισμό της υγείας από τα ταμεία συντάξεων, γ) το δραστικό περιορισμό του δημόσιου χρέους στο 60% του ΑΕΠ σε βάθος δεκαπενταετίας, δ) τη δημιουργία ενός Συνηγόρου των Γενεών στην ΕΕ, με αντικείμενο τη διαρκή και συστηματική γνωμοδότηση για τις επιπτώσεις των επιλογών της σημερινής κοινωνίας και των αποφάσεων των πολιτικών στους μελλοντικούς πολίτες και ε) την κατοχύρωση της αρχής της γενεακής δικαιοσύνης στο ελληνικό Σύνταγμα. ▣

Ποιον είπες «γέρο», ρε;!

της Αλεξίας Κονάχου

Σε έναν κόσμο που επαναπροσδιορίζεται ηλικιακά, λίγα πράγματα θα παραμείνουν όρθια. Μπορεί η πραγματικότητα της ζωής και ο ρεαλισμός των αριθμών να παγώνει το αίμα στις φλέβες, το χιούμορ όμως είναι ο μοναδικός τρόπος όχι μόνο να εμπεδωθούν αλήθειες αλλά και να δοθούν λύσεις σε πραγματικά προβλήματα, χωρίς περιττές καταστροφολογίες και ακόμη πιο άχρηστες συνωμοσιολογίες.

Σύμφωνα λοιπόν με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της αμερικανικής στατιστικής υπηρεσίας (Ιούλιος 2009) τα παγκόσμια δεδομένα έχουν ως εξής: ο αριθμός των ηλικιωμένων ατόμων, άνω των 65 ετών, θα υπερδιπλασιαστεί μέχρι το 2040 φτάνοντας το 1,3 δισ. από τα 506 εκατ. που ήταν το 2008. Μέσα στην επόμενη δεκαετία, για πρώτη φορά στην ιστορία της ανθρωπότητας, τα άτομα άνω των 65 ετών θα είναι περισσότερα από τα παιδιά κάτω των 5 ετών. Ο παγκόσμιος πληθυσμός γερνάει χωρίς προηγούμενο, λοιπόν, καθώς μέχρι το 2040 η ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών θα αυξηθεί κατά 160% και τα άτομα άνω των 80 ετών κατά 233%. Τα άτομα της τρίτης ηλικίας θα αποτελούν το 14% του παγκόσμιου πληθυσμού.

Οι ανεπτυγμένες χώρες, όπως οι ΗΠΑ και τα κράτη της Ευρώπης, αντιμετωπίζουν ήδη τη γήρανση του πληθυσμού. Η τάση όμως φαίνεται να επεκτείνεται και στις αναπτυσσόμενες χώρες, κυρίως στη Λατινική Αμερική και την Ασία. Η Κίνα έχει τους περισσότερους ηλικιωμένους στον κόσμο με 106 εκατ. το 2008, όμως σε ποσοστιαία βάση ξεχωρίζει η Ιαπωνία, όπου το 22% του πληθυσμού είναι άνω των 65 ετών. Σε κλίμακα ηπείρων, η Ευρώπη είναι πράγματι η πιο «γηραιά», ενώ η υποσαχάρια Αφρική, αν και αφυδατωμένη, είναι η πιο «νέα».

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της ΕΕ, έως το 2020 το 25% του πληθυσμού (της ΕΕ) θα είναι άνω των 65 ετών. Εως το 2020 περί τα 20 εκατ. Ευρωπαίοι θα είναι μεγαλύτεροι των 80 ετών, αριθμός τριπλάσιος αυτού της δεκαετίας του '60. Εως το 2050 αναμένεται να τριπλασιαστούν οι δαπάνες για συντάξεις, ιατρική περίθαλψη και μακροχρόνια μέριμνα. Και ποιοι θα δουλεύουν για να λαδώνουν τη «μηχανή»;

Στο παρελθόν, η αποχώρηση από την εργασία σήμαινε την είσοδο στη γεροντική περίοδο, με όλα τα καλά και τα κακά που συνεπαγόταν αυτή. Σήμερα η μέχρι πρότινος φυσική εξέλιξη φαντάζει εντελώς αναχρονιστική και ξεπερασμένη. Κατά βάθος τα πράγματα είναι απλά. Επειδή κάποια στιγμή εντός της επόμενης δεκαετίας ή εικοσαετίας οι νέοι θα είναι πολύ λίγοι για να κρατούν όρθια την οικονομία, θα αναγκαστούν να μπου-

στο παιχνίδι και οι μεγαλύτεροι. Αυτοί που περιφρονητικά αποκαλούμε «γέρους». Αυτοί που μέχρι πρότινος -και για λίγο ακόμη στο μέλλον- (οριακά προλαβαίνουμε) είχαν το προνόμιο να συνταξιοδοτούνται από τα 60 με 65, θα παραμένουν στην παραγωγή, εάν και εφόσον βέβαια τους το επιτρέπει η υγεία τους και ο επίσης γηραιός εργοδότης τους.

Αν λοιπόν δεν είστε από αυτούς που αρέσκονται να ταχταρίζουν εγγόνια και να κάνουν βόλτες στα καφενεία και επισκέψεις σε συγγενείς γκρινιάζοντας για τη μικρή σύνταξη, δεν έχετε παρά να προτείνετε στον εργοδότη σας να παρατείνετε επ' αόριστον την εργασιακή σας σχέση. Κι αν αυτός αρνηθεί, χρησιμοποιώντας το ρατσιστικό επιχείρημα του «πεπερασμένου» της ηλικίας σας, θα μπορείτε κάλλιστα να τον σύρετε στα δικαστήρια και να διεκδικήσετε το αυτονόητο: το δικαίωμα στην εργασία.

Επειδή όμως αυτές οι εικόνες ίσως αργήσουν λίγο ακόμη, είναι παρηγοριά να γνωρίζετε ότι οι κυβερνήσεις των κρατών-μελών της ΕΕ έχουν ήδη αρχίσει να ασχολούνται με τις επιπτώσεις αυτής της δημογραφικής ανατροπής. Τα τελευταία χρόνια οι κυβερνήσεις, αλλά κυρίως τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, οργανώνονται για την επικείμενη «ωρίμανση». Νέες πολιτικές εκπονούνται για να αντιμετωπιστεί η νέα πραγματικότητα.

Για αρχή, καταργήθηκε ο όρος «τρίτη η-

λικία». Στο εξής, όταν θέλουμε να συνηγορήσουμε για το ποια ηλικιακή ομάδα ανήκει στους ηλικιωμένους θα αναφέρεστε στην «τέταρτη ηλικία», το εύρος της οποίας δεν έχει προσδιοριστεί ακόμη με σαφήνεια. Υπολογίζεται όμως ότι ξεκινά από τα 85 έτη και φτάνει... μόνο ο θεός ξέρει πού. Δυστυχώς για την παγκόσμια οικονομία, η ζωή είναι μια εμπειρία από την οποία κανείς δεν ξεφεύγει ζωντανός.

Πέρα όμως από τις καθαρά θεωρητικές παρεμβάσεις της ΕΕ, έχουν αρχίσει να χαράσσονται και πρακτικώς νέες πολιτικές προσαρμοσμένες στα δεδομένα.

Κύριος άξονας της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι η κινητοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού κάθε ηλικίας. Η βασική ιδέα είναι πως οι κατάλληλες λύσεις θα πρέπει να προχωρούν πέρα από τη φροντίδα των σημερινών ηλικιωμένων, η οποία σημειωτέον σε πολλά κράτη-μέλη της είναι ελλιπής. Στόχος είναι η παράταση του επαγγελματικού βίου, η στην κυριολεξία δια βίου μάθηση, η παραμονή στην εργασία μετά τα 65 και η καθυστέρηση της συνταξιοδότησης.

Με άλλα λόγια, η ΕΕ θα πρέπει να βρει τρόπους να παρατείνει ηλικιακά τον παραγωγικό της πληθυσμό (άνδρες - γυναίκες). Να αυξήσει τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας. Να βρει νέους τρόπους μετάβασης από την εργασία στη -σί->

> γουρα μειωμένη- σύνταξη. Να εξασφαλίσει την πρόσβαση σε υψηλής ποιότητας υγειονομική περίθαλψη στους εργαζόμενους πλέον ηλικιωμένους. Να βρει τρόπους να ενθαρρύνει τον πληθυσμό να αξιοποιεί τις ικανότητες του παραγωγικότερα και για περισσότερα χρόνια. Και να δώσει κίνητρα στους εργοδότες να αξιοποιήσουν ανθρώπους μεγαλύτερης ηλικίας, χωρίς αυτό να δημιουργεί προβλήματα στους νεότερους ανθρώπους. Αυτά κι αν είναι προβλήματα...

Επενδύοντας στην τρίτη ηλικία

Ποιος είπε ότι σκοτώνουν τα άλογα όταν γράσουν; Λάθος! Σύμφωνα με τα νέα δεδομένα είναι πιο προσοδοφόρο να «επενδύεις» σε αυτά. Οι δαπάνες για τις συντάξεις, την υγεία και την πρόνοια εκτιμάται ότι θα αυξηθούν κατά 4 έως 8% του ΑΕΠ στις επόμενες δεκαετίες. Με τις συνολικές δαπάνες να τριπλασιάζονται μέχρι το 2050, οι περισσότερες χώρες αναζητούν ήδη βιώσιμες λύσεις.

Τα νέα δημογραφικά δεδομένα δημιουργούν ευκαιρίες στον κόσμο των επιχειρήσεων. Ο νέος διευρυμένος ρόλος της τρίτης ηλικίας στην αγορά εργασίας εκτιμάται ότι θα αυξήσει τον κύκλο εργασιών των φαρμακευτικών εταιρειών. Θα δώσει νέα ώθηση στη γηριατρική επιστήμη και θα απενοχοποιήσει πλήρως το ρόλο της κοσμητικής ιατρικής. Για να σιγουρευτούμε ότι η τρίτη ηλικία θα ανταποκριθεί στη δημογραφική πρόκληση, η ΕΕ έχει ήδη από το 2008 εγκρίνει το πρόγραμμα «ευ γηράσκειν» για να κάνει την Ευρώπη ένα κέντρο ανάπτυξης ψηφιακών τεχνολογιών που θα βοηθά τους ηλικιωμένους να ζουν χωρίς την ανάγκη υποστήριξης στο σπίτι (και το γραφείο).

Με το νέο αυτό πρόγραμμα οι επιχειρήσεις θα είναι σε θέση να αναπτύξουν ιδιαίτερα καινοτόμα ψηφιακά προϊόντα και υπηρεσίες για να βελτιώσουν τους όρους διαβίωσης των ηλικιωμένων στο σπίτι, στους χώρους εργασίας και, γενικότερα, την κοινωνία. Ευφυείς συσκευές βελτίωσης της ασφάλειας

στο σπίτι, κινητές λύσεις για την παρακολούθηση ζωτικών παραμέτρων και φιλικές προς το χρήστη ακόμη κι αν πάσχει από μειωμένη όραση ή ακοή. Στόχος των συστημάτων θα είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των ηλικιωμένων, της σταδιοδρομίας τους και της οικογενειακής τους ζωής. Και εννοείται η εξοικονόμηση δαπανών για ιατρική περίθαλψη και κοινωνική μέριμνα.

Συνολικά μέχρι το 2013, η ΕΕ, τα κράτη-μέλη και ο ιδιωτικός τομέας εκτιμάται ότι θα

επενδύσουν περισσότερα από 1 δισ. ευρώ σε έρευνα και καινοτομία για το πρόγραμμα «ευ γηράσκειν» (καλά γηρατειά). «Δεν υπάρχει κανένας λόγος να μείνουν οι ηλικιωμένοι της Ευρώπης έξω από τα οφέλη των νέων τεχνολογιών. Οι λύσεις και οι υπηρεσίες που θα προκύψουν ως αποτέλεσμα αυτού του προγράμματος θα τους βοηθήσουν να παραμείνουν ενεργοί στην κοινωνία, μέσα στον κοινωνικό ιστό και ανεξάρτητοι για μεγαλύτερο διάστημα», είχε δηλώσει η Viviane Reding, Επίτροπος της ΕΕ για την Κοινωνία της Πληροφορίας και τα ΜΜΕ.

Αυτή ίσως να είναι μια ευκαιρία για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις να αναπτύξουν τις τεχνολογίες απευθυνόμενες στους γηραιότερους Ευρωπαίους, οι οποίοι εκτός από γηραιοί είναι και δυναμικοί καταναλωτές. ☞

Εγχώρια δημογραφικά

Το έτος 2030, ο αριθμός των ατόμων άνω των 60 ετών στη χώρα μας, σύμφωνα με την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ), θα αυξηθεί κατά 10% φτάνοντας το 1/3 του συνόλου.

Η φθίνουσα γονιμότητα και η γήρανση του πληθυσμού αλλάζει τη δομή της ελληνικής κοινωνίας και της οικογένειας. Οι παππούδες και οι γιαγιάδες σήμερα κοντεύουν να ξεπεράσουν αριθμητικά τα παιδιά. Σήμερα, σε εκατό παιδιά κάτω των 15 ετών αναλογούν 71 άτομα άνω των 65 χρόνων. Το έτος 2020, σύμφωνα με σχετική έρευνα του ΕΚ-ΚΕ, ο αριθμός των ηλικιωμένων θα είναι όσο και των νέων. Παλαιότερα, το έτος 1853, το ποσοστό των ηλικιωμένων ήταν 3,2% και των νέων κάτω των 15 ετών 41,2%.

Οι πιο γερασμένες περιοχές της χώρας είναι η κεντρική και νότια Πελοπόννησος και τα νησιά του ανατολικού Αιγαίου. Οι νομοί με τα υψηλότερα ποσοστά ώριμων πολιτών είναι η Λευκάδα, (22%), η Σάμος (21%), η Κεφαλονιά (21%). Και ακολουθούν η Αρκαδία, η Λέσβος και η Φωκίδα, όπου τα αντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ 20-21%.

Το προσδοκώμενο μέσο όριο ζωής, μέχρι και τις αρχές του τρέχοντος αιώνα στις περισσότερες χώρες, δεν ξεπερνάει τα 60-65 χρόνια. Σήμερα έχει φτάσει και ξεπερνά τις ηλικίες των 77 ετών. Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δεδομένα, οι γυναίκες ζουν κατά μέσο όρο 80 και οι άντρες 75 χρόνια. Αυτό σημαίνει ότι ο μέσος όρος ζωής στη χώρα μας μετά τον πόλεμο αυξήθηκε κατά 14 χρόνια.

Με δεδομένη την αύξηση του μέσου όρου ζωής, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία συμπολίτες μας ζουν σήμερα πολύ περισσότερο σε συνθήκες καλύτερης κατάστασης υγείας. Σήμερα, το 20% του εργατικού δυναμικού της Ευρώπης είναι άνω των 50 ετών, παρά το γεγονός ότι τα ποσοστά απασχόλησης στην ηλικιακή ομάδα 55-65 είναι πολύ χαμηλά, με μέσο όρο μόλις 40% στην Ευρώπη των 25 και μόλις 30% για τις γυναίκες.

Σύμφωνα με ένα γνωστό ανέκδοτο, οι-
κονομολόγος είναι ένας ειδικός ο ο-
ποίος θα ξέρει αύριο γιατί τα πράγματα που
προέβλεψε χθες δεν συνέβησαν σήμερα. Η
αλήθεια είναι πως την επαύριον της μεγαλύ-
τερης οικονομικής κρίσης πολλές εταιρείες
αναγκάστηκαν να επαναπροσδιορίσουν τη
στρατηγική τους. Στο πλαίσιο αυτό συζητή-
σαμε με τον κ. Bram Boon, CEO ING Ελλάδος,
για τις προκλήσεις και τις προοπτικές στη νέα
οικονομική πραγματικότητα.

*Στις 9 Απριλίου ο CEO-designate Jan
Hommen, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομέ-
να της κρίσης, προχώρησε σε μία αναδιοργά-
νωση της στρατηγικής σας. Τι σηματοδοτεί η
"back to basics" strategy;*

Η στρατηγική "back to basics" μάς προ-
τρέπει να επαναπροσδιορίσουμε το πώς αντι-
μετωπίζουμε τους πελάτες μας, τις δραστηρι-
ότητες μας και τους ίδιους μας τους εαυτούς.
Πρόκειται για την απλοποίηση των δραστηρι-
οτήτων μας και το να κάνουμε τα πράγματα
ευκολότερα για όλους μας. Στρατηγικά εστιά-
ζουμε σε πέντε περιοχές οι οποίες είναι:

1. Απλοποίηση του χαρτοφυλακίου των δραστηριοτήτων μας.
2. Απλοποίηση του Οργανισμού.
3. Εστίαση της εταιρικής κουλτούρας εξ ο-
λοκλήρου στον πελάτη.
4. Απλοποίηση των προϊόντων.
5. Απλοποίηση των διαδικασιών.

Φυσικά, αυτό δεν σημαίνει ότι θα λει-
τούργουμε όπως πριν από 50 χρόνια. Η και-
νοτομία και η συνεχής εξέλιξη αποτελούν μέ-
ρος της κουλτούρας και του τρόπου σκέψης
μας. Η στρατηγική μας συνοψίζεται σε μια
πρόταση ενός e-mail, το οποίο απέστειλε ο
Jan Hommen σε όλους τους εργαζόμενους
της ING στις 10 Απριλίου: «Πρέπει να αντιμε-
τωπίσουμε τα εμπόδια που αποσπούν την ε-
νέργειά μας μακριά από τους πελάτες μας».

Η ING Ελλάδος έχει ξεκινήσει την υλο-
ποίηση της στρατηγικής "back to basics" α-
πό τις αρχές του 2009. Εστιάζουμε στον κύ-
ριο κορμό των δραστηριοτήτων μας, οι ο-
ποίες είναι ασφάλειες ζωής και συνταξιοδο-
τικά προγράμματα. Εχουμε δημιουργήσει ένα
ειδικό τμήμα που ονομάζεται PMO, το οποίο
απαρτίζεται από έμπειρους project managers
και οι οποίοι έχουν καθήκον να διαχειρίζο-
νται διάφορα στρατηγικά projects χρησιμο-
ποιώντας τη μεθοδολογία lean six sigma. Τα
περισσότερα από τα τρέχοντα projects σχε-
τίζονται με την αρχή «κάνουμε τα πράγμα-
τα ευκολότερα» μέσω της μείωσης της πολυ-
πλοκότητας για τους πελάτες μας, τα δίκτυα
διανομής και τους εργαζόμενους μας. Εξετά-
ζουμε τις λειτουργίες μας χρησιμοποιώντας
τη μεθοδολογία lean six sigma, έτσι ώστε να
μειώσουμε το χρόνο παροχής των υπηρεσι-
ών μας. Αναπτύσσουμε συστήματα πληρο-

Επιστροφή στα θεμελιώδη

Συνέντευξη του Bram Boon, CEO ING Ελλάδος,
στο Θάνο Τριανταφύλλου

φορικής έτσι ώστε να υποστηρίξουμε τα πο-
λύ ικανά δίκτυα πωλήσεών μας στην καθη-
μερινή εργασία τους και στην αύξηση της
παραγωγικότητάς τους. Δημιουργούμε εργα-
λεία για τα δίκτυα πωλήσεων, ώστε να δια-
σφαλίσουμε ότι οι ανάγκες των πελατών μας
ικανοποιούνται πάντα. Αναπτύσσουμε νέα
προϊόντα και υπηρεσίες ή τροποποιούμε τα
υπάρχοντα έπειτα από τοπικές και παγκόσμι-
ες έρευνες αγοράς και πελατών, έτσι ώστε
να διασφαλίζουμε ότι ικανοποιούμε τις σύγ-
χρονες ανάγκες και επιθυμίες των κατανα-
λωτών. Ακολουθούμε τη μέθοδο της τμημα-
τοποίησης της αγοράς καθώς και των πελα-
τών μας και αναπτύσσουμε μια ολοκληρω-
μένη προσέγγιση marketing 360 μοιρών, η
οποία είναι προσαρμοσμένη σύμφωνα με τις
διαφορετικές ανάγκες κάθε τμήματος. Μειώ-
νουμε τα λειτουργικά μας κόστη έτσι ώστε
να προσφέρουμε πάντα υψηλής αξίας προϊό-
ντα και υπηρεσίες στους πελάτες μας.

*Πώς σκοπεύετε να επεκτείνετε τις δραστηριό-
τητές σας στην Ελλάδα;*

Η αποστολή της ING είναι να «θέσουμε τα
πρότυπα στη διαχείριση του χρηματοοικονο-
μικού μέλλοντος των πελατών μας», κάτι που
μεταφράζεται σε παροχή σωστής συμβουλής
σε θέματα ασφαλείων ζωής, επενδύσεων και
σύνταξης. Πρόσφατα, μέρος της στρατηγικής
μας έγινε και η έννοια του "easier", η οποία,
κατά τη γνώμη μου, είναι το στοιχείο διαφο-
ροποίησης της ING σε σχέση με τους ανταγω-

νιστές μας, ειδικότερα σε μια εποχή όπου οι
άνθρωποι έχουν έλλειψη χρόνου, επιθυμούν
να αποφύγουν πολύπλοκες και γραφειοκρα-
τικές διαδικασίες, ενώ χρειάζονται περισσό-
τερο προσωπικό χρόνο, καθώς και χρόνο με
την οικογένειά τους. Η ING μειώνει το χρό-
νο τον οποίο πρέπει να αφιερώσουν οι πελά-
τες για τη διαχείριση του χρηματοοικονομικού
τους μέλλοντος, ενώ τους παρέχει περισσότε-
ρο ελεύθερο χρόνο, ευελιξία, εμπιστοσύνη και
πρεμία, καθώς θα απολαμβάνουν πάντα την
καλύτερη συμβουλή και τις καλύτερες υπηρε-
σίες και προϊόντα.

Η ING Ελλάδος υποστηρίζει την κοινωνι-
κοοικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας από τη
δεκαετία του '80 και θα συνεχίσει να το κάνει.
Η ελληνική οικονομία όμως χρειάζεται διαρ-
θρωτικές αλλαγές. Για παράδειγμα, η συνταξιο-
δοτική μεταρρύθμιση είναι κάτι που απασχο-
λεί την Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση για
ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην Ελλάδα
υπάρχουν εταιρείες όπως η ING, οι οποίες δι-
αθέτουν παγκόσμια τεχνογνωσία στα συνταξιο-
δοτικά συστήματα και παρέχουν συμβουλή
και υποστήριξη για ένα βιώσιμο και κοινωνι-
κά δίκαιο συνταξιοδοτικό σύστημα.

*Εχετε στο μυαλό σας κάτι ιδιαίτερο, όσον α-
φορά τη στρατηγική, για την Ελλάδα;*

Πραγματικά, το ελληνικό συνταξιοδοτι-
κό σύστημα αποτελεί μια πρόκληση για την
ελληνική κοινωνία (ακριβώς όπως ίσχυε και
για άλλες χώρες στον κόσμο πριν προχωρή-
>

> σουν σε μεταρρύθμιση). Πρέπει να παρθούν άμεσα αποφάσεις. Όλοι οι ειδικοί, τα οικονομικά μεγέθη, οι κοινωνικές αλλαγές τονίζουν την αναπόφευκτη ανάγκη για τη μεταρρύθμιση του ελληνικού ασφαλιστικού συστήματος και η ING Ελλάδος είναι σε θέση να προσφέρει συμβουλή, παγκόσμια τεχνογνωσία και υποστήριξη για την εφαρμογή της ασφαλιστικής μεταρρύθμισης.

Η ING Ελλάδος επαναπροσδιόρισε τη στρατηγική της το 2009. Αναφορικά με το χαρτοφυλάκιο των προϊόντων, εστιάζουμε στις κυριότερες κατηγορίες προϊόντων, τα οποία υπάγονται στους τομείς των ασφαλειών ζωής και συνταξιοδοτικών υπηρεσιών, ενώ η στρατηγική μας στην Ελλάδα συνοψίζεται στη νέα τοποθέτησή μας ως οργανισμός στην αγορά και την κοινωνία: «Να παρέχουμε την καλύτερη συμβουλή σε υπηρεσίες ασφαλειών ζωής και σύνταξης στην Ελλάδα» - "To Be the Best Life and Pension Advisor In Greece". Αυτή η δήλωση περιλαμβάνει τα προϊόντα, τις υπηρεσίες, τη συμβουλή, την κουλτούρα, τους ανθρώπους μας και τα συστήματά μας.

Το ασφαλιστικό μας πρόβλημα φαίνεται πως γίνεται πιο «εκρηκτικό» από ποτέ. Κάτι τέτοιο θα διευκολύνει την προώθηση των μεταρρυθμίσεων;

Τα καλά νέα είναι ότι ζούμε περισσότερο από ό,τι πριν από 50 χρόνια. Ομως, το σημαντικό επίτευγμα της βελτιωμένης ποιότητας ζωής απαιτεί προσαρμογές σε συστήματα που αναπτύχθηκαν στα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Αυτό οφείλεται στο ότι τα συγκεκριμένα συνταξιοδοτικά συστήματα βασίζονται σε δεδομένα, αριθμούς, κοινωνίες, δημογραφικά στοιχεία, τα οποία δεν υφίστανται πλέον στον ανεπτυγμένο κόσμο. Για το λόγο αυτό, αυτά τα αναχρονιστικά συστήματα δεν ταιριάζουν με τα σύγχρονα δεδομένα και χρειάζονται άμεση εκσυγχρόνιση, καθώς η κατάσταση θα χειροτερέψει στο μέλλον.

Σύμφωνα με τον κ. Γκαργκάνα, διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας (2008), η ηλικιακή δομή του πληθυσμού της ΕΕ-25 αναμένεται να αλλάξει δραματικά από τώρα έως το 2050. Το αυξανόμενο προσδόκιμο ζωής θα αυξήσει κατά 77% τον πληθυσμό των 65+ στην ΕΕ-25 και κατά 80% στην Ελλάδα. Ταυτόχρονα, τα χαμηλά ποσοστά γονιμότητας, για παράδειγμα, το οποίο καθορίζεται ως η αναλογία του μεγαλύτερου ηλικιακά πληθυσμού σε σχέση με τον εργαζόμενο πληθυσμό, εκτιμάται ότι θα διπλασιαστεί στο 51% το 2050 στην ΕΕ-25 και σε περισσότερο από διπλάσιο στο 61% στην Ελλάδα. Αυτό σημαίνει ότι το 2050, 3 άνθρωποι εργάζονταν για ένα συνταξιούχο ενώ το 2050 αυτό θα αλλάξει και θα αντιστοιχεί 1,6 εργαζόμενος για κάθε συνταξιούχο.

Αν αυτές οι εκτιμήσεις της Επιτροπής Οι-

κονομικής Πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι σωστές, αυτό σημαίνει ότι τα επόμενα χρόνια (αν δεν υπάρχει σωστή μεταρρύθμιση) θα υπάρχει μια έντονη πίεση πάνω στη δημόσια οικονομία. Οπως δήλωσε ο κ. Γκαργκάνας, αναλύοντας τις εκτιμήσεις του 2002 για την Ελλάδα (2008), οι δαπάνες των συντάξεων θα αυξηθούν δραματικά από 12,4% του ΑΕΠ του 2005 σε 22,6% του ΑΕΠ του 2050. Αν συγκρίνουμε αυτήν την αύξηση στην ελληνική κυβερνητική δαπάνη για συντάξεις με το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης θα διαπιστώσουμε ότι την ίδια περίοδο θα είναι λίγο περισσότερο από 2% γι' αυτές τις χώρες από ό,τι ήταν το 2005. Αυτό αποδεικνύει τη θετική επίδραση που βιώνουν και θα βιώνουν αυτές οι χώρες, λόγω των σημαντικών συνταξιοδοτικών μεταρρυθμίσεων στις οποίες προχώρησαν τη δεκαετία του '90. Οι εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής συγκλίνουν στο ότι αν η Ελλάδα δεν λάβει μέτρα για τη συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση, ο δείκτης του γενικού κυβερνητικού χρέους σε σχέση με το ΑΕΠ θα τριπλασιαστεί για την περίοδο 2005-2050 φτάνοντας το 346%, κάτι που θα είναι εκτός του αποδεκτού δείκτη των κριτηρίων του Μάαστριχτ.

Αυτές οι εκτιμήσεις αποδεικνύουν ότι το συνταξιοδοτικό σύστημα "pay as you go" δεν είναι ένα σύστημα το οποίο μπορεί να ικανοποιήσει τις σημερινές ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας. Απαιτείται μια συνταξιοδοτική μεταρρύθμιση.

Απαντώντας στην ερώτησή σας σχετικά με το αν η κρίση διευκολύνει ή δυσχεραίνει την εισαγωγή των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων, θα έλεγα, βασισμένος σε δεδομένα, ότι η μεταρρύθμιση είναι μονόδρομος και το

σημερινό περιβάλλον απαιτεί άμεσες και δραστησικές αλλαγές. Οι κοινωνίες και οι οικονομίες δεν διαθέτουν την πολυτέλεια να κάνουν λάθη και να αναβάλλουν τις μεταρρυθμίσεις.

Ποιες είναι οι οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις του φαινομένου της γήρανσης του πληθυσμού;

Σε αυτό το ρεαλιστικό σενάριο, μεταρρύθμιση δεν χρειάζεται μόνο το συνταξιοδοτικό σύστημα. Τα εθνικά συστήματα υγείας θα πρέπει να μεταρρυθμιστούν έτσι ώστε να εξυπηρετούνται οι άνθρωποι αξιοπρεπώς. Από τη χρηματοοικονομική πλευρά, θα πρέπει να γίνουν επενδύσεις για την ανάπτυξη υποδομών για την εξυπηρέτηση των ηλικιωμένων, από την άλλη πλευρά θα αναδυθεί μια νέα αγορά (το αντίθετο της αγοράς των baby boomers), η οποία απαιτεί ολοκληρωμένη γνώση, τεχνογνωσία, προϊόντα και υπηρεσίες, καθώς πρέπει να ικανοποιηθούν διαφορετικές ανάγκες και επιθυμίες και θα εστιάζει σε πιο έμπειρους πελάτες. Νέες επωνυμίες θα δημιουργηθούν που θα συνάδουν με αυτές τις αγορές.

Οι κοινωνίες κατευθύνονται από τον κολεκτιβισμό στον ατομικισμό και στο πλαίσιο αυτό ακόμη και χώρες όπως η Ελλάδα, όπου υπάρχουν δυνατοί οικογενειακοί δεσμοί καθώς και οικονομική και συναισθηματική υποστήριξη, αλλάζουν. Μπορείτε να αναρωτηθείτε για το αν η ελληνική κοινωνία είναι ακριβώς όπως 40 χρόνια πριν. Οι Έλληνες συνάδελφοί μου απαντούν πως όχι. Για το λόγο αυτό, πρέπει να παρθούν μέτρα για τη διατήρηση της συνοχής των κοινωνιών.

Τα συνταξιοδοτικά συστήματα πρέπει να ακολουθήσουν τις κοινωνικές αλλαγές. Όσο πιο σύντομα το σύστημα προσαρμόζεται στις κοινωνικές αλλαγές, τόσο μικρότερος ο αντίκτυπος στις κοινωνίες και τις οικονομίες.

Ασπάζεστε τη ρήση «Μια κρίση είναι μια καλή ευκαιρία για πολλές αλλαγές»;

Η κρίση με απλά λόγια είναι η κατάρρευση του προφανούς. Απλώς σημαίνει πως ό,τι λειτουργούσε μέχρι χτες, σήμερα δεν λειτουργεί. Τα πράγματα αλλάζουν συνεχώς. Η αδυναμία μας να προσαρμοστούμε στις αλλαγές της καθημερινότητας μάς οδηγεί σε κρίση και μας αναγκάζει να αλλάξουμε άμεσα και δραστηρικά. Ο λόγος που αποκαλείται κρίση και όχι αλλαγή για βελτίωση είναι το γεγονός ότι η κρίση αναγκάζει τους ανθρώπους και τα πράγματα να αλλάζουν πολύ γρήγορα και η ταχύτητα σοκάρει τους ανθρώπους.

Η κρίση έχει βραχυπρόθεσμα αποτελέσματα, αλλά σε μέσο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα δημιουργεί νέες ευκαιρίες για τις κοινωνίες, τις εταιρείες, τους ιδιώτες και τις χώρες, για όσους έχουν την ικανότητα να δουν τις ευκαιρίες.

Μια κρίση παρέχει τη δυνατότητα για την αναδόμηση της οικονομίας, των οργανισμών κά., με ένα πιο δίκαιο, κοινωνικά υπεύθυνο, αποτελεσματικό και σίγουρο τρόπο.

Τα έθνη των συνταξιούχων

Δημογραφική γήρανση: μια βόμβα έτοιμη να εκραγεί

Γράφει η Barbara Beck

Ο παγκόσμιος πληθυσμός γερνά, γεγονός που σύντομα θα γίνει αισθητό. Οι επιπτώσεις προβλέπονται τρομακτικές.

Σταματήστε για μια στιγμή να σκέφτεστε τη βαθιά ύφεση, τα πακέτα μέτρων διάσωσης τρις. δολαρίων και τις αθρόες απώλειες θέσεων εργασίας. Αντ' αυτού, φανταστείτε ένα μέλλον με βραδεία οικονομική ανάπτυξη και χαμηλή παραγωγικότητα, διογκούμενες δημόσιες δαπάνες και ελλείψεις εργατικού δυναμικού. Αυτά είναι τα προβλήματα που σχετίζονται με τη δημογραφική γήρανση και αν σας φαίνονται συγκριτικά λιγότερο σοβαρά, μάλλον πρέπει να αλλάξετε γνώμη. Όταν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) υπολόγισε στις αρχές Ιουνίου τον αντίκτυπο της πρόσφατης χρηματοπιστωτικής κρίσης, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι το κόστος θα είναι πράγματι τεράστιο: το δημοσιονομικό έλλειμμα των χωρών του G20 προβλέπεται ότι θα αυξηθεί κατά οκτώ ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ το διάστημα 2008-2009. Ωστόσο, το ΔΝΤ τόνισε ότι, μακροπρόθεσμα, το κόστος αυτό θα είναι ασήμαντο συγκριτικά με τις δαπάνες λόγω της δημογραφικής γήρανσης. Για το διάστημα από τώρα έως το 2050, προέβλεψε ότι «στις πλουσιότερες χώρες, η δημοσιονομική επιβάρυνση της κρίσης θα αντιστοιχεί περίπου στο 10% των δαπανών που σχετίζονται με τη δημογραφική γήρανση». Το υπόλοιπο 90% θα αντιστοιχεί σε επιπρόσθετες δαπάνες

για συντάξεις, υγειονομική περίθαλψη και μακροχρόνια φροντίδα.

Ο πληθυσμός των πλούσιων χωρών γερνάει γρήγορα, ενώ οι φτωχές χώρες ακολουθούν με διαφορά λίγες δεκαετίες. Σύμφωνα με την τελευταία διετή πληθυσμιακή πρόβλεψη του ΟΗΕ, η διάμεση ηλικία για όλες τις χώρες πρόκειται να αυξηθεί έως το 2050 από τα 29 έτη που είναι σήμερα στα 38 έτη. Για την ώρα, μόνο ένα ποσοστό μικρότερο του 11% των 6,9 δισ. ανθρώπων στον κόσμο είναι άνω των 60 ετών. Βάσει της κεντρικής πρόβλεψης του ΟΗΕ, έως το 2050 αυτό το ποσοστό θα έχει ανέλθει στο 22% (για πληθυσμό άνω των 9 δισ.) και στις ανεπτυγμένες χώρες στο 33%. Με άλλα λόγια, στις πλούσιες χώρες ο ένας στους τρεις θα είναι συνταξιούχος, ενώ σχεδόν ο ένας στους δέκα θα είναι άνω των 80.

Πρόκειται για μια αργή αλλά αμετάκλητη εξέλιξη, που εν καιρώ θα έχει τεράστιες οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές επιπτώσεις. Προς το παρόν, μόνο λίγες χώρες με ήδη γερασμένο πληθυσμό αρχίζουν να διαπιστώνουν τις συνέπειες. Εντούτοις, το εργατικό δυναμικό ολοένα συρρικνώνεται, ενώ ο αριθμός των συνταξιούχων αυξάνεται. Περίπου έως το 2020, η δημογραφική γήρανση θα είναι εμφανής. Μάλιστα, δεν υπάρχει τρόπος διαφυγής: αν εξαιρέσουμε τις τεράστιες φυσικές και ανθρωπογενείς καταστροφές, οι δημογραφικές αλλαγές είναι πολύ πιο βέβαιες από άλλες μακροπρόθεσμες προ-

βλέψεις (όπως, για παράδειγμα, η κλιματική αλλαγή). Τα 2 δισ. άτομα που το 2050 θα είναι άνω των 60 έχουν ήδη γεννηθεί.

Πού οφείλεται;

Πού οφείλεται όμως το τόσο έντονο φαινόμενο της δημογραφικής γήρανσης; Υπάρχουν δύο μακροπρόθεσμα αίτια και ένα παροδικό φαινόμενο, που θα εξακολουθήσει να εμφανίζεται στα αριθμητικά στοιχεία για τις προσεχείς δεκαετίες. Ο πρώτος σημαντικός λόγος είναι πως σε όλα τα μέρη του κόσμου ο μέσος όρος ζωής είναι πολύ υψηλότερος απ' ό,τι στο παρελθόν. Η τάση αυτή ξεκίνησε με τη βιομηχανική επανάσταση και έκτοτε ακολουθήθηκε ανοδική πορεία. Το 1900, το μέσο προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση για όλο τον κόσμο έφτανε μόλις τα 30 έτη, ενώ στις πλούσιες χώρες βρισκόταν κάτω από τα 50 έτη. Σήμερα, οι αριθμοί αυτοί έχουν διαμορφωθεί σε 67 και 78 έτη αντίστοιχα και εξακολουθούν να αυξάνονται. Αν εξαιρέσουμε τους φόβους για την επερχόμενη δημογραφική κρίση, αυτό είναι κάτι για το οποίο θα έπρεπε να είμαστε ευγνώμονες -ιδίως από τη στιγμή που οι ηλικιωμένοι παραμένουν σήμερα υγιείς, σε καλή φυσική κατάσταση και ενεργοί για πολύ περισσότερα χρόνια.

Ενα δεύτερο και ακόμη σοβαρότερο αίτιο της δημογραφικής γήρανσης είναι ότι τα ποσοστά των γεννήσεων σε όλον τον κόσμο έχουν μειωθεί, με αποτέλεσμα οι νεαρές ηλικιακές ομάδες να μην μπορούν να αντισταθ-

μίσουν τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό των ηλικιωμένων. Η τάση αυτή εμφανίστηκε αργότερα από εκείνη της μεγαλύτερης διάρκειας ζωής, αρχικά στις ανεπτυγμένες χώρες και εν συνεχεία στις φτωχές χώρες. Στις αρχές της δεκαετίας του '70, οι γυναίκες σε όλο τον κόσμο εξακολουθούσαν να αποκτούν έκαστη, κατά μέσο όρο, 4,3 παιδιά. Σήμερα γεννιούνται κατά μέσο όρο, παγκοσμίως, 2,6 παιδιά ανά γυναίκα, ενώ στις πλούσιες χώρες μόλις 1,6 παιδιά. Σύμφωνα με πρόβλεψη των Ηνωμένων Εθνών, έως το 2050 ο αριθμός αυτός θα έχει μειωθεί παγκοσμίως στα 2 παιδιά ανά γυναίκα, γεγονός που θα καταστήσει το φαινόμενο της γήρανσης το ίδιο έντονο παντού, από τα μέσα του αιώνα και μετά. Σε ορισμένες ανεπτυγμένες χώρες, οι αριθμοί έχουν ήδη αρχίσει να συρρικνώνονται. Ανάλογα με την οπτική γωνία, αυτό μπορεί να είναι θετικό ή αρνητικό, ωστόσο, όπως θα δούμε στο παρόν ειδικό αφιέρωμα, η εικόνα του κόσμου είναι βέβαιο πως θα αλλάξει ριζικά.

Το παροδικό φαινόμενο που επέτεινε τις συνέπειες της υπογεννητικότητας και της μακροζωίας είναι η πληθυσμιακή έκρηξη ("baby boom"), που έλαβε χώρα στα περισσότερα πλούσια κράτη μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η έκρηξη αυτή δεν συνέβη ταυτόχρονα σε όλες >

Μακροπρόθεσμα, το τεράστιο κόστος της οικονομικής κρίσης θα δείχνει ασήμαντο μπροστά στο κόστος της επερχόμενης δημογραφικής κρίσης.

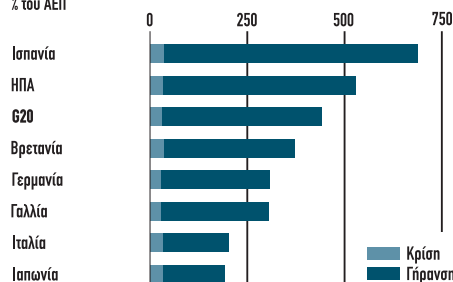
> τις χώρες, όμως στην Αμερική -όπου το φαινόμενο ήταν πιο έντονο- διήρκεσε σχεδόν ολόκληρη την εικοσαετία μετά το 1945, περίοδο κατά την οποία γεννήθηκαν σχεδόν 80 εκατ. Αμερικανοί. Οι πρώτοι από αυτούς βγαίνουν τώρα στη σύνταξη. Για τα επόμενα είκοσι χρόνια, αυτή η γενιά της μεταπολεμικής πληθυσμιακής έκρηξης θα πυκνώνει τις τάξεις των συνταξιούχων, γεγονός που θα οδηγήσει σε ραγδαία πτώση του εργατικού δυναμικού σε όλες τις πλούσιες χώρες του κόσμου.

Όπως πάντα, οι μέσοι όροι κρύβουν σημαντικές διαφοροποιήσεις. Στα πλουσιότερα μέρη της Ασίας, οι πληθυσμοί της Ιαπωνίας, της Νότιας Κορέας και της Ταϊβάν είναι ήδη γερασμένοι και θα συνεχίσουν να γερνούν ολοένα και πιο γρήγορα. Στην Ευρώπη, η κατάσταση είναι μάλλον ανομοιόμορφη: η Γερμανία, η Ιταλία και η Ισπανία, για παράδειγμα, έχουν oligομελείς οικογένειες, με αποτέλεσμα την ταχεία γήρανση του πληθυσμού τους, ενώ η Γαλλία, η Βρετανία και οι περισσότερες σκανδιναβικές χώρες έχουν περισσότερα παιδιά που κρατούν χαμηλότερο το μέσο όρο ηλικίας. Στην ανατολική Ευρώπη, και συγκεκριμένα στη Ρωσία, τα ποσοστά των γεννήσεων είναι χαμηλά και το προσδόκιμο ζωής έχει επίσης πάρει την κατιούσα. Η Αμερική, χάρη σε ένα ελαστικό ποσοστό γεννήσεων και στα υψηλά ποσοστά μεταναστεύσης, θα παραμείνει αρκετά «νέα» για τα επόμενα πενήντα χρόνια.

Οι περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες δεν χρειάζεται να ανησυχούν (ακόμη) για τη δημογραφική γήρανση. Παρά την πτώση στα ποσοστά των γεννήσεων, οι πληθυσμοί εξακολουθούν να είναι και θα παραμείνουν «νέοι» για λίγες ακόμη δεκαετίες, μολονότι ο ιός HIV/AIDS έχει σκοτώσει πολλούς ενεργούς ενήλικες. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα, οι ίδιοι παράγοντες όπως στις πλούσιες χώρες -υπογεννητικότητα, μακροζωία- θα ε-

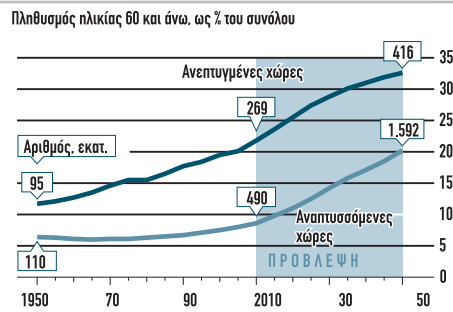
Ποια κρίση:

Τρέχουσα καθαρή αξία του αντίκτυπου στο δημοσιονομικό έλλειμμα, λόγω πρόσφατης κρίσης και δαπανών που σχετίζονται με τη δημογραφική γήρανση, έως το 2050
% του ΑΕΠ

Πηγή: ΔΝΤ

Ενας κόσμος που γερνά

Πηγή: "World Population Prospects", ΟΗΕ, 2009

πιφέρουν τη γήρανση του πληθυσμού των φτωχότερων χωρών. Προτού ακόμη συμβεί αυτό, οι απόλυτοι αριθμοί των ηλικιωμένων που ζουν σε αυτές θα αυξηθούν ανησυχητικά, απλώς και μόνο γιατί οι συγκεκριμένες χώρες είναι εξαιρετικά πυκνοκατοικημένες. Έχουν ήδη 490 εκατ. κατοίκους άνω των 60 ετών, συνολικός αριθμός που πρόκειται τουλάχιστον να τριπλασιαστεί έως το 2050. Καθώς στις περισσότερες φτωχές χώρες το κρατικό επιδοτούμενο δίκτυο κοινωνικής πρόνοιας είναι υποτυπώδες ή ανύπαρκτο, η διαχείριση αυτών των αριθμών δεν θα είναι εύκολη.

Από τις αναπτυσσόμενες χώρες, η Κίνα είναι η μόνη που ήδη γερνά με ραγδαίους ρυθμούς. Αυτό οφείλεται κυρίως στο ότι τα τελευταία τριάντα χρόνια ασκεί αυστηρό έλεγχο στον αριθμό των γεννήσεων. Ο έλεγχος αυτός δεν συνίσταται ακριβώς στην επιβολή μιας λεγόμενης πολιτικής του ενός παιδιού (ο μέσος αριθμός παιδιών ανά γυναίκα είναι σχεδόν δύο), όμως υπήρξε ιδιαίτερα αποτελεσματικός ως προς τη σταθεροποίηση των αριθμών. Η αύξηση του πληθυσμού θα κορυφωθεί αγγίζοντας περίπου τα 1,46 δισ. το 2030 και στη συνέχεια θα ακολουθήσει ελαφρώς πτωτική τάση. Παρά τη θεαματική οικονομική ανάπτυξη που γνώρισε η Κίνα τα τελευταία χρόνια, απέχει ακόμη από το να θεωρηθεί πλούσια χώρα, και επομένως το κόστος αυτής της ταχείας γήρανσης δεν θα είναι εύκολο να απορροφηθεί. Το παρόν ειδικό αφιέρωμα εξετάζει διεξοδικά τα μέτρα που λαμβάνει η Κίνα γι' αυτό το πρόβλημα, όμως επικεντρώνεται κυρίως στον ανεπτυγμένο κόσμο.

Λιγότερα χέρια, σκληρότερη δουλειά

Σύμφωνα με τη μακροοικονομική θεωρία, οι οικονομίες των χωρών που γερνούν αναπτύσσονται με πιο αργούς ρυθμούς από εκείνες των χωρών με νεαρότερο πληθυσμό. Όσο αυξάνεται ο αριθμός των συνταξιούχων και μειώνεται ο αριθμός εκείνων που τους αντικαθιστούν τόσο συρρικνώνεται το εργατικό δυναμικό με αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής, εκτός αν η παραγωγικό-

τητα αυξηθεί με ταχύτερους ρυθμούς. Καθώς αυτοί που θα συνεχίσουν να εργάζονται θα είναι μεγαλύτερης ηλικίας και συνεπώς πιθανότατα λιγότερο παραγωγικοί.

Στις περισσότερες πλούσιες χώρες, ο λόγος των ανθρώπων που βρίσκονται σε εργάσιμη ηλικία προς εκείνους που βρίσκονται σε ηλικία συνταξιοδότησης θα μειωθεί δραματικά τις επόμενες δεκαετίες. Στην Ιαπωνία, παραδείγματος χάριν, αντιστοιχούν τρεις εργαζόμενοι σε κάθε συνταξιούχο -ήδη μία από τις χαμηλότερες αναλογίες στον κόσμο- αριθμός που θα μειωθεί στο μισό έως το 2050. Και παρότι είναι γεγονός πως θα πρέπει να συντηρηθούν λιγότερα νεαρά άτομα, το κόστος διαβίωσης των παιδιών είναι χαμηλότερο από εκείνο των ηλικιωμένων και η συνολική επιβάρυνση θα είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τώρα. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) εκτιμά ότι τις επόμενες τρεις δεκαετίες η πτώση του εργατικού δυναμικού που σχετίζεται με τη γήρανση του πληθυσμού θα μπορούσε να μειώσει την οικονομική ανάπτυξη στις χώρες-μέλη του κατά ένα τρίτο, συγκριτικά με τις προηγούμενες τρεις δεκαετίες.

Η δημογραφική γήρανση θα επηρεάσει και τις χρηματοοικονομικές αγορές. Σύμφωνα με τη θεωρία περί αποταμιεύσεως που διατύπωσαν ο Franco Modigliani και ο Richard Brumberg, στις αρχές της δεκαετίας του '50, τα άτομα προσπαθούν να διατηρήσουν ένα σταθερό επίπεδο καταναλωτικών δαπανών κατά τη διάρκεια της ζωής τους ξοδεύοντας περισσότερα χρήματα στη νεαρή και την τρίτη ηλικία και αποταμιεύοντας περισσότερα όταν βρίσκονται στη μέση ηλικία· έτσι, καθώς οι πληθυσμοί γερνούν, οι αποταμιεύσεις στην οικονομία, συνολικά, θα εξαντληθούν και τα περιουσιακά στοιχεία θα πουληθούν. Το γεγονός αυτό δημιούργησε φόβους για «κατάρρευση της αξίας των περιουσιακών στοιχείων», >

Το πρόβλημα με τη δημογραφική γήρανση είναι ο αμετάκλητος χαρακτήρας της. Τα 2 δισ. άτομα που το 2050 θα είναι άνω των 60 ετών έχουν ήδη γεννηθεί.

> καθώς όλοι θα πωλούν ταυτόχρονα. Ωστόσο, οι ακαδημαϊκές μελέτες που έχουν εκπονηθεί ως τώρα δεν έχουν βρει επαρκή στοιχεία που να καταδεικνύουν κάτι τέτοιο. Οι ηλικιωμένοι στην Αμερική, για παράδειγμα, αποταμιεύουν λιγότερα απ' ό,τι τα άτομα μέσης ηλικίας, όμως όχι πολύ λιγότερα ως ηλικιακή ομάδα.

**Στα επόμενα 30 χρόνια
η συρρίκνωση του εργατικού
δυναμικού λόγω γήρανης
μπορεί να μειώσει
μέχρι και κατά το ένα τρίτο
την οικονομική ανάπτυξη
ορισμένων χωρών.**

Ο James Poterba, καθηγητής Οικονομικών στο Massachusetts Institute of Technology (MIT), ισχυρίζεται ότι στην Αμερική υπάρχουν τρεις κατηγορίες συνταξιούχων: οι λιγότερο ευκατάστατοι, οι οποίοι αγγίζουν το ένα τέταρτο του συνόλου και οι οποίοι θα διατηρήσουν το ίδιο σχεδόν βιοτικό επίπεδο στηριζόμενοι στα προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης και ιατροφαρμακευτικής πε-

ρίθαλψης (Social Security και Medicare), ακόμη και με λίγες αποταμιεύσεις· οι πλουσιότεροι, που αντιστοιχούν στο 10-15% και είναι κάτοχοι σημαντικών περιουσιακών στοιχείων τα οποία ενδέχεται να μην χρειαστεί να ξεπουλήσουν και, τέλος, η μεγάλη πλειονότητα των συνταξιούχων που αποτελούν την ενδιάμεση κατηγορία, οι οποίοι θα πρέπει να βασιστούν στις δικές τους, συχνά ανεπαρκείς, αποταμιεύσεις, όταν βγουν στη σύνταξη.

Για τα δημοσιονομικά, ένας πληθυσμός που γερνάει και τεράστιο πρόβλημα. Σε χώρες όπου οι κρατικές συντάξεις αποτελούν τον κύριο όγκο των συνταξιοδοτικών εισοδημάτων, είτε αυτές θα απορροφήσουν πολύ μεγαλύτερο μερίδιο του προϋπολογισμού, είτε θα πρέπει να συρ-

ρικνωθούν αρκετά, γεγονός που θα προκαλέσει πολιτικές αντιδράσεις (ας μην ξεχνάμε ότι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας τείνουν να ψηφίζουν πολύ περισσότερο απ' ό,τι τα νεαρότερα άτομα). Οι δαπάνες για την υγεία, οι οποίες στις περισσότερες χώρες έχουν αυξηθεί ούτως ή άλλως ανεξέλεγκτα, θα διογκωθούν ακόμη πιο γρήγορα όσο οι ασθενείς γερνούν. Επιπλέον, λόγω της τεράστιας αύξησης στον αριθμό των ηλικιωμένων άνω των 80 ετών, θα χρειαστούν πολύ περισσότερα χρήματα και περίσκεψη για την παροχή μακροχρόνιας φροντίδας σε αυτούς, καθώς η υγεία τους γίνεται ολοένα και πιο εύθραυστη.

Ποια είναι η λύση; Όπως το θέτει το ΔΝΤ, «ο δημοσιονομικός αντίκτυπος της (χρηματοπιστωτικής) κρίσης καθιστά ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη μιας μεταρρύθμισης των ασφαλιστικών και συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων». Οι κάτοικοι των πλούσιων χωρών θα πρέπει να πάψουν να προσβλέπουν σε μεγαλύτερες συντάξεις και σε μια πλήρη υγειονομική περίθαλψη. Καθώς ζουν περισσότερα χρόνια και κυρίως με καλή υγεία, θα πρέπει να δεχτούν ότι θα εργάζονται περισσότερα χρόνια και ότι θα λαμβάνουν μικρότερες συντάξεις.

Αραγε η ύφεση θα καταστήσει ευκολότερη ή δυσκολότερη την επιβολή των απαιτούμενων μεταρρυθμίσεων; Αν τα άτομα νιώσουν φτωχότερα, μπορεί να θεωρήσουν ότι η κυβέρνησή τους πρέπει να αυξάνει και όχι να μειώνει τις παροχές. Ωστόσο, ορισμένοι ισχυρίζονται ότι όταν επικρατεί αναβρασμός σε όλους τους τομείς, είναι πιο εύκολο να επέλθουν αλλαγές. Μνημονεύουν μια φράση που ήδη ακούγεται συχνά στο Λευκό Οίκο του Ομπάμα: «Ποτέ μην αφήνεις μια καλή κρίση να πάει χαμένη». <

Η μάστιγα της υπογεννητικότητας

Στη Γερμανία, η μητέρα που παραμελεί τα παιδιά της στιγματίζεται ως "rabenmutter" (μητέρα-κοράκι). Πολλοί Γερμανοί, μεγαλύτερης ηλικίας, «κολούν» αυτήν την ετικέτα στις γυναίκες με μικρά παιδιά που έχουν πλήρη απασχόληση. Οι νεαρές γυναίκες στη Γερμανία, όπως και αλλού, είναι δικασμένες. Απολαμβάνουν τις δουλειές τους όμως δυσκολεύονται να τις συνδυάσουν με την απόκτηση οικογένειας, για πολλούς πρακτικούς λόγους, όπως τα σχολικά ωράρια, η φύλαξη των παιδιών και η αποδοκimasία της κοινής γνώμης. Το

δίλημμα αυτό ωθεί ορισμένες Γερμανίδες να εγκαταλείψουν τη δουλειά τους. Άλλες αποφασίζουν να μην κάνουν παιδιά. Το 25% της σημερινής γενιάς Γερμανίδων που διαβύουν την τέταρτη δεκαετία της ζωής τους είναι άτεκνες. Ο δείκτης γονιμότητας της χώρας (ο αριθμός των παιδιών που μια γυναίκα μπορεί να περιμένει ότι θα αποκτήσει

στη διάρκεια της ζωής της) αγγίζει σήμερα το εξαιρετικά χαμηλό 1,3 -ίδιο με εκείνο της Ιαπωνίας και της Ιταλίας, όπου επικρατούν παρόμοιες συμπεριφορές. Η Καγκελάριος Angela Merkel παραδέχτηκε ότι πρέπει να δοθούν περισσότερα κίνητρα για τεκνοποίηση.

Ο λόγος δεν είναι μόνο ότι «τα παιδιά είναι χαρά». Καθώς ο μέσος όρος ζωής ολοένα και αυξάνεται, είναι

απαραίτητη η ύπαρξη ενός λογικού αριθμού νεαρότερων ατόμων προκειμένου να αντισταθμιστεί ο διογκούμενος αριθμός των ηλικιωμένων -και να χρηματοδοτηθούν οι συντάξεις τους. Συγκεκριμένα, τις προηγούμενες δεκαετίες, οι δείκτες γονιμότητας έπεσαν απότομα σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, από ένα μέσο όρο 3,2 παιδιών ανά γυναίκα το 1960 σε 1,6 σήμερα. Ο δείκτης που χρειάζεται για να διατηρηθεί σταθερός ο πληθυσμός (με σταθερούς δείκτες θνησιμότητας και μηδενικές καθαρές μεταναστευτικές εισροές) είναι 2,1. Σύμφωνα με τις τελευταίες πληθυσμιακές εκτιμήσεις του ΟΗΕ, η γονιμότητα βρίσκεται σήμερα κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης σε περισσότερες από 70 χώρες, ο συνολικός πληθυσμός των οποίων αντιστοιχεί στο μισό σχεδόν παγκόσμιο πληθυσμό. Αλλά ακόμη και στις υπόλοιπες, φτωχότερες, μισές χώρες του κόσμου, οι δείκτες γονιμότητας έχουν σημειώσει θεαματική πτώση, από 5,2 το διάστημα 1970-75 στο σημερινό 2,6. Αυτός είναι και ο πρωταρχικός παράγοντας που ευθύνεται για τη γήρανση του πληθυσμού παγκοσμίως.

Σε ορισμένες χώρες, όπως η Ιαπωνία και η Νότια Κορέα, οι ήδη πολύ χαμηλοί δείκτες γονιμότητας εξακολουθούν να πέφτουν. Ωστόσο, σε κάποιες άλλες χώρες, η πτώση αυτή σταμάτησε και μάλιστα σε μερικές από αυτές, συμπεριλαμβανομένων της Αμερικής, της Βρετανίας και της Γαλλίας, αντιστράφηκε την τελευταία δεκαετία ή εικοσαετία. Αυτό ώθησε τις κυβερνήσεις ορισμένων πλούσιων χωρών να θεωρήσουν ότι, με τις σωστές πολιτικές, θα μπορούσαν κι εκείνες να αυξήσουν τους δείκτες

Η γονιμότητα βρίσκεται σήμερα κάτω από το επίπεδο αναπλήρωσης σε περισσότερες από 70 χώρες, ο συνολικός πληθυσμός των οποίων αντιστοιχεί στο μισό σχεδόν του παγκόσμιου πληθυσμού.

γονιμότητας σχεδόν ως τα επίπεδα αναπλήρωσης και να μετριάσουν την κοινωνική επιβάρυνση που προκαλεί η δημογραφική γήρανση. Αυτό όμως δεν θα είναι εύκολο.

Στο παρελθόν, η ενθάρρυνση των γυναικών να αποκτήσουν περισσότερα παιδιά ήταν υποκινούμενη από πολιτικά κίνητρα. Οι ριζοσπαστικές φεμινίστριες σε όλο τον κόσμο αντιμάχονταν αυτή την ιδέα, που στη Γερμανία, στην Ιταλία, στην Πορτογαλία και την Ισπανία αποτελούσε κατάλοιπο του φασισμού. Οι καιροί άλλαξαν, ωστόσο, και σήμερα πολλές χώρες ενθαρρύνουν ενεργά τη δημιουργία πολυμελών οικογενειών.

Στην Ιαπωνία, η δημογραφική γήρανση προχώρησε με αλματώδεις ρυθμούς. Αμέσως μετά το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ήταν μία από τις «νεότερες» ανεπτυγμένες χώρες παγκοσμίως, με διάμεση ηλικία τα 22 έτη. Όμως, καθώς γεννιούνταν ελάχιστα παιδιά, η διάμεση ηλικία διπλασιάστηκε έκτοτε και εξακολουθεί να αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς. Ο σημερινός πληθυσμός, που αγγίζει τα 127 εκατ., έχει ήδη αρχίσει να μειώνεται. Θα πέσει κάτω από τα 100 εκατ. έως το 2046 και θα συνεχίσει να πέφτει ραγδαία, σύμφωνα με επίσημη έκθεση που συντάχθηκε για το υπουργικό συμβούλιο -εκτός αν αυξηθεί ο δείκτης γονιμότητας (ή αν οι Ιάπωνες ξεπεράσουν την απέχθειά τους για τους μετανάστες).

Ειδική μονάδα του υπουργικού συμβουλίου μελετά τώρα τα μέτρα που μπορούν να ληφθούν, προκειμένου να πειστούν οι νεαρές ιαπωνικές οικογένειες να συμβάλουν στην αύξηση της γεννητικότητας. Εξετάζει λύσεις όπως η αύξηση των οικογενειακών επιδομάτων, η εφαρ-

μογή ευνοϊκότερου φορολογικού καθεστώτος για τις οικογένειες και η ίδρυση πολύ περισσότερων βρεφονηπιακών σταθμών προκειμένου να μειωθούν οι μακρές λίστες αναμονής. Για να ενισχύσει αυτές τις πρωτοβουλίες, η κυβέρνηση διόρισε το 2005 μία αρμόδια υπουργό για την ισότητα των φύλων και για τις κοινωνικές υποθέσεις, την Kuniko Inoguchi. Η κα. Inoguchi υπήρξε ένθερμη υποστηρίκτρια των δικαιωμάτων των γυναικών της Ιαπωνίας, όμως έχασε τη θέση της λόγω αλλαγής της κυβέρνησης.

Θα φέρουν αυτές οι προσπάθειες αποτελέσματα; Ο Florian Coulmas, διευθυντής του German Institute for Japanese Studies στο Τόκιο και συγγραφέας ενός βιβλίου σχετικά με τη μείωση του πληθυσμού και τη δημογραφική γήρανση στην Ια-

πωνία, είναι ένας από τους πολλούς που δεν το νομίζουν. Πιστεύει πως ο μόνος τρόπος με τον οποίο μπορούν οι Γιαπωνέζες να τα βγάλουν πέρα με τις απαιτήσεις της ζωής τους είναι αναβάλλοντας το γάμο και αποκτώντας λιγότερα, αν όχι καθόλου, παιδιά. Λόγω της ιαπωνικής εργασιομανίας, οι σύζυγοι με καλές δουλειές περνούν λίγο χρόνο στο σπίτι αναθέτοντας όλα τα οικιακά καθήκοντα στις γυναίκες. Ετσι, δεν εκπλήσσει το γεγονός ότι το 70% των γυναικών στην Ιαπωνία σταματούν να εργάζονται όταν αποκτούν το πρώτο τους παι-

Τα υψηλότερα ποσοστά γονιμότητας συνοδεύονται πλέον και από υψηλότερα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης, ανατρέποντας την αντίστροφη τάση του παρελθόντος.

> δί. Αν επιστρέψουν στη δουλειά, το κάνουν συνήθως πολύ αργότερα, και κυρίως σε κακοπληρωμένες θέσεις μερικής απασχόλησης, χωρίς ιδιαίτερες προοπτικές σταδιοδρομίας. Μέχρι τότε, μπορεί να έχουν ήδη αναλάβει μια άλλη οικιακή υποχρέωση: τη φροντίδα των ηλικιωμένων γονιών των συζύγων τους.

Η Ιαπωνία αποτελεί ακραίο παράδειγμα, όμως πολλές πλούσιες χώρες αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα. Μία αιτία υπογεννητικότητας είναι ότι οι γυναίκες σε όλο τον κόσμο παντρεύονται και τεκνοποιούν σε πολύ μεγαλύτερη ηλικία. Από το 1970 έως το 2000, η μέση ηλικία στην οποία οι γυναίκες απέκτησαν το πρώτο τους παιδί σε ορισμένες χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ αυξανόταν κατά περισσότερο από ένα έτος, ανά δεκαετία, ενώ πολύ περισσότερες γυναίκες αποκτούν πλέον οικογένεια στα 30 τους. Το ερώτημα είναι αν έχουν τον ίδιο αριθμό παιδιών όπως στο παρελθόν, ή αν θα αποκτήσουν συνολικά λιγότερα.

Η Anna Cristina d'Addio, ειδική σε ζητήματα πολιτικών γονιμότητας, στον ΟΟΣΑ, στο Παρίσι, πιστεύει ότι πιθανότερα θα αποκτήσουν συνολικά λιγότερα παιδιά απ' ό,τι αν είχαν αρχίσει να τεκνοποιούν νωρίτερα, παρότι ολόένα περισσότερες από αυτές γεννούν πλέον στα 40 τους. Ερευνες δείχνουν ότι οι γυναίκες επιθυμούν αρχικά περισσότερα παιδιά από αυτά που αποκτούν τελικά. Καθώς αρχίζουν να τεκνοποιούν σε μεγάλη ηλικία, τα χρονικά περιθώρια απόκτησης αυτού του ιδανικού αριθμού παιδιών στενεύουν. Επιπλέον, από τη στιγμή που οι άνθρωποι συνήθισαν να έχουν ολιγομελείς οικογένειες, ο αριθμός των παιδιών που δηλώνουν ότι επιθυμούν να αποκτήσουν έχει μειωθεί επίσης. Οι δημογράφοι κάνουν λόγο για «παγίδα της υπογεννητικότητας».

Η αναβολή του γάμου και της τεκνοποίησης αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης αλλαγής στη ζωή πολλών γυναικών στις πλούσιες χώρες. Τις τελευταίες δεκαετίες ολόένα και περισσότερες από αυτές έχουν καλύτερη μόρφωση και καλύτερο μισθό. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αλλάξουν άποψη για το τι ήθελαν στη ζωή τους. Για ένα διάστημα, τα ποσοστά των γεννήσεων ήταν χαμηλότερα σε χώρες όπου πολλές γυναίκες εργάζονταν εκτός σπιτιού, όμως πρόσφατα η τάση αυτή αντιστράφηκε: τα υψηλότερα ποσοστά γονιμότητας συνοδεύονται και από υψηλότερα ποσοστά γυναικείας απασχόλησης.

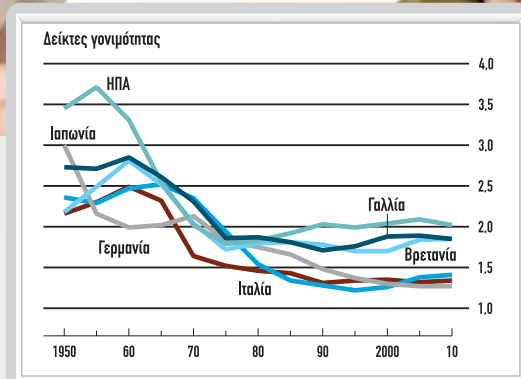
Αυτό μπορεί να μην είναι τόσο παράδοξο όσο δείχνει. Στη σύγχρονη κοινωνία, τα παιδιά συνιστούν οικονομική επιβάρυνση και όχι «περιουσιακό στοιχείο». Χρειάζονται φαγητό, ρούχα, στέγη, φροντίδα, μόρφωση και ψυχαγωγία. Σύμφωνα με τους οικονομολόγους, μια οικογένεια με ένα παιδί χρειάζεται 30% περισσότερο εισόδημα από ένα άτεκνο ζευγάρι, προκειμένου να διατηρήσει το ίδιο βιοτικό επίπεδο. Ο πιο προφανής τρόπος για να μην οδηγηθεί η οικογένεια στην οικονομική καταστροφή είναι να εργαστεί η μητέρα.

Οι κυβερνήσεις που αγωνιούν να ανανεώσουν ηλικιακά τον πληθυσμό τους μπορούν να στηρίξουν τις εργαζόμενες μητέρες με διάφορους τρόπους. Εκτεταμένη έρευνα που διενεργήθηκε σε 16 χώρες του ΟΟΣΑ έδειξε ότι τα υψηλά ποσοστά γυναικείας απασχόλησης συν-

Οι κυβερνήσεις που στήριξαν τις εργαζόμενες μητέρες ανταμείφθηκαν με αύξηση των δεικτών γονιμότητας που προσεγγίζουν πλέον το επίπεδο αναπλήρωσης.

Πρωτίες στην υπογεννητικότητα

Πηγή: "World Population Prospects", ΟΗΕ, 2009

δέονται άμεσα με κρατικές ενισχύσεις στην οικογένεια, με γενναιόδωρα επιδόματα κατά τη διάρκεια της γονικής άδειας, με την ύπαρξη πολλών θέσεων μερικής απασχόλησης και με συγκροτημένες υπηρεσίες φύλαξης παιδιών. Όταν πληρούνται αυτές οι προϋποθέσεις, οι δείκτες γονιμότητας τείνουν να αυξάνονται. Η Γαλλία και οι περισσότερες σκανδιναβικές χώρες υιοθέτησαν πρόθυμα τέτοιες πολιτικές και ανταμείφθηκαν με αύξηση των δεικτών γονιμότητας που προσεγγίζουν πλέον το επίπεδο αναπλήρωσης. Η προσπάθεια αυτή κοστίζει: σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ, οι συγκεκριμένες χώρες ξοδεύουν το 3-4% του ΑΕΠ για άμεσες οικογενειακές παροχές, ποσοστό πολύ υψηλότερο από το αντίστοιχο της Γερμανίας, της Ιαπωνίας και της νότιας Ευρώπης.

Ήξεωριστή περίπτωση αποτελούν η Αμερική και η Βρετανία, αμφότερες με μεγάλο αριθμό εργαζόμενων γυναικών και δείκτες γονιμότητας που προσεγγίζουν το επίπεδο αναπλήρωσης (με τις μεταναστευτικές εισροές να καλύπτουν τη διαφορά). Καμία από αυτές τις χώρες δεν «κακομαθαίνει» τις οικογένειες παρέχοντάς τους οικονομικά κίνητρα ή κρατικές υπηρεσίες φύλαξης παιδιών, όμως οι ευέλικτες αγορές εργασίας τους διευκολύνουν την επιστροφή των γυναικών στη δουλειά μετά τη γέννα και η κοινή γνώμη αποδέχεται τις εργαζόμενες μητέρες. Επιπλέον, οι χώρες αυτές παρουσιάζουν υψηλά ποσοστά

εγκυμοσύνης στην εφηβεία, γεγονός που αυξάνει περαιτέρω τα αριθμητικά μεγέθη.

Η κα. d'Addio υποστηρίζει ότι τα πολύ χαμηλά ποσοστά γονιμότητας που παρατηρούνται σήμερα σε πολλές χώρες του ΟΟΣΑ δεν είναι αναπότρεπτα και ότι οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να προσπαθήσουν να περιορίσουν τα εμπόδια όσον αφορά στην τεκνοποίηση που αντιμετωπίζουν τόσο τα μεμονωμένα άτομα όσο και οι οικογένειες. Εντούτοις, η απόκτηση παιδιού συνιστά προσωπική επιλογή, και αν τα ίδια τα άτομα δεν την επιθυμούν, οι κυβερνήσεις δεν μπορούν να κάνουν κάτι γι' αυτό. Ο ΟΗΕ προβλέπει ότι στις αναπτυγμένες χώρες ο δείκτης γονιμότητας θα ανακάμψει κάπως έως το 2050, αγγίζοντας τα 1,8 παιδιά ανά γυναίκα, όμως πολλοί ειδικοί θεωρούν αυτήν την πρόβλεψη υπερβολικά αισιόδοξη. <

Ένας υπέργηρος κόσμος

Η Βίβλος -και συγκεκριμένα το βιβλίο της Γένεσης- γράφει ότι ο Μαθουσάλας έζησε 969 χρόνια. Πρόκειται για ρεκόρ, ωστόσο φαίνεται ότι υπήρξαν πολλοί άλλοι υπεραιωνόβιοι την εποχή εκείνη, όπως ο Νώε και ο Αδάμ. Ασφαλώς, οι ηλικίες αυτές δεν είναι πραγματικές. Σε κάποιο άλλο σημείο της Γένεσης, το προσδόκιμο ζωής ορίζεται στα 120 μόλις χρόνια. Το μακροβιότερο πρόσωπο που έχει καταγραφεί επίσημα στη σύγχρονη εποχή, η Jeanne Calment, έφτασε τα 122 έτη, κατακτώντας το ρεκόρ του μεγαλύτερου σε ηλικία ανθρώπου στην ιστορία.

**Σήμερα, τα 80 έτη
θεωρούνται
πλέον τα νέα 65.**

Στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του ανθρώπινου γένους, λίγοι είναι εκείνοι που έφτασαν τα 70 έτη. Ο Angus Maddison, ιστορικός των οικονομικών, υπολόγισε ότι το προσδόκιμο ζωής κατά τη διάρκεια της πρώτης χιλιετίας μΧ. άγγιζε κατά μέσο όρο τα 25 έτη (κάτι που στην πράξη σήμαινε ότι πολλά παιδιά πέθαιναν σε πολύ μικρή ηλικία και ότι πολλά από αυτά που επιβίωναν έφταναν ως τη μέση ηλικία). Η μεγάλη ανατροπή επήλθε με τη βιομηχανική επανάσταση, κυρίως διότι πολύ περισσότερα παιδιά ενηλικιώθηκαν χάρη στις καλύτερες συνθήκες υγιεινής, το μεγαλύτερο έλεγχο των επιδημιών, τη βελτιωμένη διατροφή και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου.

Στις αρχές του 20ού αιώνα, το μέσο προσδόκιμο ζωής στην Αμερική και τις πιο ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες έφτανε σχεδόν τα 50 έτη και συνεχώς αυξανόταν. Έως τα μέσα του αιώνα, ο αριθμός αυτός αυξήθηκε κι άλλο, λόγω μείωσης της παιδικής θνησιμότητας.

Η περαιτέρω αύξηση του προσδόκιμου ζωής προερχόταν από τα υψηλότερα ποσοστά επιβίωσης των ηλικιωμένων. Σύμφωνα με εκτίμηση του ΟΗΕ, το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση θα αυξηθεί παγκοσμίως από τα 68 έτη που είναι σήμερα στα 76 έως το 2050, και στις πλούσιες χώρες από τα 77 στα 83. (Αυτοί οι μέσοι όροι ισχύουν και για τα δύο φύλα· οι γυναίκες ζουν γενικά πέντε έως έξι χρόνια περισσότερο από τους άνδρες, για αδιευκρίνιστους ακόμη λόγους). Οι περισσότεροι ειδικοί συμφωνούν τώρα ότι θα υπάρξει περαιτέρω αύξηση, όμως διαφωνούν ως προς το μέγεθός της.

Όλα καταρρέουν

Ορισμένοι από αυτούς υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη διάρκεια ζωής είναι πεπερασμένη λόγω της σωματικής φθοράς, ότι ο άνθρωπος έχει κερδίσει τα χρόνια που μπορούσε και ότι ο ρυθμός αύξησης του μέσου όρου ζωής θα επιβραδυνθεί, καθώς οι άνθρωποι πεθαίνουν σήμερα κυρίως από χρόνιες ασθένειες -καρκίνος, καρδιακές παθήσεις, διαβήτης- που είναι δύσκολο να καταπολεμηθούν. Επιπλέον, οι ειδικοί επισημαίνουν και καινούργιες απειλές για την υγεία, όπως ο ιός HIV/AIDS, ο ιός SARS, η γρίπη των πτηνών και η γρίπη των χοίρων, καθώς και η αύξηση της παχυσαρκίας στις πλούσιες χώρες -για να μην αναφερθούμε στην πιθανότητα νέων πανδημιών, στον κοινωνικό και πολιτικό αναβρασμό και τις φυσικές καταστροφές.

Σχεδόν 30 χρόνια πριν, ο James Fries από το Stanford University School of Medicine έθεσε ως ανώτατο όριο της μέσης διάρκειας ζωής τα 85 έτη. Πιο πρόσφατα, μια ομάδα με επικεφαλής τον Jay Olshansky στο

Πανεπιστήμιο του Illinois στο Σικάγο υποστήριξε ότι το ανώτατο αυτό όριο θα αλλάξει μόνο αν μπορέσουν οι επιστήμονες να ελέγξουν τον ίδιο το μηχανισμό της γήρανσης. Επιπλέον, λόγω ήδη χαμηλής βρεφικής θνησιμότητας στις πλούσιες χώρες, η περαιτέρω αύξηση του προσδόκιμου ζωής απαιτεί πολύ μεγαλύτερη μείωση της θνησιμότητας στις μεγαλύτερες ηλικίες. Σύμφωνα με τον κ. Olshansky, καμία από τις διαθέσιμες, σήμερα, τεχνικές παράτασης της διάρκειας ζωής -είτε πρόκειται για αλλαγές στον τρόπο ζωής, για φαρμακευτική αγωγή, χειρουργικές επεμβάσεις ή γενετική μηχανική- δεν μπορεί να περιορίσει τα ποσοστά θνησιμότητας των ηλικιωμένων τόσο ώστε να επαναληφθεί η αύξηση του προσδόκιμου ζωής που επιτεύχθηκε τον 20ό αιώνα.

Όσο κι αν αυτό φαίνεται λογικό, τα στοιχεία καταδεικνύουν το αντίθετο. Ο Jim Oeppen στο Πανεπιστήμιο Cambridge και ο James Vaupel στο Max Planck Institute for Demographic Research στο Rostock απεικόνισαν σε διάγραμμα το προσδόκιμο ζωής από το 1840, συμπεριλαμβάνοντας τα αριθμητικά στοιχεία της χώρας που κατείχε κάθε φορά το ρεκόρ μακροζωίας της εποχής. Διαπίστωσαν ότι η γραμμή τάσης μετακινείται συνεχώς προς τα πάνω κατά τρεις περίπου μήνες το χρόνο. Εκτιμούν ότι έως το 2050, το μέσο προσδόκιμο ζωής στη χώρα με τις καλύτερες επιδόσεις μπορεί εύκολα να αγγίξει τα 95 έτη.

Οι ερευνητές συνήθιζαν να υποτιμούν τις αυξήσεις που έχουν σημειωθεί έως τώρα στο προσδόκιμο ζωής, αφενός γιατί δεν πίστευαν ότι αυτή η ανοδική τάση θα συνεχιζόταν για πάντα, αφετέρου γιατί τα αριθμητικά

στοιχεία άλλαζαν συνεχώς. Σήμερα, ορισμένοι από αυτούς πιστεύουν ότι μπορεί να μην υπάρχει θεωρητικό όριο, παραθέτοντας το παράδειγμα της τεράστιας αύξησης στον αριθμό των εκατοντάχρονων τις προηγούμενες δεκαετίες. Στην Αμερική αποτελούν την ταχύτερα αναπτυσσόμενη ηλικιακή ομάδα, με αύξηση από τρεις χιλιάδες εκατόσια το 1940 σε περισσότερα από εκατό χιλιάδες άτομα σήμερα.

Γιατί όμως οι άνθρωποι ζουν περισσότερο; Ο Robert Fogel στο Πανεπιστήμιο του Chicago, κάτοχος του βραβείου Νόμπελ Οικονομικών, θεωρεί πως η βελτιωμένη ιατρική περίθαλψη και η τεχνολογία αποτελούν μόνο ένα μέρος της απάντησης. Υποστηρίζει πως ένα άλλο μέρος είναι αυτό που αποκαλεί «τεχνολογικο-φυσιολογική εξέλιξη». Στη διάρκεια των τελευταίων αιώνων, οι άνθρωποι απέκτησαν πιο ανθεκτική κράση καθώς κατάφεραν ν' ασκήσουν πρωτοφανή έλεγχο στο περιβάλλον και τις συνθήκες διαβίωσής τους. Τα τελευταία διακόσια πενήντα χρόνια, η μέση σωματική διάπλαση των Δυτικοευρωπαίων αυξήθηκε κατά 50%. Σύμφωνα με την έρευνα του κ. Fogel, η μεγαλύτερη σωματική διάπλαση (όχι όμως η παχυσαρκία) συνδέεται άμεσα με την καλύτερη υγεία και τη μακροζωία.

Ωστόσο, η σύγχρονη ζωή έχει και τα μειονεκτήματά της. Το άγχος θεωρείται συχνά παράγοντας μείωσης της >

**Ο άνθρωπος ονειρευόταν
ανέκαθεν να νικήσει τα γηρατειά
και οι επιστήμονες εργάζονται
γι' αυτό το σκοπό.**

> διάρκειας ζωής -παρότι ενδεχομένως οι επιπτώσεις του δεν είναι τόσο θανάσιμες όσο μερικοί πιστεύουν, αφού, αν ίσχυε αυτό, οι λάπωνες, οι οποίοι φημίζονται για τις αμέτρητες ώρες εργασίας τους, δεν θα είχαν το υψηλότερο προσδόκιμο ζωής στον κόσμο.

Ενας άλλος κίνδυνος που σχετίζεται με την οικονομική ευμάρεια είναι η παχυσαρκία. Περίπου 10-20% του ενήλικου πληθυσμού σε πολλές πλούσιες χώρες και ποσοστό άνω του 30% στην Αμερική είναι σήμερα κλινικά παχύσαρκοι. Οι υπέρβαροι άνθρωποι είναι πολύ πιο επιρρεπείς στις καρδιοαγγειακές και αναπνευστικές παθήσεις, στον καρκίνο, το διαβήτη τύπου 2 και σε άλλα νοσήματα που μειώνουν τη διάρκεια ζωής -παρότι δεν έχει ξεκαθαριστεί ακόμη κατά πόσο οι επιπτώσεις της παχυσαρκίας είναι αρκετά σοβαρές ώστε να μπορούν να αναστρέψουν την τάση για μεγαλύτερη μακροζωία.

Όμως το προσδόκιμο ζωής δεν ακολουθεί παντού ανοδική πορεία. Στο μεγαλύτερο μέρος της ανατολικής Ευρώπης άρχισε να μειώνεται τη δεκαετία του '80 λόγω του αναβρασμού στην περιοχή και παρά την επακόλουθη ελαφριά ανάκαμψη, δεν έχει ακόμη ανακτήσει το επίπεδο στο οποίο βρισκόταν τη δεκαετία του '60.

Οι άνθρωποι σε όλα σχεδόν τα μέρη του κόσμου θα μπορούσαν να αυξήσουν περαιτέρω τη διάρκεια ζωής τους κάνοντας μικρές αλλαγές στην καθημερινότητά τους, όπως κόβοντας το κάπνισμα, πίνοντας με μέτρο, τρώγοντας πολλά φρούτα και λαχανικά και ασκούμενοι τακτικά. Τα μορφωμένα άτομα τηρούν πιο πιστά αυτούς τους κανόνες και ζουν, στο σύνολό τους, αρκετά περισσότερο από εκείνα που έχουν λάβει μόνο βασική εκπαίδευση. Οι πλουσιότεροι άνθρωποι, όσο κι αν αυτό είναι άδικο, ζουν περισσότερο από τους μη προνομιούχους, ακόμη και στις ανεπτυγμένες χώρες του κόσμου.

Ωστόσο όλοι αυτοί οι παράγοντες είναι δευτερεύοντες. Ο άνθρωπος ονειρευόταν ανέκαθεν να νικήσει τα γηρατειά και οι επιστήμονες εργάζονται γι' αυτό το σκοπό. Οι μεταμοσχεύσεις για την αντικατάσταση φθαρμένων μελών του σώματος έχουν καθιερωθεί και θα βελτιώνονται συνεχώς με τη χρήση της τεχνολο-

Καθώς ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται, η μακροχρόνια περίθαλψή τους θα είναι όλο και πιο απαραίτητη στο μέλλον.

Ποιος, όμως, θα πληρώσει το κόστος;

γίας των βλαστοκυττάρων. Πειράματα που διενεργήθηκαν σε τρωκτικά έδειξαν ότι μια αυστηρά περιορισμένη αλλά ισορροπημένη διατροφή μπορεί να αυξήσει τη διάρκεια ζωής τους έως 30%. Όμως, κανείς δεν γνωρίζει αν αυτό θα έχει το ίδιο αποτέλεσμα στους ανθρώπους, και αν έχει, ελάχιστοι θα ενδιαφερθούν να το δοκιμάσουν.

Η μακροπρόθεσμη ελπίδα έγκειται στην ανεύρεση ενός τρόπου παύσης της διαδικασίας της γήρανσης μέσω της παρέμβασης στα κατάλληλα γονίδια, κάτι που θεωρητικά θα μπορούσε να κάνει τους ανθρώπους σχεδόν αθάνατους (παρότι μπορεί να εξακολουθήσουν να πεθαίνουν από ατυχήματα και ασθένειες). Παρόλα αυτά, αν αυτό ήταν εφικτό, οι συνέπειες θα έπρεπε να μελετηθούν προσεκτικά. Στα Ταξίδια του Γκιούλιβερ του Jonathan Swift, ο ήρωας συναντά μια φυλή αθανάτων, τους Στρουλβρούγιους, ένα πλήθος κακόμοιρων γέρων χωρίς ίχνος σοφίας ή γαλήνης: «Οποτε βλέπουν κηδεία, θρηνούν και παραπονιούνται ότι κάποιοι άλλοι α-

ναπαύονται σε έναν τόπο όπου οι ίδιοι δεν έχουν καμιά ελπίδα να βρεθούν».

Υγεία και ζωντάνια

Οι άνθρωποι στις πλούσιες χώρες μπορούν να προσδοκούν ότι θα ζήσουν, κατά μέσο όρο, είκοσι πέντε χρόνια παραπάνω απ' ό,τι θα ζούσαν εκατό χρόνια πριν. Πρόκειται για ευλογία ή μήπως για στρουθρουγιάνη κατάρα; Προφανώς αυτό εξαρτάται από το αν γερνούν και αρρωσταίνουν στην ίδια ηλικία όπως στο παρελθόν και απλώς ζουν «κουτσά-στραβά» για περισσότερα χρόνια, ή αν τα επιπλέον χρόνια είναι γεμάτα υγεία και ζωντάνια.

Τα στοιχεία είναι μάλλον αισιόδοξα. Ερευνα που διενεργήθηκε με επικεφαλής τον Kenneth Manton, στο Πανεπιστήμιο Duke, έδειξε ότι τα τελευταία χρόνια το ποσοστό ατόμων άνω των 65 ετών με αναπηρίες στην Αμερική μειώθηκε σημαντικά. Σε άλλες πλούσιες χώρες η εικόνα είναι πιο συγκεχυμένη. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του ΟΟΣΑ για 12 κράτη-μέλη του, το ποσοστό των ηλικιωμένων με αναπηρίες μειώθηκε φανερά το τελευταίο διάστημα μόνο σε πέντε από αυτά (συμπεριλαμβανομένης της Αμερικής). Ωστόσο, άλλες μελέτες έδωσαν πιο ελπιδοφόρα αποτελέσματα.

Εν γένει, τα άτομα μοιάζουν πλέον να παραμένουν για περισσότερο καιρό σε καλή φυσική κατάσταση. Επιπλέον, τις τελευταίες δεκαετίες, το χρονικό διάστημα κακής υγείας το οποίο προηγείται συνήθως του θανάτου μειώθηκε, κάτι που οι δημογράφοι αποκαλούν «συμπίεση της νοσηρότητας» (κατά κανόνα, ο μεγαλύτερος όγκος των δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη ενός ατόμου συγκεντρώνεται στο τελευταίο έτος ή στην τελευταία διετία της ζωής του, και συγκεκριμένα στο τελευταίο εξάμηνο). Αυτή η «συμπίεση» οφείλεται σε διά-

φορους λόγους, συμπεριλαμβανομένης μιας μεταστροφής από τη χειρωνακτική στη λιγότερο απαιτητική σωματικά δουλειά γραφείου, στην αύξηση του μορφωτικού επιπέδου και την πολύ βελτιωμένη υγειονομική περίθαλψη και ιατρική τεχνολογία, από τη λαπαροσκοπική χειρουργική έως τους βηματοδότες καρδιάς. Λέγεται ότι τα 80 έτη είναι τα νέα 65.

Ωστόσο ακόμη και οι ηλικιωμένοι με αρκετά καλή φυσική κατάσταση χρειάζονται περισσότερη υγειονομική περίθαλψη από τα άτομα μικρότερης ηλικίας, αν μη τι άλλο γιατί πάσχουν συχνά από χρόνιες ασθένειες των οποίων η θεραπεία είναι δαπανηρή. Στην ΕΕ, μία εκτίμηση τοποθετεί τις υγειονομικές δαπάνες για τους ηλικιωμένους στο 30-40% των συνολικών δαπανών για την υγεία. Μήπως όμως αυτό σημαίνει ότι η καλύτερη υγεία των ηλικιωμένων, όσο κι αν αυτή αποτελεί αγαθό για τόσους πολλούς ανθρώπους, θα δημιουργήσει δυσβάσταχτα έξοδα για τους προϋπολογισμούς δημοσίας υγείας;

Τις τελευταίες δεκαετίες, σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, η αύξηση των δαπανών για την υγεία προχώρησε με πολύ πιο γρήγορους ρυθμούς από την οικονομία τους. Λόγω της γήρανσης του πληθυσμού, οι δαπάνες αυτές θα εκτιναχθούν στα ύψη. Ο Howard Oxley, ειδικός σε ζητήματα υγειονομικής περίθαλψης του ΟΟΣΑ, ισχυρίζεται ότι οι αυξημένες δαπάνες για την υγεία και τη μακροχρόνια περίθαλψη των ηλικιωμένων μπορεί να στοιχίσουν στον προϋπολογισμό των πλούσιων χωρών, >

Το χρονικό διάστημα κακής υγείας το οποίο προηγείται συνήθως του θανάτου ενός ανθρώπου έχει πλέον μειωθεί σημαντικά, οι δαπάνες περίθαλψης κατά το διάστημα αυτό όμως έχουν αυξηθεί κατακόρυφα.

> έως τα μέσα του αιώνα, 3,5 επιπλέον ποσοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ -αριθμός που μπορεί να αυξηθεί κατά πολύ αν οι δαπάνες για την ιατρική τεχνολογία συνεχίσουν να διογκώνονται με τον τρέχοντα ρυθμό.

Σύμφωνα με τον υπολογισμό των δαπανών για την υγειονομική περίθαλψη ως ποσοστό του ΑΕΠ, η Αμερική βρίσκεται ήδη στην κορυφή της λίστας, ξεδεύοντας πάνω από το 15% του ΑΕΠ. Η δημογραφική γήρανση θα έχει τρομερό αντίκτυπο στις δαπάνες της αμερικανικής κυβέρνησης για την υγειονομική περίθαλψη λόγω του Medicare, του κρατικά επιδοτούμενου προγράμματος, που παρέχει υγειονομική περίθαλψη σε ηλικιωμένους και ανάπηρους, καθώς

και λόγω του Medicaid, του προγράμματος για τους άπορους (και συχνά επίσης ηλικιωμένους), καθώς το πρόγραμμα αυτό προσφέρει μακροχρόνια περίθαλψη.

Ο πρόεδρος Barack Obama είναι αποφασισμένος να μεταρρυθμίσει το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης της χώρας του προκειμένου να

βελτιώσει την κάλυψη και, τελικά, να μειώσει το κόστος. Τα περισσότερα χρήματα δεν φέρνουν πάντα καλύτερα αποτελέσματα. Οι Αμερικανοί είναι λιγότερο υγιείς και πεθαίνουν σε μικρότερη ηλικία απ' ό,τι οι Βρε-

τανοί, τη στιγμή που η Βρετανία ξεδεύει αναλογικά λίγο περισσότερα από τα μισά που δαπανά η Αμερική για την υγειονομική της περίθαλψη. Σύμφωνα με τον David Cutler, καθηγητή Οικονομικών στο Harvard και σύμβουλο του προέδρου στο ζήτημα της μεταρρύθμισης, ακόμη και οι γιατροί πιστεύουν ότι περίπου το 30% των χρημάτων για την υγειονομική περίθαλψη στην Αμερική ξοδεύονται άσκοπα.

Ο Peter Orszag, επικεφαλής του Office of Management and Budget, επαίνεσε πρόσφατα το έργο μιας ομάδας ιατρικών εμπειρογνομόνων στο Dartmouth Medical School, της οποίας ηγείται ο Elliott Fischer. Η ομάδα αυτή κατήρτισε έναν άτλαντα με τις διαφοροποιήσεις ανά περιοχή όσον αφορά στην άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος και τις υγειονομικές δαπάνες στην Αμερική, κυρίως για άτομα που συμμετέχουν στο πρόγραμμα Medicare. Βρήκε ότι το 2006, οι δαπάνες για το Medicare παρουσίαζαν απόκλιση μεγαλύτερη από το τριπλάσιο στις περιφέρειες των νοσοκομείων παραπομπής της Αμερικής. Επιπλέον, οι υψηλότερες δαπάνες δεν συνεπάγονται απαραίτητα καλύτερη περίθαλψη ή πιο ικανοποιημένους ασθενείς. Το σύστημα ενθάρρυνε τις υπερβολικές παροχές, όπως γιατροί, ειδικοί, νοσοκομειακές μονάδες και ακριβός διαγνωστικός εξοπλισμός, διαφερόντας για το αποτέλεσμα.

Το πρόβλημα με την υγειονομική περίθαλψη στην Αμερική, λέει η Muriel Gillick, ειδικός στη Γηριατρική στο Harvard Medical School, είναι πως οι άνθρωποι θέλουν

Παρά τις αυξημένες κρατικές δαπάνες, το 80% του κόστους μακροχρόνιας περίθαλψης των ηλικιωμένων στις χώρες του ΟΟΣΑ εξακολουθεί να καλύπτεται από την οικογένεια και τους φίλους.

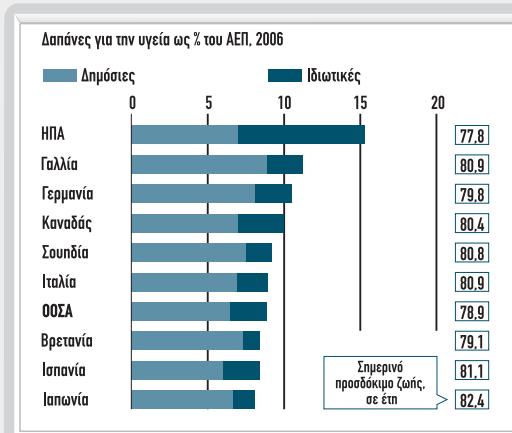
να πιστεύουν ότι «όλα θεραπεύονται». Ισχυρίζεται ότι ο τρόπος με τον οποίο είναι οργανωμένο το Medicare επιτρέπει υπερβολικά πολλές παρεμβάσεις προς το τέλος της ζωής ενός ασθενούς, οι οποίες μπορούν να παρατείνουν τη διάρκειά της ελάχιστα -αν όχι καθόλου- και οι οποίες μπορούν να τον κάνουν να υποφέρει χωρίς λόγο. Πιστεύει ότι πολλές φορές θα ήταν καλύτερο να μην επικεντρώνονται οι προσπάθειες στο να κερδίσει ο ασθενής περισσότερες ώρες ή εβδομάδες, αλλά στο να έχει καλύτερη ποιότητα ζωής.

Μακροχρόνια φροντίδα

Ωστόσο, πολύ πριν φτάσουν σε αυτό το σημείο, οι ολόένα περισσότεροι ηλικιωμένοι θα γίνουν λιγότερο ικανοί να φροντίζουν τον εαυτό τους και θα χρειάζονται εντατικότερη περίθαλψη. Σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ οι δαπάνες για τη μακροχρόνια περίθαλψη αντιστοιχούν ήδη στο 15% περίπου των συνολικών δαπανών για την υγεία, ποσοστό που αυξάνεται ραγδαία. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της περίθαλψης -που υπολογίζεται στο 80%- εξακολουθεί να παρέχεται από την οικογένεια και τους φίλους, παραδοσιακές πηγές στήριξης των ηλικιωμένων. Εντούτοις, καθώς οι περισσότερες γυναίκες εργάζονται, ελάχιστες έχουν χρόνο να φροντίσουν τους ηλικιωμένους συγγενείς τους και η ανάγκη κρατικής βοήθειας γίνεται ολοένα και πιο επιτακτική.

Στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες, μόνο μια μικρή μειοψηφία άνω των 65 ετών -από 3% έως 6%- ζει σε ιδρύματα. Η παραμονή των ηλικιωμένων σε μονάδες φροντίδας ή νοσοκομεία είναι δαπανηρή, η ανεύρεση προσωπικού είναι δύσκολη και, εν πάση περιπτώσει, οι περισσότεροι άνθρωποι προτιμούν την κατ' οί-

Τα χειρότερα έρχονται

Πηγή: "Society at a Glance", ΟΟΣΑ, 2009 - ΟΗΕ

κον περίθαλψη. Πολλές χώρες χρηματοδοτούν σήμερα την προσαρμογή των κατοικιών στις ανάγκες ανθρώπων με αναπηρία, πληρώνουν οικογένειες για τη φροντίδα που παρέχουν και προμηθεύουν άτομα που βοηθούν σε δουλειές, όπως η καθαριότητα και το ντύσιμο.

Καθώς ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται, η μακροχρόνια φροντίδα θα είναι όλο και πιο απαραίτητη στο μέλλον. Πώς όμως θα πληρώνεται; Ελάχιστες προνοητικές χώρες -όπως η Γερμανία, η Ολλανδία, το Λουξεμβούργο και η Ιαπωνία- έχουν ήδη εισαγάγει υποχρεωτικά ασφαλιστικά προγράμματα μακροχρόνιας περίθαλψης. Μπορεί και άλλες χώρες να πρέπει να ακολουθήσουν το παράδειγμά τους. <

Η οικονομία των γκριζομάλληδων

Οταν οι κάτοικοι του Τόκιο, μιας κάποιας ηλικίας, θέλουν να ψωνίσουν κατευθύνονται προς το Sugamo, στα βόρεια της πόλης. Ο κεντρικός δρόμος, που ονομάζεται Jizo-dori, διαθέτει ποικιλία καταστημάτων όπου μπορεί κανείς να βρει τρόφιμα, γλυκά, φάρμακα, μικροπράγματα και, κυρίως, μια τεράστια γκάμα μάλλινων εσωρούχων σε ζωηρό κόκκινο, αγαπημένο χρώμα των ηλικιωμένων, καθώς θεωρείται ότι φέρνει τύχη και υγεία. Τα τοπικά McDonald's διαθέτουν ένα τμήμα με καθίσματα σχεδιασμένα για τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας και ένα karaoke bar παίζει τραγούδια από τις παλιές καλές εποχές. Για όσους αναζητούν ένα χώρο πνευματικής ανάτασης υπάρχει ο τετρακονταετής βουδιστικός ναός Kogan-ji, όπου οι επισκέπτες αγοράζουν θυμίαμα και προσεύχονται για μακροζωία -καθώς και για ένα γρήγορο και ανώδυνο θάνατο.

Η οδός Jizo-dori έχει μακρά παράδοση, όμως οι επιχειρηματίες σε όλα τα μέρη του κόσμου συνειδητο-

ποιούν πλέον ότι στο μέλλον θα υπάρχουν ολοένα περισσότεροι ηλικιωμένοι με χρήματα για ξόδεμα. Στις περισσότερες πλούσιες χώρες, η μεταπολεμική γενιά ήταν πολυπληθέστερη, περισσότερο μορφωμένη και καλοπληρωμένη από οποιαδήποτε προηγούμενη γενιά. Τα μέλη της θα βγουν στη σύνταξη με στιλ, αξιοποιώντας τις δυνατότητες της πλαστικής χειρουργικής και ανάλογες τάσεις.

Όμως πού αλλού μπορούν να ξοδέψουν τα χρήματά τους; Το πολυτελές περιοδικό που εκδίδει η αμερικανική AARP, μια πανίσχυρη οργάνωση άσκησης πίεσης για τα άτομα άνω των 50 ετών με περισσότερα από 40 εκατ. μέλη, είναι γεμάτο με διαφημίσεις. Αν αυτοί οι διαφημιστές έχουν αντιληφθεί σωστά τις δυνατότητες του αγοραστικού κοινού τους -σημειωτέον ότι ξοδεύουν τεράστια ποσά για να προσελκύσουν τους ηλικιωμένους αναγνώστες του εντύπου- μπορούν να πείσουν την πελατειακή ομάδα στην οποία απευθύνονται να αγοράσει πλήθος προϊόντων, από ταξιδιωτικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες έως κινητά τηλέφωνα, φάρμακα και αναπαικτικά κρεβάτια.

Ορισμένες επιχειρήσεις προσαρμόζουν ήδη τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους στις ανάγκες του ηλικιωμένου αγοραστικού κοινού. Η Volkswagen, για παράδειγμα, κατασκεύασε το αυτοκίνητο Golf Plus, το οποίο είναι εφοδιασμένο με υψηλότερα καθίσματα και με περισσότερο χώρο από το κανονικό μοντέλο. Μερικοί κατασκευαστές καταναλωτικών αγαθών άρχισαν να διαθέτουν τα προϊόντα τους σε μικρότερες συσκευασίες για τα ολιγομελή νοικοκυριά των ατόμων μεγάλης ηλικίας.

Η Ιαπωνία, που έχει ήδη μεγάλη εμπειρία όσον αφορά στους ηλικιωμένους καταναλωτές, ανέπτυξε ορισμένα ευφυή νέα προϊόντα για τα άτομα τρίτης ηλικίας. Μεταξύ αυτών και μια φώκια-ρομπότ, η οποία πωλείται αντί για κατοικίδιο και η οποία σημείωσε τεράστια επιτυχία στους ηλικιωμένους που πάσχουν από μοναξιά. Όμως και οι κατασκευαστές προϊόντων ατομικής φροντίδας οργάνωσαν πρόσφατα στο Τόκιο μια επίδειξη μόδας για πάνες ακράτειας, η οποία περιλάμβανε μεγάλη ποικιλία, από πάνες σε ροζ αποχρώσεις μέχρι πάνες με κρόσσια αντί για τις μονότονες παλιές άσπρες πάνες.

Πρόκειται για δύσκολη αγορά. Οι διαφημιστές επικρίνονται συχνά ότι καταβάλλουν υπερβολικές προσπάθειες να πουλήσουν στους νέους όταν μεγάλο μέρος της αγοραστικής δύναμης βρίσκεται πλέον στα χέρια των ηλικιωμένων. Ωστόσο, το ζήτημα δεν είναι απλώς η μετατόπιση «από το κουνιστό αλογάκι στην κουνιστή πολυθρόνα». Οι εταιρείες δεν καταφέρνουν πάντα να προωθήσουν τα προϊόντα και τις υπηρεσίες τους στους ηλικιωμένους πελάτες τους. Προσπάθειες προσαρμογής των διαφημίσεων στις μεγαλύτερες ηλικίες, για παράδειγμα, βρήκαν ελάχιστη ανταπόκριση γιατί οι άνθρωποι στους οποίους απευθύνονται θεωρούν εαυτούς νεότερους απ' ό,τι είναι. Η άρνηση του συμβιβασμού με τα «γερρατεία» θα γίνει ακόμη πιο έντονη, καθώς τα παιδιά της μεταπολεμικής γενιάς πλησιάζουν τα 65.

Εντούτοις, η μεγαλύτερη δυσκολία που παρουσιάζει η πώληση στους ηλικιωμένους είναι ότι πρόκειται για μια ιδιαίτερα ετερογενή ομάδα. Ένας εβδομητάχρονος μπορεί να έχει ασθενική υγεία και να ζει σε οίκο ευγηρίας, μπορεί όμως και να υποβάλλει υποψηφιότητα για πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών, όπως έκανε πέρυσι ο John McCain. Το γκριζό έχει πολλές αποχρώσεις. <

Σφίξτε κι άλλο τα ζωνάρια...

Οι περασμένες δεκαετίες υπήρξαν «χρυσή» εποχή για τους συνταξιούχους των ανεπτυγμένων χωρών. Ο κόσμος έγινε πλουσιότερος (τουλάχιστον μέχρι πολύ πρόσφατα), κάτι που ευνόησε και τους ίδιους. Επιπλέον, οι τελευταίοι απέκτησαν ως ομάδα πολύ μεγαλύτερη οικονομική άνεση, συγκριτικά με τον υπόλοιπο πληθυσμό. Τα τελευταία χρόνια, οι υποχρεωτικές συντάξεις στις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, άνευ φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, κυμάνθηκαν άνω του 70% των προηγούμενων καθαρών αποδοχών για τα άτομα μέσου εισοδήματος και άνω του 80% για τους χαμηλόμισθους. Για τους υψηλόμισθους, το ποσοστό αναπλήρωσης (των μισθών από τις συντάξεις), αν και χαμηλότερο, ήταν απολύτως ικανοποιητικό.

Στις περισσότερες χώρες η επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης παρέμεινε λίγο-πολύ η ίδια, παρότι τα άτομα ζουν πολύ περισσότερο, με αποτέλεσμα οι συνταξιούχοι να απολαμβάνουν περισσότερα χρόνια χωρίς τα άγχη της δουλειάς. Μάλιστα, πολλοί από αυτούς σταμάτησαν να εργάζονται πολύ νωρίς, καθώς δεν μπόρεσαν να αντισταθούν στα κίνητρα πρόωρης συνταξιοδότησης που τους προσφέρθηκαν. Στην Αυστρία, για παράδειγμα, η επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης για τους άνδρες είναι τα 65 έτη, όμως η μέση πραγματική ηλικία συνταξιοδό-

τησης είναι τα 59, που σημαίνει ότι πολλοί από αυτούς συνταξιοδοτούνται ακόμη πιο νωρίς.

Η γενναιόδωρη αυτή στάση απέναντι στους συνταξιούχους ήταν οικονομικά ανεκτή το 1980, όταν στις πλούσιες χώρες αντιστοιχούσαν μόνο περίπου 20 συνταξιούχοι στους εκατό εργαζόμενους. Ωστόσο, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε ήδη στο 25% και το 2050 θα φτάνει περίπου το 45%, γεγονός που σημαίνει ότι θα αντιστοιχούν μόλις δύο εργαζόμενοι σε κάθε συνταξιούχο. Σε ορισμένες χώρες, τα πράγματα θα είναι πολύ χειρότερα: στην Ιαπωνία το αντίστοιχο ποσοστό θα υπερβαίνει το 70%. Κάτι πρέπει να γίνει.

Η πιο επιτακτική ανάγκη μεταρρύθμισης αφορά στις κρατικές συντάξεις, οι οποίες στις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες αποτελούν τη μεγαλύτερη πηγή συνταξιοδοτικού εισοδήματος. Συνήθως, καλύπτουν τις περισσότερες (αν όχι όλες) συντάξεις των εργαζόμενων χαμηλού και μέσου εισοδήματος. Οι περισσότερες από αυτές τις συντάξεις βασίζονται στο λεγόμενο διανεμητικό σύστημα (pay-as-you-go, PAYG), σύμφωνα με το οποίο οι τω-

Καθώς το εργατικό δυναμικό αρχίζει να συρρικνώνεται τα υφιστάμενα συστήματα συνταξιοδότησης παύουν να είναι βιώσιμα.

> ρινοί εργαζόμενοι πληρώνουν για τους τωρινούς συνταξιούχους, με τη λογική ότι η επόμενη γενιά θα κάνει το ίδιο για εκείνους όταν έρθει η ώρα τους να βγουν στη σύνταξη.

Σήμερα που το εργατικό δυναμικό αρχίζει να συρρικνώνεται και ο αριθμός των συνταξιούχων να αυξάνεται, τα συστήματα αυτά παύουν να είναι βιώσιμα. Μια θεωρητική λύση είναι η στροφή προς χρηματοδοτούμενα συστήματα, στα οποία οι συντάξεις καλύπτονται από ένα μεγάλο αποθεματικό. Τέτοια συστήματα συνηθίζονται στον ιδιωτικό τομέα, όμως ένα δημόσιο διανεμητικό σύστημα είναι πολύ δύσκολο να μετατραπεί σε χρηματοδοτούμενο σύστημα, γιατί τότε μία γενιά εργαζόμενων θα πρέπει να πληρώνουν τόσο για τους ίδιους όσο και για τη γενιά των γονιών τους.

Το πρόβλημα της βιωσιμότητας

Πολλές πλούσιες χώρες δαπανούν ήδη το 8% του ΑΕΠ για κρατικές συντάξεις, ενώ ορισμένες -Γερμανία, Ιταλία, Γαλλία- ξεδεύουν πολύ περισσότερα. Ο Richard Jackson στο Centre for Strategic and International Studies (CSIS)

Μέχρι το 2050 στις πλούσιες χώρες θα αντιστοιχούν μόλις δύο εργαζόμενοι σε κάθε συνταξιούχο.

-μία ομάδα εμπειρογνομόνων στην Ουάσινγκτον- εκτιμά ότι αν δεν ληφθούν μέτρα το κόστος των κρατικών συντάξεων στις ανεπτυγμένες χώρες σχεδόν θα διπλασιαστεί, αφού θα ανέλθει από το τωρινό ποσοστό της τάξης του

7,7% του ΑΕΠ σε περίπου 15% το 2050. Στην Ιαπωνία και σε κάποιες γερασμένες δυτικοευρωπαϊκές χώρες μπορεί να ξεπεράσει το 20%.

Σε ένα σενάριο «στασιμότητας» οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία θα αυξάνονταν επίσης απότομα, με αποτέλεσμα το 2050 ο ανεπτυγμένος κόσμος να ξεδεύει σχεδόν το ένα τέταρτο του ΑΕΠ για συντάξεις και για υγειονομική περίθαλψη. Προκειμένου να αποφευχθούν αυξή-

σεις τέτοιων κλίμακας, περίπου οι μισές πλούσιες χώρες εισήγαγαν ήδη την προηγούμενη δεκαετία διάφορες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες μείωσαν τις συντάξεις. Θα ακολουθήσουν πολύ περισσότερες περικοπές.

Το πιο προφανές ζήτημα που έπρεπε να επανεξεταστεί ήταν η ηλικία συνταξιοδότησης. Όταν η Αμερική εγκαινίασε το κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα (Social Security) το 1935, προκειμένου να εμποδίσει τους ηλικιωμένους να οδηγηθούν στη φτώχεια, η ηλικία συνταξιοδότησης ήταν τα 65 και το προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση ήταν τα 62 έτη. Το 1983 λήφθηκε απόφαση για την αύξηση της επίσημης ηλικίας συνταξιοδότησης στα 67 έτη, όμως η μεταρρύθμιση αυτή πραγματοποιείται έκτοτε τόσο αργά, που προβλέπεται ότι θα ολοκληρωθεί το 2027. Δεδομένου ότι το προσδόκιμο ζωής στην Αμερική κυμαίνεται σήμερα στα 78 έτη, η εγγύηση μιας σύνταξης έχει πολύ μεγαλύτερη αξία απ' ό,τι τη δεκαετία του '30. Καθώς το κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα της Αμερικής τυχάνει να είναι ένα από τα λιγότερο γενναιόδωρα συστήματα, συγκριτικά με εκείνα των υπόλοιπων πλούσιων χωρών, η χρηματοδότησή του θα έπρεπε να είναι εφικτή, ωστόσο εξακολουθεί να καλύπτει μόλις κάτι παραπάνω από το μισό του εισοδήματος ενός μέσου συνταξιούχου.

Τις προηγούμενες δεκαετίες, αρκετές κυβερνήσεις χρησιμοποίησαν διάφορα «δολώματα» για να ενθαρρύνουν τα άτομα να βγουν στη σύνταξη πριν από την επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης. Αυτό έγινε συχνά με τη δικαιολογία ότι έτσι θα «άνοιγαν» θέσεις εργασίας για τα νεαρότερα άτομα. Και ο τελευταίος οικονομολόγος θα μπορούσε να τους εξηγήσει ότι το σκεπτικό αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της λεγόμενης πλάνης περί ελλείμματος εργασίας (σύμφωνα με την οποία υπάρχει κάθε φορά μόνο ένας ορισμένος αριθμός θέσεων εργασίας σε μια οικονομία) και ότι δεν θα οδηγούσε πουθενά. Παρότι πράγματι δεν είχε κανένα αποτέλεσμα, οι εργαζόμενοι χαίρονταν που σταματούσαν να δουλεύ-

ουν και οι εργοδότες τους χαίρονταν που σταματούσαν να τους πληρώνουν. Τα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά συστήματα καθορισμένων παροχών (στα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω), όπου αυτά υπήρχαν, επίσης ενθάρρυναν την πρόωρη συνταξιοδότηση καθώς δεν επέβαλλαν κάποια ποινή αναλογιστικής φύσεως σε όσους έβγαιναν στη σύνταξη πριν συμπληρώσουν την προβλεπόμενη ηλικία συνταξιοδότησης.

Όλα αυτά οδήγησαν στη μείωση της ηλικίας συνταξιοδότησης σε πολλές πλούσιες, ιδίως ευρωπαϊκές, χώρες, πολύ κάτω από το επίσημο όριο. Εως το 2004, στις χώρες του ΟΟΣΑ, εργαζόταν συνολικά μόνο ένα 60% ατόμων ηλικίας μεταξύ 50 και 64 ετών (συγκριτικά με το 76% των ατόμων μεταξύ 24 και 49 ετών). Καθώς αυτό επέτεινε το πρόβλημα της αύξησης του προσδόκιμου ζωής, τα τελευταία χρόνια, οι κυβερνήσεις πολλών χωρών άρχισαν να καταργούν ορισμένα κίνητρα πρόωρης συνταξιοδότησης, παρά τις έντονες πολιτικές αντιδράσεις. Οι ενέργειες αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να διακοπεί -και σε ορισμένες περιπτώσεις να αντιστραφεί- η τάση προς ολοένα και πιο πρόωρη συνταξιοδότηση.

Όμως αυτή ήταν μόνο η αρχή. Η Ιταλία, που διέθετε ένα ιδιαίτερα ασύμφορο κρατικό σύστημα συνταξιοδότησης, δεν αύξησε μόνο την ηλικία συνταξιοδότησης αλλά και τον αριθμό των ετών ασφάλισης που απαιτούνται για την κατοχύρωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος, ενώ μείωσε παράλληλα τις παροχές για τους υψηλόμισθους -παρότι οι επιπτώσεις θα γίνουν αισθητές μόνο από όσους βγουν στη σύνταξη από το 2017 και μετά. Άλλες χώρες μειώνουν σταδιακά το ποσοστό αναπλήρωσης των μισθών από τις συντάξεις, ιδίως για τους πιο ευκατάστατους, μολονότι οι περισσότερες από αυτές προσπάθησαν να μην δημιουργήσουν «φτωχούς συνταξιούχους».

Καλή προσπάθεια, αλλά αποτυχημένη

Η Βρετανία, παραδόξως, αναγκάστηκε να κινηθεί προς την αντίθετη κατεύθυνση. Οι κρατικές συντάξεις της ήταν πενιχρές, χάρη σε μια απόφαση της συντηρητικής κυβέρνησης το 1980 -που πέρασε σχεδόν απαρατήρητη- και η οποία συνίστατο στη σύνδεση της αύξησης στις κρατικές συντάξεις με το κόστος ζωής αντί με τις μέσες αποδοχές. Το 2005 μια επιτροπή διορισμένη από την κυβέρνηση, με επικεφαλής τον λόρδο Turner, πρότεινε την επανασύνδεση των συντάξεων με τις αποδοχές, κάτι που πρόκειται να συμβεί το 2012. Η λύση της Βρετανίας στο πρόβλημα των ασύμφορων κρατικών συντάξεων -δηλαδή η μείωσή τους με την ελπίδα ότι ο ιδιωτικός τομέας θα αναπλήρωνε το κενό- αποδείχθηκε ανέφικτη.

Σήμερα, η διαμάχη για τη βιωσιμότητα των μελλοντικών συνταξιοδοτικών συστημάτων αφορά στη διάρθρωσή τους σε περισσότερους πυλώνες: τη βασική κρατική σύνταξη για την κάλυψη των θεμελιωδών αναγκών των ηλικιωμένων, η οποία ενδεχομένως θα συμπληρώνεται από μια επικουρική σύνταξη ανάλογη του εισοδήματος· ένα ιδιωτικό επαγγελματικό συνταξιοδοτικό σχήμα με εισφορές τόσο από τους μισθωτούς όσο και από τους εργοδότες και, τέλος, τα προσωπικά προγράμματα συνταξιοδότησης, προαιρετικής υπαγωγής, μέσω των οποίων οι ιδιώτες θα μπορούν να αποταμιεύουν χρήματα για τη σύνταξή τους. Οι κυβερνήσεις αναμένεται να κάνουν το χρέος τους όχι μόνο παρέχοντας το κομμάτι της κρατικής χρηματοδότησης που τους αναλογεί, αλλά και προσφέροντας φορολογικά κίνητρα >

Οι ιδιωτικές συντάξεις είναι είτε υποχρεωτικές είτε καλύπτουν τη συντριπτική πλειονότητα των εργαζομένων στις μισές χώρες του ΟΟΣΑ.

> για το δεύτερο και τρίτο πυλώνα.

Για να ελαφρύνουν τις κρατικές συντάξεις, πολλές κυβερνήσεις προώθησαν τη δημιουργία ιδιωτικών συνταξιοδοτικών προγραμμάτων, τα οποία πολλαπλασιάστηκαν την τελευταία δεκαετία. Πλέον, στις μισές χώρες του ΟΟΣΑ, οι ιδιωτικές συντάξεις είναι είτε υποχρεωτικές είτε καλύπτουν τη συντριπτική πλειονότητα των εργαζομένων. Σε μερικές χώρες, όπως η Αμερική, η Αυστραλία, η Δανία και η Ελβετία, οι ιδιωτικές συντάξεις καλύπτουν σήμερα έως και το μισό του συνολικού συνταξιοδοτικού εισοδήματος.

Ωστόσο, ακόμη και πριν από την πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση, ήταν προφανές ότι η μετατόπιση μεγαλύτερου μέρους της ευθύνης για την εξασφάλιση συνταξιοδοτικού εισοδήματος στους ίδιους τους εργαζόμενους θα δημιουργούσε τεράστια προβλήματα. Σε χώρες με σχετικά μικρές κρατικές συντάξεις, όπως η Αμερική, η Βρετανία και η Ιρλανδία, οι εργαζόμενοι απλώς δεν αποταμιεύουν αρκετά χρήματα για να διατηρήσουν το βιοτικό τους επίπεδο αφού βγουν στη σύνταξη. Πρόσφατη έρευνα που διενέργησε η εταιρεία συμβούλων McKinsey σχετικά με τα οικονομικά ενός μεγάλου δείγματος ανθρώπων της μεταπολεμικής γενιάς -οι οποίοι πρόκειται να αρχίσουν σύντομα να εισπράττουν τις συντάξεις τους- έδειξε ότι περίπου τα δύο τρίτα από αυτούς δεν είχαν καταφέρει να αποταμιεύσουν επαρκή ποσά ώστε να μπορούν να διατηρήσουν το βιοτικό τους επίπεδο όταν βγουν στη σύνταξη, παρότι υπήρξαν πάντοτε καλοπληρωμένοι ως ηλικιακή ομάδα. Τα αποτελέσματα αυτά ταιριάζουν με τη σταθερή πτώση των ποσοστών αποταμίευσης στην Αμερική την τελευταία εικοσαετία.

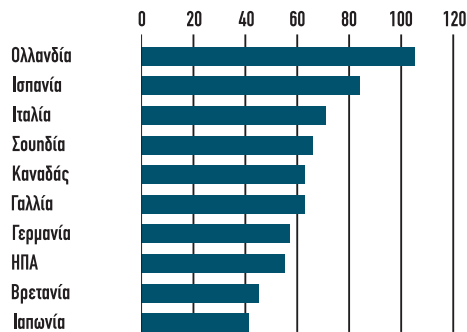
Ακόμη όμως κι εκείνοι που είχαν βάλει στην άκρη χρήματα για όταν γεράσουν, μπορεί τώρα να αναθεωρούν. Στην Αμερική, ένα από τα κύρια μέσα χορήγησης επαγγελματικών συντάξεων είναι τα λεγόμενα προγράμματα 401(k), που πήραν την ονομασία τους από το ομώνυμο άρθρο του φορολογικού κώδικα, το οποίο επιτρέπει στους εργαζόμενους να καταβάλλουν αφορολόγητα ποσά σε ένα πρόγραμμα καθορισμένων εισφορών. Οι εργαζόμενοι μπορούν να επιλέξουν πού θα επενδύσουν τα χρήματά τους, ωστόσο το μεγαλύτερο μέρος των ποσών που συγκεντρώνονται επενδύονται συνήθως σε αμοιβαία κεφάλαια. Η περσινή κατάρρευση της αγοράς μετοχών προκάλεσε τεράστια πτώση στην αξία των περισσότερων τέτοιων προγραμμάτων. Πολλά άτομα που είχαν σχεδιάσει να βγουν στη σύνταξη στο προσεχές μέλλον ανακάλυψαν ότι έπρεπε να συνεχίσουν να εργάζονται. Ξαφνικά, η αποταμίευση δεν έμοιαζε και τόσο καλή ιδέα.

Σε χώρες όπως η Αμερική και η Βρετανία, οι ενισχυμένου ρόλου ιδιωτικές επαγγελματικές συντάξεις συρρικνώθηκαν κι έγιναν πιο αβέβαιες. Τα τελευταία χρόνια έλαβε χώρα μια μεγάλη μεταστροφή από τα συστήματα καθορισμένων παροχών (όπου η τελική σύνταξη προκύπτει από έναν τύπο που συνυπολογίζει το επίπεδο των αποδοχών και τα ασφαλιστικά έτη) προς τα συστήματα καθορισμένων εισφορών (όπου ορίζεται ένα επίπεδο εισφορών οι οποίες επενδύονται, και που η τελική σύνταξη εξαρτάται από την απόδοση αυτής της επένδυσης).

Τα συνταξιοδοτικά συστήματα καθορισμένων παροχών λειτούργησαν καλά για όσο καιρό οι αγορές μετοχών άκμαζαν, παρέχοντας τη δυνατότητα στις εταιρείες που ήταν συμβεβλημένες με αυτά να «παγώνουν» την καταβολή περαιτέρω εισφορών λόγω καλής απόδοσης των επενδύσεών τους. Ωστόσο, μετά την κατάρρευση των αγορών, δημιουργήθηκαν μεγάλες «τρύπες» στα συνταξιοδοτικά κεφάλαια των εταιρειών, οι οποίες έπρεπε να καλυφθούν από τις τρέχουσες εργασίες. Επιπλέον, το προσ-

Οι ανέσεις της τρίτης ηλικίας

Καθαρές υποχρεωτικές συνταξιοδοτικές παροχές
Ως % των καθαρών μέσων αποδοχών, 2005

Πηγή: "Pensions at a Glance", ΟΟΣΑ, 2007

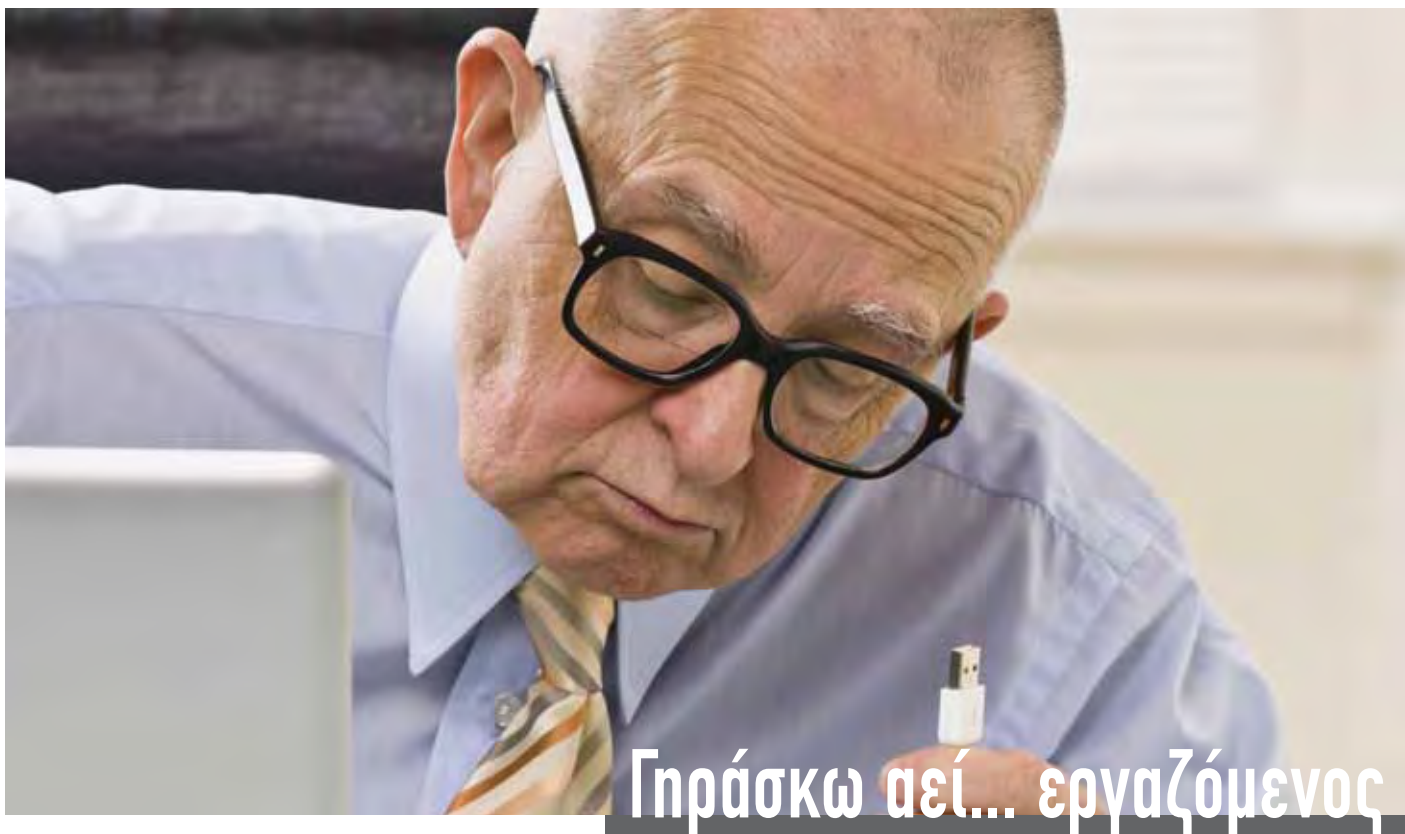
δόκιμο ζωής ξεπέρασε τα προβλεπόμενα όρια.

Τα συνταξιοδοτικά συστήματα καθορισμένων εισφορών εμποδίζουν τη δημιουργία τέτοιων προβλημάτων για τις εταιρείες, μεταθέτοντας τον κίνδυνο εξ ολοκλήρου στους εργαζόμενους. Οι εργαζόμενοι πρέπει να ενδιαφερθούν οι ίδιοι για την απόδοση των επενδύσεών τους, καθώς και για το αν θα έχουν αρκετά χρήματα για να ζήσουν αφού βγουν στη σύνταξη. Αν έχουν επενδύσει τα συνταξιοδοτικά κεφάλαιά τους στην εταιρεία τους (όχι και ό,τι καλύτερο, αλλά συμβαίνει), μπορεί να χάσουν τα πάντα, όπως συνέβη με τους εργαζόμενους στην Enron, μια εταιρεία ενέργειας, η οποία χρεοκόπησε το 2001. Πολλά άτομα δεν διαθέτουν επαρκείς χρηματοοικονομικές γνώσεις ώστε να λαμβάνουν σωστές επενδυτικές αποφάσεις.

Στην Αμερική, η οποία τις τελευταίες δύο δεκαετίες άρχισε να απομακρύνεται από τα συστήματα καθορισμένων παροχών, τα συστήματα καθορισμένων εισφορών αποτελούν ήδη την πλειονότητα των συνταξιοδοτικών συστημάτων του ιδιωτικού τομέα. Οι βρετανικές εταιρείες άργησαν να ακολουθήσουν, αλλά σε αυτές, οι αλλαγές προχώρησαν γρηγορότερα. Στις αρχές του Ιουνίου, δύο μεγάλες βρετανικές εταιρείες, η BP και η Barclays, ανακοίνωσαν ότι τα συνταξιοδοτικά τους συστήματα καθορισμένων παροχών δεν θα ίσχυαν πια για τα νέα και ήδη υπάρχοντα μέλη. Τα προγράμματα καθορισμένων εισφορών δεν είναι μόνο πιο επικίνδυνα για τον εργαζόμενο, αλλά και οι εργοδοτικές εισφορές σε αυτά είναι συχνά χαμηλότερες, με αποτέλεσμα οι τελικές συντάξεις να είναι μικρότερες.

Στο μέλλον, ολοένα και περισσότεροι εργαζόμενοι θα πρέπει να συμβιβαστούν με την ιδέα λιγότερων γενναίων και περισσότερο αβέβαιων επαγγελματικών συντάξεων. Μεγάλη εξαίρεση αποτελούν οι εργαζόμενοι στο δημόσιο τομέα, που αποτελούν τυπικά το 10-20% του συνολικού εργατικού δυναμικού των πλούσιων χωρών, οι περισσότεροι από τους οποίους εξακολουθούν να απολαμβάνουν καλές συντάξεις καθορισμένων παροχών. Ωστόσο, βλέπουν τώρα τα προνόμιά τους να βάλλονται.

Έτσι λοιπόν, αν οι κρατικές συντάξεις πρέπει να συρρικνωθούν, αν οι ιδιωτικές συντάξεις γίνονται ολοένα και πιο πενιχρές και λιγότερο προβλέψιμες και τα χρηματικά ποσά που αποταμιεύονται για τη σύνταξη απειλούνται από χρηματοπιστωτικές κρίσεις, τι μπορεί να κάνει ο απλός εργαζόμενος για να τα βγάλει πέρα; Το μόνο που του απομένει, απαντούν ομόφωνα όλοι οι ειδικοί, είναι να συνεχίσει να εργάζεται. <

Γηράσκω αεί... εργαζόμενος

Πόσο πολυτελή φαντάζεστε τη ζωή σας μετά το τέλος του επαγγελματικού σας βίου; Ο ΟΟΣΑ υπολόγισε για πόσα χρόνια οι πολίτες των χωρών-μελών του θα εισπράττουν τη σύνταξή τους, με βάση όχι την επίσημη αλλά την πραγματική ηλικία συνταξιοδότησής τους. Η σχετική μελέτη έδειξε ότι οι άνδρες μπορούν να προσβλέπουν σε 14 έως 24 έτη στη σύνταξη και οι γυναίκες σε 21 έως 28 έτη, αντίστοιχα. Σε πολλές χώρες οι αριθμοί αυτοί παρουσίαζαν αύξηση κατά 50% συγκριτικά με το 1970, ενώ σε κάποιες από αυτές ήταν διπλάσιοι. Επιπλέον, τα αριθμητικά αυτά στοιχεία μπορεί να είναι χαμηλότερα από τα πραγματικά, αφού βασίζονται στο προσδόκιμο ζωής όπως αυτό έχει διαμορφωθεί σήμερα και όχι στο προσδόκιμο ζωής όπως αυτό θα διαμορφωθεί στο μέλλον.

Ο χρόνος παραμονής στη σύνταξη έχει αυξηθεί υπερβολικά. Η αρχική ιδέα ήταν ότι οι άνθρωποι πρέπει να απολαμβάνουν μερικά ξεκούραστα χρόνια μετά το τέλος της επαγγελματικής τους ζωής, όμως κανείς δεν φανταζόταν ότι αυτή η «ξεκούραση» θα διαρκούσε σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα. Ορισμένες χώρες έχουν ήδη αυξήσει την επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης, άλλες μελετούν το ενδεχόμενο να μην υπάρχει καν συγκεκριμένο ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης. Ένα άλλο μέτρο που έχει βρει έδαφος στην πράξη είναι η σταδιακή μετάβαση στη σύνταξη, αφού δεν μοιάζει λογικό να περνούν ξαφνικά οι εργαζόμενοι από την πλήρη απασχόληση στην πλήρη αεργία.

Από οικονομική άποψη, η επιμήκυνση έστω και για λίγα ακόμη χρόνια του εργάσιμου βίου, θα έλυνε πολλά από τα προβλήματα που σχετίζονται με τη δημογραφική γήρανση. Παραμένοντας στην αγορά εργασίας, οι εργαζόμενοι αυτοί όχι μόνο θα συνέβαλλαν στην εξοικονόμηση δημόσιου χρήματος με το να μην εισπράττουν συντάξεις, αλλά θα συνέχιζαν να πληρώνουν φόρους και εισφορές κοινωνικής ασφάλισης, καθιστώ-

ντας έτσι διπλά πολύτιμα τα επιπλέον εργάσιμα χρόνια.

Επιπροσθέτως, η γήρανση του πληθυσμού ενδέχεται να προκαλέσει ελλείψεις εργατικού δυναμικού -όσο παράξενο κι αν ακούγεται αυτό, σε μια εποχή βαθιάς ύφεσης και ολοένα αυξανόμενων ποσοστών ανεργίας. Σε ορισμένες χώρες και σε ορισμένους τομείς, οι ελλείψεις αυτές είναι ήδη εμφανείς. Στη Γερμανία, όπου το εργατικό δυναμικό θα αρχίσει να συρρικνώνεται από το επόμενο έτος, μελέτη του Institute for the German Economy, στην Κολωνία, εντόπισε έλλειψη περίπου 70.000 μηχανικών το 2007, αριθμός αυξημένος σχεδόν κατά 50% συγκριτικά με το 2006. Η πιο προφανής πληθυσμιακή ομάδα που μπορεί να αναπληρώσει τέτοια κενά είναι τα καλά καταρτισμένα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας. Πράγματι, το ινστιτούτο ανακάλυψε ότι οι εταιρείες είχαν αρχίσει να προσλαμβάνουν μηχανικούς άνω των 50 ετών.

Πολλές χώρες έχουν ήδη θεσπίσει νόμους με σκοπό την αποτροπή των διακρίσεων για ηλικιακούς λόγους. Η Αμερική πρωτοστάτησε σε αυτόν τον τομέα με τη νομοθετική πράξη για την ηλικιακή διάκριση στην απασχόληση, η οποία εγκρίθηκε το 1967, και η οποία σχεδιάστηκε προκειμένου να διασφαλιστεί ότι τα άτομα ηλικίας άνω των 40 ετών (οι τότε ψαρομάλληδες) θα είχαν ίσες επαγγελματικές ευκαιρίες με τα νεαρότερα άτομα. Μεταξύ άλλων, απαγόρευε κάθε αναφορά στην ηλικία στις αγγελίες εργασίας. Η νομοθετική αυτή πράξη έχει υποστεί έκτοτε διάφορες τροποποιήσεις και πλέον προβλέπει την >

Η αρχική ιδέα για τις συντάξεις ήταν ότι οι άνθρωποι πρέπει να απολαμβάνουν ορισμένα ξεκούραστα χρόνια μετά το τέλος της επαγγελματικής τους ζωής. Κανείς όμως δεν φανταζόταν ότι αυτή η «ξεκούραση» θα διαρκούσε πλέον σχεδόν ένα τέταρτο του αιώνα.

> κατάργηση της υποχρεωτικής συνταξιοδότησης λόγω ηλικίας, για τα περισσότερα επαγγέλματα. Αυτό φαίνεται πως βοήθησε στο να κρατήσουν οι μεγαλύτεροι εργαζόμενοι τις δουλειές τους.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση εξέδωσε το 2000 οδηγία που υποχρεώνει τα κράτη-μέλη να απαγορεύσουν τις διακρίσεις στην απασχόληση για διάφορους λόγους, μεταξύ των οποίων και η ηλικία. Η Γαλλία επιβάλλει ένα φόρο, τη λεγόμενη εισφορά Delalande (η οποία καταργείται σταδιακά), στους εργοδότες που απολύουν τους εργαζόμενους μεγαλύτερης ηλικίας. Παρότι πρόκειται για αρκετά μεγάλη επιβάρυνση -φτάνει τις αποδοχές ενός έτους- δεν φαίνεται να έχει σώσει πολλούς εργαζόμενους. Αντιθέτως, έχει αποθαρρύνει τους εργοδότες από την πρόσληψη ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας.

Διάφορες χώρες έχουν αναλάβει πρωτοβουλίες και έχουν υλοποιήσει πιλοτικά προγράμματα για την πρόσληψη και τη διατήρηση στις θέσεις εργασίας τους ατόμων μεγάλης ηλικίας, με ανάμικτα αποτελέσματα. Ομάδες που προωθούν τα συμφέροντα αυτών των ατόμων, όπως η ισχυρή αμερικανική AARP, καθώς και ένας ολοένα αυξανόμενος αριθμός παρόμοιων οργανώσεων που «ξεφυτρώνουν» σε άλλες πλούσιες χώρες, έχουν συμβάλει στην αύξηση της ευαισθητοποίησης για το επίμαχο ζήτημα. Παρόλα αυτά, οι έρευνες δείχνουν ότι όταν οι εργοδότες έχουν περιθώριο επιλογής, προτιμούν να προσλαμβάνουν νεότερους εργαζόμενους. Πράττουν, άραγε, σωστά;

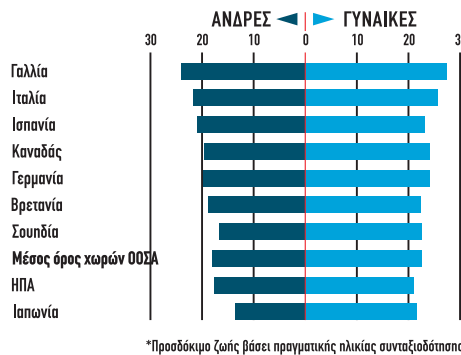
Εκ πρώτης όψεως, υπάρχουν άφθονοι λόγοι για να προτιμήσουν τους νεότερους. Στις περισσότερες χώρες, ο μισθός αυξάνεται ανάλογα με την εμπειρία και την παραγωγικότητα των εργαζομένων, και εν συνεχεία μειώνεται προς το τέλος της σταδιοδρομίας τους. Εντούτοις, σε ορισμένες χώρες -όπως για παράδειγμα στη Γαλλία, στη Γερμανία και την Ισπανία- οι αποδοχές αυξάνονται με τα χρόνια. Συνεπώς, ακόμη κι αν υποθέσουμε ότι οι εργαζόμενοι παραμένουν εξίσου παραγωγικοί όσο μεγαλώνουν (βλ. παρακάτω), από ένα σημείο και μετά καταλήγουν να είναι εντελώς ασύμφοροι γι' αυτό που προσφέρουν.

Επιπλέον, οι εργοδότες αμφιβάλλουν ότι οι εργαζόμενοι μεγάλης ηλικίας μπορούν να αποδώσουν όπως οι νεότεροι εργαζόμενοι. Ο Vegard Skirbekk, του International Institute for Applied Systems Analysis, που βρίσκεται κοντά στη Βιέννη, επανεξέτασε ένα μεγάλο αριθμό μελετών για τη σχέση ηλικίας και ατομικής παραγωγικότητας, οι οποίες συμφωνούσαν ως προς το ότι σε πολλά επαγγέλματα η παραγωγικότητα μειώνεται σημαντικά στα μέσα του εργασιακού βίου.

Στις μέρες μας, που οι βρόμικες, επικίνδυνες και απαιτητικές εργασίες (τα λεγόμενα βαρέα και ανθυγιεινά επαγγέλματα), σε τομείς όπως η μεταλλουργία και η χαλυβουργία, εκλείπουν σταδιακά, δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν η φυσική κατάσταση των εργαζομένων χειροτερεύει με το πέρασμα του χρόνου· εξάλλου, η γενική υγεία των ηλικιωμένων είναι σήμερα καλύτερη. Ωστόσο, πολλά στοιχεία καταδεικνύουν ότι όσο τα άτομα πλησιάζουν τα 50, πολλές γνωσιακές ικανότητές τους έχουν επίσης αρχίσει να μειώνονται. Συγκεκριμένα, μια ιδιότητα που αποκαλείται «ρευστή νοημοσύνη» -και η οποία περιλαμβάνει αριθμητικές δεξιότητες καθώς και την ικανότητα ταχείας προσαρμογής σε νέες συνθήκες- αρχίζει να φθίνει στη μέση ηλικία. Οι ιδιαίτερα ευφυείς άνθρωποι παράγουν γενικά το πιο πρωτοποριακό έργο τους πριν κλείσουν τα 40. Τα βραβεία Νόμπελ απονέμονται συνήθως για επιτεύγματα που έχουν πραγματοποιηθεί σε νεαρή ηλικία. Αντιθέτως, η «αποκρυσταλλωμένη νοημοσύνη» -που περιλαμβάνει τις γενικές γνώσεις, την εμπειρία, τη λεκτική ικανότητα- παραμένει στο ίδιο λίγο-πολύ επίπεδο, σχεδόν για πάντα.

Μακρινοί ορίζοντες

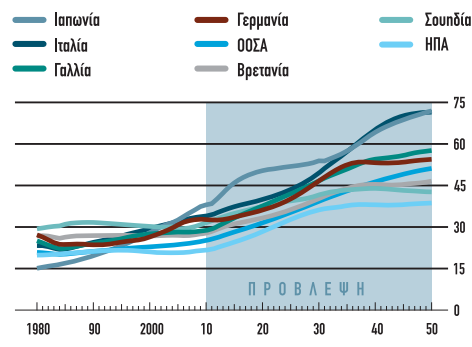
Ετη στη σύνταξη*, 2002-07

Πηγή: "Society at a Glance", ΟΟΣΑ, 2009

Δυσβάσταχτο βάρος

Ποσοστό συνολικής δημογραφικής εξάρτησης (πληθυσμός ηλικίας 65 ετών και άνω ως % των ατόμων ηλικίας 20-64 ετών)

Πηγή: "Society at a Glance", ΟΟΣΑ, 2009

Οι εργοδότες θεωρούν ότι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας μπορεί να δυσκολεύονται να αποκτήσουν νέες δεξιότητες, ιδίως στον τομέα της τεχνολογίας πληροφοριών, κάτι που είναι πλέον απαραίτητο για πολλά επαγγέλματα. Ωστόσο, αυτό μπορεί να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι τους παρέχεται λιγότερη κατάρτιση απ' ό,τι στους νεότερους εργαζόμενους. Το επιχείρημα είναι ότι θα αποχωρήσουν σύντομα από την αγορά εργασίας και ότι δεν αξίζει να επενδύει κανείς σε αυτούς. Όμως και οι νεότεροι εργαζόμενοι μπορεί να αποχωρήσουν από την αγορά εργασίας.

Όλες αυτές οι επιφυλάξεις σχετίζονται με τις ατομικές ικανότητες των μεγαλύτερων εργαζομένων. Ωστόσο ο Axel Boersch-Supan, στο Mannheim Research Institute for the Economics of Ageing, και η ομάδα του υποστηρίζουν ότι αυτό που μετράει σε μια σύγχρονη οικονομία είναι η παραγωγικότητα των εργαζομένων σε ομαδικό και όχι ατομικό επίπεδο. Η καλύτερη λύση μπορεί να είναι η απασχόληση ενός αριθμού ακμαίων εργαζομένων νεαρής ηλικίας και ενός αριθμού πεπειραμένων εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας.

Οι γνώσεις και η πείρα των μεγαλύτερων εργαζομένων μπορεί να πάψουν να έχουν αξία για την εταιρεία, ό-

ταν αυτοί βγουν στη σύνταξη. Σε πρόσφατο άρθρο του στο Harvard Business Review βασισμένο στη μελέτη που εκπόνησε για λογαριασμό της γερμανικής εταιρείας ενέργειας RWE, ο Rainer Strack του Boston Consulting Group συμβουλεύει τα στελέχη της διοίκησης να εξετάσουν διεξοδικά πώς η γήρανση του εργατικού δυναμικού τους θα επηρεάσει την επιχείρησή τους τα επόμενα χρόνια και να αναπτύξουν μια στρατηγική προκειμένου να διατηρήσουν το σωστό συνδυασμό δεξιοτήτων.

Εργασία μετά τη σύνταξη: ανάγκη ή επιλογή;

Ωστόσο, ακόμη κι αν οι εργοδότες ήταν πρόθυμοι να κρατούν ή να προσλαμβάνουν εργαζόμενους μεγάλης ηλικίας, θα ήθελαν άραγε αυτοί οι εργαζόμενοι να συνεχίσουν να δουλεύουν; Αυτό θα εξαρτιόταν από τις συνθήκες. Τις προηγούμενες δεκαετίες, που οι συντάξεις στις περισσότερες πλούσιες χώρες ήταν αρκετά γενναιοδωρές και οι εργαζόμενοι ενθαρρύνονταν να βγουν πρόωρα στη σύνταξη, μόνο οι πιο εργασιομανείς (ή οι πιο σπάταλοι) συνέχιζαν να δουλεύουν. Όμως σήμερα, που υπάρχει οικονομική στενότητα και οι συμφωνίες πρόωρης συνταξιοδότησης έχουν καταργηθεί, τα πράγματα μπορεί να είναι διαφορετικά.

Πολλοί Αμερικανοί της μεταπολεμικής γενιάς ισχυρίζονται ότι δεν μπορούν να συνταξιοδοτηθούν, αφενός γιατί φοβούνται ότι τα χρήματα της σύνταξης δεν θα τους αρκούν για να ζήσουν, αφετέρου γιατί τους αρέσει να εργάζονται. Στην Ευρώπη υπήρξε επίσης μια αλλαγή νοοτροπίας των εργαζομένων που κατά τη διάρκεια των δεκαετιών '80 και '90 ήταν προσανατολισμένοι προς τη σύνταξη. Σε πρόσφατη δημοσκόπηση που διεξήγαγε η FT/Harris, 45-60% των ερωτηθέντων, στις μεγάλες ευρωπαϊκές χώρες, τάχθηκαν υπέρ της παράτασης του εργασιμου βίου για την είσπραξη μεγαλύτερης σύνταξης (εκτός από τη Γερμανία, όπου μόνο ένα 25% ήθελε να συνεχίσει να εργάζεται). Εντούτοις, πολλά άτομα μεγάλης ηλικίας θα επιθυμούσαν μικρότερο φόρτο εργασίας από εκείνον που είχαν στα νιάτα τους, ενώ θα προτιμούσαν ενδεχομένως τη μερική απασχόληση.

Η Ιαπωνία, όπου τα άτομα συνεχίζουν να εργάζονται για πολλά χρόνια μετά την επίσημη ηλικία συνταξιοδότησης, βρήκε τρόπους ώστε να επιτρέπει στους εργαζόμενους να μεταπηδούν σε λιγότερο απαιτητικούς ρόλους. Για παράδειγμα, στα κεντρικά γραφεία της Hitachi (εταιρείας - κολοσσού στα ηλεκτρονικά είδη) στο Τόκυο, πάνω α-

πό τα δύο τρίτα των εργαζομένων που αγγίζουν το θεσπισμένο από την εταιρεία όριο συνταξιοδότησης των 60 ετών, επιθυμούν να επαναπροσληφθούν. Η εταιρεία βρίσκει τις περισσότερες φορές κάποια θέση γι' αυτούς, εξηγεί ο Takane Miwa από το τμήμα ανθρώπινων πόρων, αλλά συχνά σε διαφορετικό τομέα, ενίοτε μερικής απασχόλησης και πάντοτε κατώτερη συγκριτικά με τη θέση που κατείχαν και την προϋπηρεσία τους. Η εταιρεία καταβάλλει στον εργαζόμενο περίπου το 80% του προηγούμενου μισθού του, ποσό που περιλαμβάνει την κρατική σύνταξή του και μια κρατική επιδότηση, απασχολώντας τον έτσι σε «τιμή ευκαιρίας».

Οι υπόλοιπες πλούσιες χώρες δεν έχουν καταφέρει, στην πλειονότητά τους, να αξιοποιήσουν με ικανοποιητικό τρόπο τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που είναι πρόθυμα και ικανά να εργαστούν. Στον κατάλογο των εταιρειών που προσλαμβάνουν σταθερά προσωπικό το οποίο έχει υπερβεί την ηλικία συνταξιοδότησης εμφανίζονται συνεχώς τα ίδια ονόματα -κυρίως εταιρειών λιανικής πώλησης, όπως η βρετανική B&Q και η αμερικανική Wal-Mart- χωρίς όμως αυτός ο κατάλογος να μεγαλώνει. Ελλείψει ικανοποιητικών επαγγελματικών επιλογών, ορισμένοι εργαζόμενοι που βγήκαν πρόσφατα στη σύνταξη «στήνουν» τη δική τους δουλειά, μετατρεπόμενοι σε αυτοαπασχολούμενους συμβούλους για να κάνουν, λίγο-πολύ, το ίδιο που έκαναν και πριν συνταξιοδοτηθούν, μολοντί ενδεχομένως σε λιγότερο εξοντωτικούς ρυθμούς.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αν πολύ περισσότερα ηλικιωμένα άτομα συνέχιζαν να εντάσσονται στην επίσημη οικονομία, ορισμένες από τις μη αμειβόμενες εργασίες που επιτελούν τώρα εκτός του πλαισίου της, θα ήταν ανέφικτες. Πολλοί που συνταξιοδοτήθηκαν πρόσφατα στρέφονται προς την εθελοντική εργασία, ενώ ακόμη περισσότεροι αναλαμβάνουν οικογενειακές υποχρεώσεις, όπως τη φροντίδα των εγγονιών τους ή υπερήλικων γονιών με προβλήματα υγείας. Οι μη αμειβόμενες εργασίες τέτοιου τύπου δεν εμφανίζονται στο ΑΕΠ. Αν τα άτομα που τις έχουν αναλάβει απασχολούνταν σε επίσημες θέσεις εργασίας, πολλές από αυτές τις δουλειές θα έπρεπε να γίνονται επ' αμοιβή ή να μην γίνονται καθόλου. <

Οι πλούσιες χώρες δεν έχουν καταφέρει να αξιοποιήσουν με ικανοποιητικό τρόπο τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας που είναι πρόθυμα και ικανά να εργαστούν.

Ενας πρόωρα γερασμένος... γίγαντας

Οίκος ευημερίας Ren Ai του Πεκίνου βρίσκεται σε ένα φτωχικό, ξεχασμένο χωριό στα περίχωρα της κινέζικης πρωτεύουσας. Χτισμένο γύρω από έναν ευχάριστο κήπο, αυτό το γηροκομείο που φιλοξενεί περίπου 80 άτομα, ηλικίας 50 έως 96 ετών, είναι ασυνήθιστο από πολλές απόψεις. Ο ιδιώτης-ιδιοκτήτης του είναι Χριστιανός και ο οίκος έχει ένα μικρό παρεκκλήσι όπου συγκεντρώνονται για την κυριακάτικη λειτουργία οι λιγοστοί Χριστιανοί τρόφιμοί του, μαζί με άλλους ομόθρησκους της περιοχής. Ο οίκος λειτουργεί ως εμπορική επιχείρηση, όμως ο Hu Wenpu, ο αναπληρωτής διευθυντής του, ισχυρίζεται ότι από τότε που άνοιξε, πριν από τρία χρόνια, αναπτύσσεται σιγά σιγά και δεν αποφέρει ακόμη κέρδη.

Η Κίνα γεννά πριν ακόμη προλάβει να ευημερήσει.

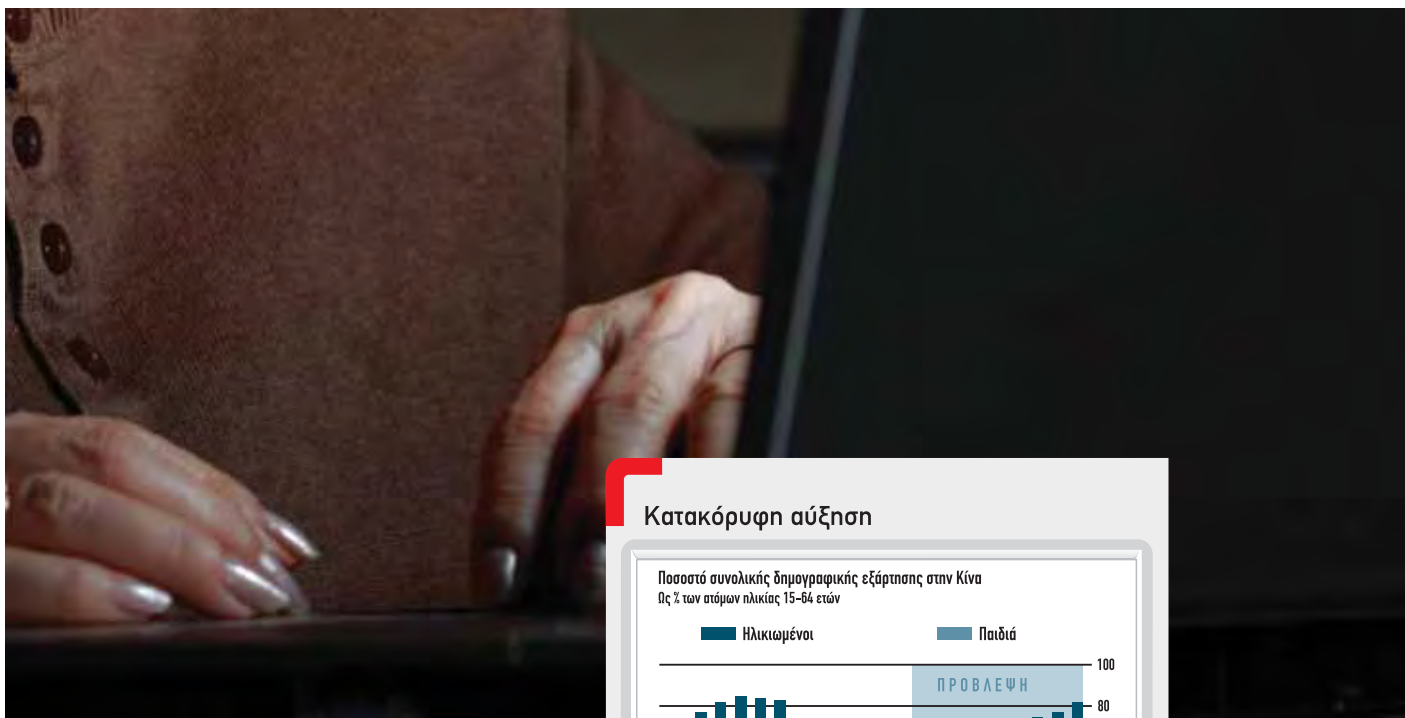
Ωστόσο, ο ιδιοκτήτης ετοιμάζεται ήδη να εγκαινιάσει ένα δεύτερο τέτοιο οίκο με τριακόσιες κλίνες στο γειτονικό χωριό, που σημαίνει ότι είναι βέβαιος για την εμπορική επιτυχία του εγχειρήματός του.

Το πρώτο που εκπλήσσει σχετικά με τον οίκο Ren Ai είναι ότι υπάρχει. Οι οίκοι ευημερίας σπανίζουν στην Κίνα, ενώ φιλοξενούν μόλις το 1% των Κινέζων άνω των 65 ετών, ποσοστό πολύ χαμηλότερο από το αντίστοιχο των περισσότερων δυτικών χωρών. Η συντριπτική πλειονότητα των Κινέζων μεγάλης ηλικίας ζουν με τις οικογένειές τους. Η περίθαλψη των ηλικιωμένων από την ίδια την οικογένειά τους δεν είναι μόνο ζήτημα κουλτούρας για τους Κινέζους, οι οποίοι ακολουθούν πιστά τις αρχές

του Κομφούκιου για το σεβασμό προς τους πρεσβύτερους και την πείρα τους, αλλά επιβάλλεται και δια νόμου που ψηφίστηκε το 1996. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις ηλικιωμένων που άσκησαν αγωγή διατροφής εναντίον των οικογενειών τους επειδή εκείνες δεν συμμορφώθηκαν με αυτή τους την υποχρέωση.

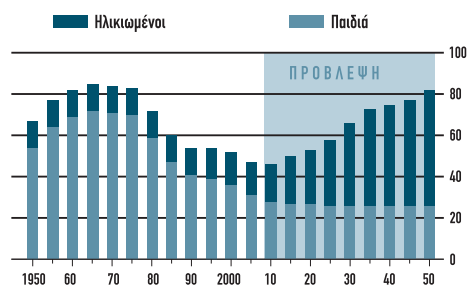
Σήμερα, η ιδρυματική περίθαλψη είναι η έσχατη λύση για όσους δεν έχουν οικογένεια ή για όσους χρειάζονται τόσο βοήθεια που οι συγγενείς τους αδυνατούν να τους την προσφέρουν. Πολλοί από τους τροφίμους του Ren Ai, για παράδειγμα, αντιμετωπίζουν σοβαρά σωματικά ή νοητικά προβλήματα. Ο οίκος διαθέτει δύο γιατρούς πλήρους απασχόλησης. Το οίκημα είναι καθαρό και μοιάζει να λειτουργεί εύρυθμα, όμως ακολουθεί μια λογική λιτότητας: ορισμένα δωμάτια φιλοξενούν έξι άτομα, τα οποία μοιράζονται ένα κυρίως μπάνιο. Εντούτοις, το κόστος είναι πολύ υψηλότερο από εκείνο που μπορούν να αντέξουν οι περισσότεροι συνηθισμένοι άνθρωποι, καθώς κυμαίνεται στα χίλια τριακόσια γιουάν (εκατόν εννάντα δολάρια) το μήνα για εκείνους που βρίσκονται σε σχετικά καλή κατάσταση, αλλά με επιπρόσθετες χρεώσεις για όσους θέλουν μονόκλινο δωμάτιο ή χρειάζονται εντατική νοσηλευτική φροντίδα. Η περίθαλψη ορισμένων ηλικιωμένων επιδοτείται από το κράτος, το οποίο μοιράζει να ενθαρρύνει την άθληση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Στο μέλλον, η ανάγκη για ιδρυματική περίθαλψη των ηλικιωμένων θα είναι πολύ μεγαλύτερη, λέει ο Du Peng, διευθυντής του Institute of Gerontology στο Πανεπιστήμιο Renmin του Πεκίνου. Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες η

Κατακόρυφη αύξηση

Ποσοστό συνολικής δημογραφικής εξάρτησης στην Κίνα
Ως % των ατόμων ηλικίας 15-64 ετών

Πηγή: "World Population Prospects", ΟΗΕ, 2009

Κίνα εφαρμόζει μια αυστηρή πολιτική πληθυσμιακού ελέγχου, με αποτέλεσμα τη μείωση του αριθμού των ατόμων μικρότερης ηλικίας που θα μπορούσαν να φροντίζουν ηλικιωμένους. Η τυπική κινέζικη οικογένεια σήμερα περιγράφεται από την ενδεικτική αναλογία «4:2:1», που σημαίνει ότι το μοναχοπαίδι καλείται να φροντίσει δύο γονείς και τέσσερις παππούδες και γιαγιάδες -κάτι που μοιάζει υπερβολικό, αλλά δεν απέχει από την πραγματικότητα.

Επιπλέον, η συνύπαρξη των μελών μιας οικογένειας κάτω από μία στέγη δεν είναι πια τόσο εύκολη, αφού τα άτομα μετακινούνται πολύ περισσότερο απ' ό,τι στο παρελθόν. Εκτιμάται ότι 150 εκατ. εργάτες μετανάστευσαν από την επαρχία στις μεγαλουπόλεις σε αναζήτηση δουλειάς, μολοντί πολλοί από αυτούς μπορεί τελικά να επιστρέψουν. Ακόμη πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι, λόγω χαμηλής γεννητικότητας και ολοένα αυξανόμενου προσδόκιμου ζωής, ο αριθμός των Κινέζων άνω των 60 ετών αναμένεται να αυξηθεί ραγδαία, από 166 εκατ. που είναι σήμερα στα 342 εκατ. την επόμενη εικοσαετία. Όλα αυτά σημαίνουν, εξηγεί ο δρ Du, ότι πολύ περισσότεροι ηλικιωμένοι θα ζουν σε ιδρύματα.

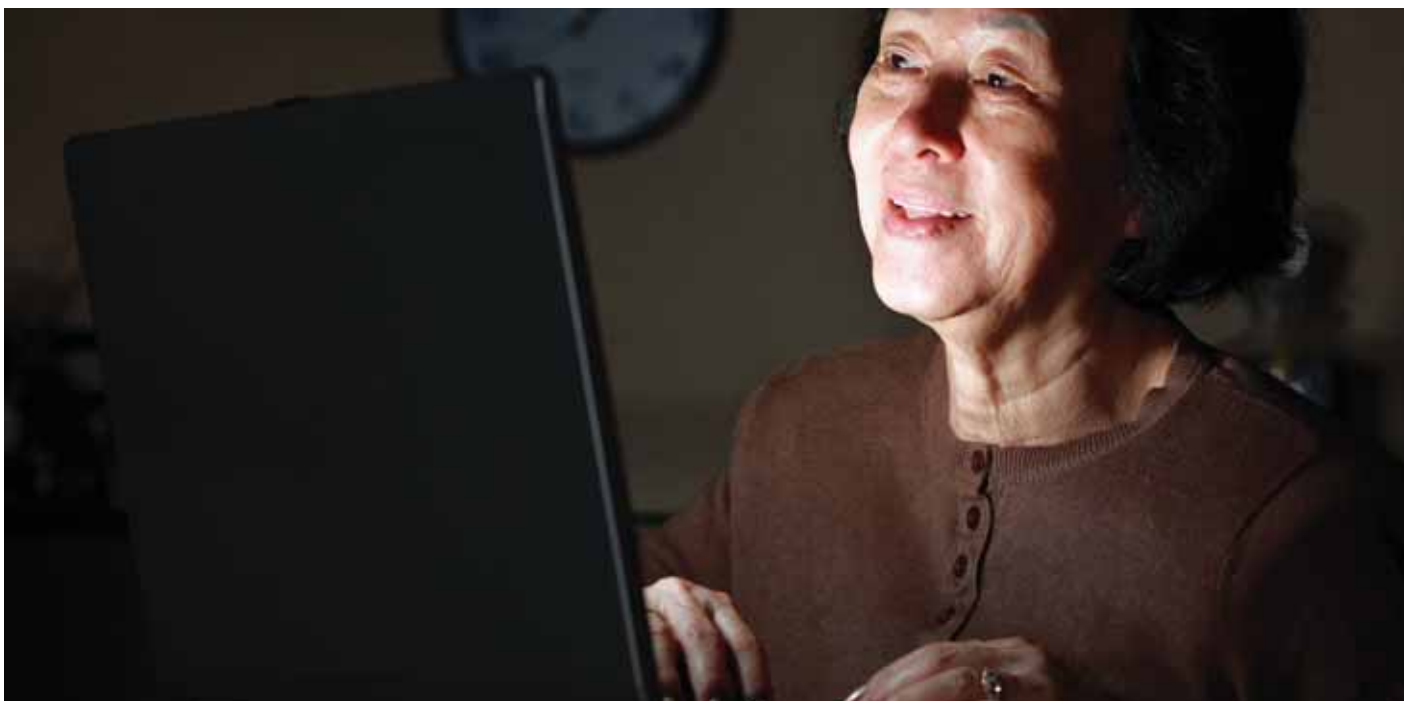
Για την ώρα, η Κίνα εξακολουθεί να είναι μια σχετικά νεαρή χώρα, με διάμεση ηλικία περίπου τα 30 έτη. Ωστόσο, είναι η μόνη από τις αναπτυσσόμενες χώρες στην οποία η γήρανση του πληθυσμού συντελείται με ραγδαίους ρυθμούς, με αποτέλεσμα την αύξηση της διάρκειας ηλικίας στα 45 περίπου έτη, έως το 2050. Από το 2030 περίπου και μετά, η χώρα θα έχει περισσότερους εξαρτώμενους ηλικιωμένους παρά παιδιά, ενώ στις περισσότερες άλλες αναπτυσσόμενες χώρες θα εξακολουθήσει να ισχύει το αντίθετο για τις προσεχείς δεκαετίες. Το κινέζικο μοντέλο δημογραφικής γήρανσης μοιάζει πολύ με εκείνο της Ιαπωνίας, του Χονγκ Κονγκ, της Σιγκαπούρης, της Νότιας Κορέας και της Ταϊβάν. Η διαφορά είναι ότι η Κίνα γερνά με ανησυχητικούς ρυθμούς, τη στιγμή που παραμένει σχετικά φτωχή.

Ο άνδρας που ισχυρίζεται ότι επινόησε τη φράση «η Κίνα γερνά πριν ακόμη προλάβει ευημερήσει», στις αρχές της δεκαετίας του '80, είναι ο Wu Cangping, πανεπι-

στημιακός-ερευνητής στο Population and Development Research Centre του Πανεπιστημίου Renmin. Την εποχή εκείνη, ελάχιστοι ασχολούνταν με τη δημογραφική γήρανση και ο Cangping ήθελε να ταρακουνήσει την κυβέρνηση για να την ωθήσει να λάβει μέτρα προκειμένου να αντιμετωπίσει το πρόβλημα. Εκτοτε, η Κίνα έχει γίνει πολύ πιο πλούσια, με το κατά κεφαλήν εισόδημα να αγγίζει τα έξι χιλιάδες δολάρια, εκφρασμένο σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (ΜΑΔ). Ωστόσο, εξακολουθεί να απέχει από τις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες που ήταν πολύ πιο πλούσιες από εκείνη όταν άρχισαν να γερνούν. Ορισμένοι Κινέζοι δημογράφοι υποστηρίζουν τώρα ότι η φράση του Cangping θα έπρεπε να αλλάξει και να γίνει «η Κίνα γερνά ενόσω ευημερεί».

Αναζητώντας το καινούργιο «μπολ ρυζιού»

Φτωχή, πλούσια -είτε κάτι ενδιάμεσο- η Κίνα θα χρειαστεί να δαπανήσει χρήματα για να δημιουργήσει ένα δίκτυο κοινωνικής προστασίας που θα καλύπτει τις βασικές ανάγκες του πληθυσμού της, όχι μόνο των ηλικιωμένων αλλά και των νεαρότερων ατόμων. Μέχρι πριν από 20 περίπου χρόνια, η συντριπτική πλειονότητα των εργαζομένων στις πόλεις καλυπτόταν από ένα σύστημα γνωστό ως το «σιδερένιο μπολ ρυζιού». Οι εργαζόμενοι στις κρατικές επιχειρήσεις ή στις κρατικά ελεγχόμενες «κολεκτίβες» απολάμβαναν δια βίου παροχές, από τη στέγαση, την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη έως ένα γενναιόδωρο συνταξιοδοτικό σύστημα, με επίσημο όριο συνταξιοδότησης τα 55 έτη για τους άνδρες και τα 50 για τις γυναίκες που απασχολούνταν σε χειρωνα-

> κτικές εργασίες (αλλά τα 60 και τα 55 έτη, αντίστοιχα, για τους εργαζόμενους σε δουλειές γραφείου), καθώς και ποσοστό αναπλήρωσης που έφτανε το 80% σχεδόν του τελικού μισθού. Οι περισσότεροι εργαζόμενοι έβγαιναν στη σύνταξη περίπου πέντε χρόνια πριν από την επίσημη ηλικία.

Το σύστημα αυτό παραήταν καλό για να κρατήσει. Στις αρχές της δεκαετίας του '90 ένας τεράστιος αριθμός κρατικών επιχειρήσεων έκλεισαν και οι θέσεις εργασίας σε όσες επιβίωσαν μειώθηκαν δραματικά. Πολλές κρατικές επιχειρήσεις ιδιωτικοποιήθηκαν και κάποιες νέες ιδιωτικές επιχειρήσεις αναπτύχθηκαν παράλληλα με αυτές. Ενώ προηγουμένως οι κρατικοί λειτουργοί και οι απασχολούμενοι σε κρατικές επιχειρήσεις αντιστοιχούσαν στο 80% σχεδόν του συνολικού αριθμού των εργαζομένων στις πόλεις, το ποσοστό τους έχει μειωθεί πλέον στο 20%. Η κυβέρνηση έχει δεσμευτεί να τηρήσει τις συνταξιοδοτικές υποσχέσεις που δόθηκαν στο πλαίσιο του προηγούμενου συστήματος, όμως το «σιδερένιο μπολ ρυζιού» δεν υπάρχει πια. Το γεγονός αυτό δημιούργησε ένα τεράστιο κενό στην παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζόμενους των πόλεων. Οι εργαζόμενοι στις αγροτικές περιοχές, ο οποίοι εξακολουθούν να αντιστοιχούν στο μισό περίπου του συνόλου του εργατικού δυναμικού, ποτέ δεν απολάμβαναν κάποια ιδιαίτερη κάλυψη.

Εκτοτε, η κυβέρνηση ανέλαβε μια σειρά πρωτοβουλιών για την εγκαθίδρυση ενός νέου συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, με έμφαση στην υγειονομική περίθαλψη και στις συντάξεις. Από τότε που καταργήθηκε το προηγούμενο σύστημα, η ασφάλιση υγείας υπήρξε άνιση και στις αγροτικές περιοχές σχεδόν ανύπαρκτη. Επιπλέον, όσοι μετακινούνται από ένα μέρος της χώρας σε κάποιο άλλο κινδυνεύουν να χάσουν την κάλυψή τους, καθώς δεν υπάρχει εν γένει δυνατότητα μεταφοράς της ασφάλισης. Αλλά ακόμη και αν εξακολουθούν να καλύπτονται, τα άτομα πρέπει να καταβάλλουν υπέρογκες εισφορές, κάτι που «παραλύει» τους ηλικιωμένους και όσους αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα υγείας. Ερευνα που διενεργήθηκε το 2000 από το China Research Centre on

Ageing - μια ομάδα εμπειρογνομόνων- έδειξε ότι περισσότερα από τα μισά έξοδα ιατρικής περίθαλψης των ατόμων άνω των 60 ετών έχουν καλυφθεί από τα ίδια τα άτομα, ενώ μεγάλο μέρος του υπόλοιπου ποσού έχει πληρωθεί από τις οικογένειές τους.

Τον Απρίλιο η κυβέρνηση έθεσε σε εφαρμογή ένα σχέδιο γενικής μεταρρύθμισης με σκοπό τη δημιουργία ενός «ολοκληρωμένου, ασφαλούς, αποτελεσματικού και οικονομικά βιώσιμου» συστήματος υγειονομικής περίθαλψης έως το 2020. Την επόμενη τριετία σκοπεύει να ξοδέψει 850 δις. γιουάν. Σύμφωνα με τις προβλέψεις, έως το 2011 το σύστημα αυτό θα καλύπτει πάνω από το 90% του πληθυσμού. Στις αγροτικές περιοχές, ο αριθμητικός στόχος έχει ήδη επιτευχθεί, όμως το σύστημα καλύπτει συνήθως μόνο την περίθαλψη των νοσηλευόμενων ασθενών, ενώ το ποσοστό απόδοσης των δαπανών ιατρικής περίθαλψης παραμένει πολύ χαμηλό.

Η κατάσταση του συνταξιοδοτικού συστήματος είναι επίσης ρευστή. Στις αρχές της δεκαετίας του '90, η κυβέρνηση ανακοίνωσε τη δημιουργία ενός συστήματος τριών πυλώνων, αντίστοιχου εκείνων που συναντάμε σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες, το οποίο θα περιλάμβανε: μια βασική διανεμητική σύνταξη, με υποχρεωτικές εισφορές τόσο από τους εργοδότες όσο και από τους εργαζόμενους· ατομικούς συνταξιοδοτικούς λογαριασμούς, τροφοδοτούμενους επίσης από εργοδότες και εργαζόμενους και, τέλος, προσωπικές αποταμιεύσεις των ίδιων των εργαζομένων. Το έργο αυτό βρίσκεται σε εξέλιξη. Μεταρρυθμίσεις ανακοινώνονται «σχεδόν κάθε χρόνο», λέει ο Wang Yanzhong, επικεφαλής του Centre of Labour and Social Security Studies στο Chinese Academy of Social Sciences (CASS).

Εως τώρα, μόνο το ένα τρίτο περίπου του πληθυσμού καλύπτεται από κάποιο συνταξιοδοτικό πρόγραμμα. Οι ατομικοί συνταξιοδοτικοί λογαριασμοί, οι οποίοι περιλαμβάνονταν στα σχέδια της κυβέρνησης, έχουν δημιουργηθεί, αλλά περιέχουν προς το παρόν πολύ μικρά ποσά. Λόγω των περιορισμών που ισχύουν για τις επενδύσεις σε χώρες του εξωτερικού και της έλλειψης χρεογράφων υψηλής απόδοσης στην εγχώρια αγορά, τα πο-

σά που συγκεντρώθηκαν σε αυτούς τους λογαριασμούς επενδύθηκαν κυρίως στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα, το οποίο έχει υπερβολικά χαμηλό ποσοστό απόδοσης, με αποτέλεσμα η τήρηση των συνταξιοδοτικών υποσχέσεων της κυβέρνησης να είναι ανέφικτη.

Ο Jonathan Anderson, ειδικός σύμβουλος για την Κίνα του ομίλου χρηματοοικονομικών υπηρεσιών UBS AG, εκτιμά ότι με το τρέχον συνταξιοδοτικό σύστημα το κράτος κινδυνεύει να αντιμετωπίσει στις προσεχείς δεκαετίες ακάλυπτες υποχρεώσεις ύψους έως και 6% του ΑΕΠ, ετησίως. Ωστόσο, αυτό μπορεί να αποφευχθεί με διάφορους τρόπους όπως: αύξηση των εισφορών ή αύξηση της κάλυψης για μεγαλύτερη εισροή χρημάτων στο σύστημα· αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης· βελτίωση της απόδοσης των αποθεματικών· μείωση των μελλοντικών συντάξεων.

Εντούτοις, η πιο αποτελεσματική λύση είναι η αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης. Στις αρχές της άνοιξης, η κυβέρνηση άφησε να εννοηθεί ότι μελετούσε μια τέτοια κίνηση, όμως ο Chen Chuanshu, αντιπρόεδρος του ισχυρού National Committee on Ageing, υποστηρίζει ότι «οι απόψεις σχετικά με το θέμα δίστανται». Εκ πρώτης όψεως φαίνεται καλή ιδέα. Παρότι το μέσο προσδόκιμο ζωής κατά τη γέννηση, το οποίο έχει οριστεί στα 74 έτη, είναι σήμερα κατά 25 έτη υψηλότερο απ' ό,τι 50 χρόνια πριν, το ηλικιακό όριο συνταξιοδότησης παραμένει στο ίδιο χαμηλό επίπεδο. Εάν αυξηθεί, όποιο ολοκληρωμένο συνταξιοδοτικό σύστημα και αν υιοθετήσει τελικά η Κίνα θα είναι τρομερά ασύμφορο.

Παρόλα αυτά, στην πράξη, τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι εργοδότες αντιστρατεύονται κάθε αλλαγή. Οι μιν εργαζόμενοι έχουν συνηθίσει στην ιδέα της αποχώρησης από την εργασία στα 50 τους χρόνια και έχουν σχεδιάσει αναλόγως τη ζωή τους. Οι δε εργοδότες είχαν την πολυτέλεια να μπορούν να επιλέγουν από ένα φαινομενικά ανεξάντλητο απόθεμα ακμαίων εικοσάρηδων και τριαντάρηδων. Οι εργαζόμενοι ηλικίας 40 ετών και άνω θεωρούνται ήδη μεγάλοι, ενώ πολλοί από όσους διανύουν την έκτη δεκαετία της ζωής τους μπορεί πράγματι να μη διαθέτουν τις δεξιότητες που απαιτούνται σε μια σύγχρονη οικονομία.

Ωστόσο, λόγω του χαμηλού ποσοστού γεννητικότητας την τελευταία τριακονταετία, το απόθεμα εργαζομένων νεαρής ηλικίας δεν είναι πια ανεξάντλητο. Ο Cai Fang, διευθυντής του Institute of Population and Labour Economics στο CASS, τονίζει ότι υπάρχει ήδη έλλειψη νεαρών μεταναστών εργατών. Το φαινόμενο αυτό σημειώθηκε αρχικά στις παράκτιες περιοχές το 2004 και έκτοτε έχει εξαπλωθεί παντού. Η παγκόσμια οικονομική κρίση έχει μετριάσει προσωρινά το πρόβλημα, όμως οι εργοδότες στην ανεπτυγμένη παράκτια ζώνη της Κίνας εξακολουθούν να παραπονιούνται για ελλείψεις (παρότι υπολογίζεται ότι 20 εκατ. άνθρωποι έχασαν τις δουλειές τους από τότε που εκδηλώθηκε η ύφεση, στα τέλη του περασμένου έτους).

Επομένως, η άσκηση μιας λιγότερο αυστηρής πολιτικής ελέγχου των γεννήσεων δεν υπαγορεύεται μόνο από το σεβασμό προς τα ανθρώπινα δικαιώματα αλλά επιβάλλεται και για οικονομικούς λόγους. Πολλοί Κινέζοι ακαδημαϊκοί πιστεύουν ότι είναι ζήτημα λίγων ετών, όμως η κυβέρνηση δεν μοιάζει να βιάζεται. Ο «οικογενειακός προγραμματισμός», όπως αποκαλεί αυτή την πολιτική, θεωρείται επιτυχής, καθώς μετριάξει τις επιπτώσεις της πληθυσμιακής αύξησης στο περιβάλλον και τους πόρους κάθε είδους. Παρότι δεν υπάρχει σαφής αριθμητικός στόχος, οι τελευταίες προβλέψεις δείχνουν ότι ο πληθυσμός θα συνεχίσει να αυξάνεται από τα περίπου

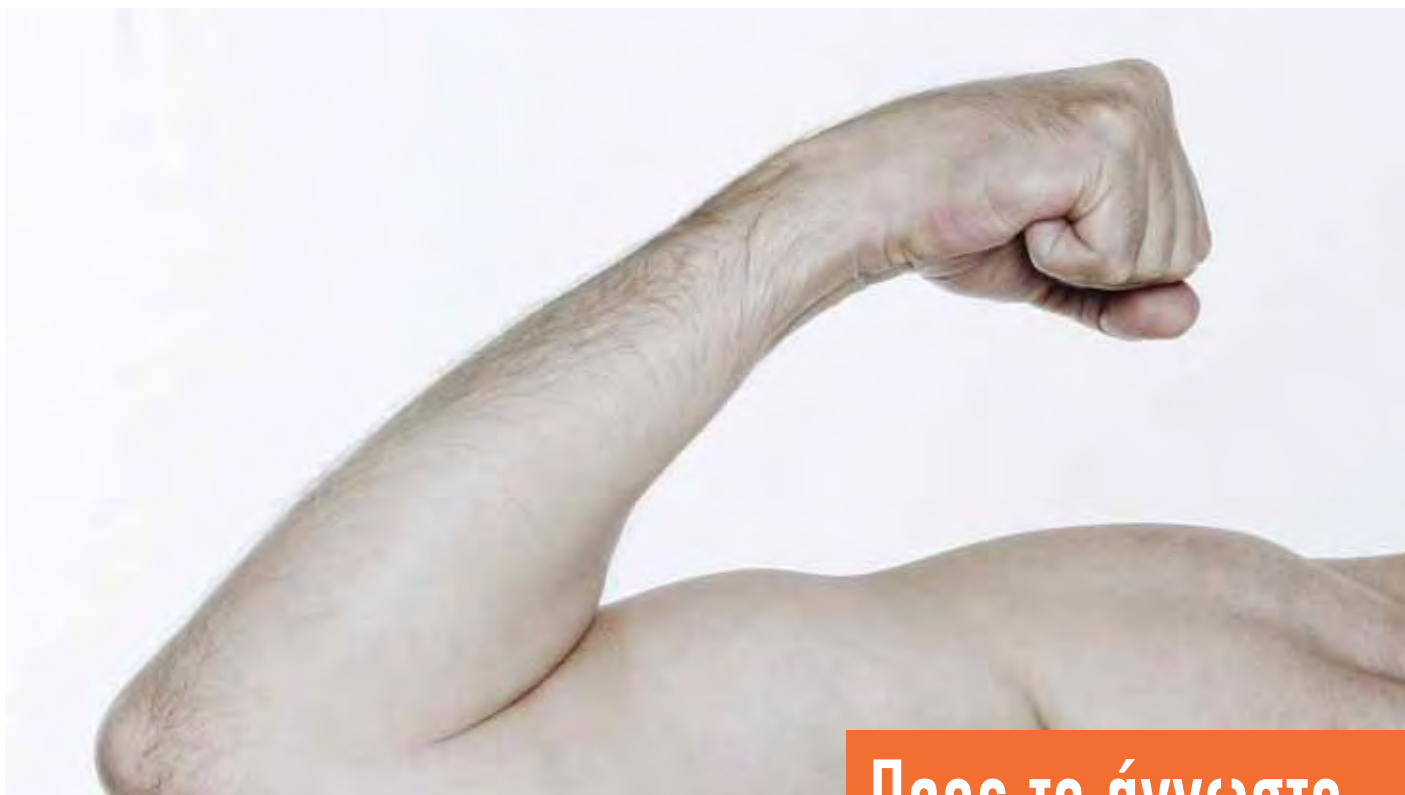
1,3 δισ. που είναι σήμερα σε ένα μέγιστο περίπου της τάξης των 1,46 δισ. έως το 2030, και εν συνεχεία θα αρχίσει να μειώνεται σταδιακά.

Πράγματι, ακόμη και αν οι περιορισμοί χαλάρωναν αμέσως, τα ποσοστά γεννητικότητας μπορεί να μην αυξάνονταν θεαματικά. Στις μεγαλουπόλεις, πολλοί έχουν υιοθετήσει τον τρόπο ζωής που ευθύνεται για τη μείωση της γονιμότητας σε πλουσιότερες χώρες.

Η κινέζικη κυβέρνηση γνωρίζει πολύ καλά τα προβλήματα που προκαλεί η δημογραφική γήρανση και «κάνει όλα τα σωστά βήματα, αν και όχι πάντα όσο γρήγορα θα έπρεπε», λέει η Vanessa Wang, ειδική εμπειρογνώμων σε συνταξιοδοτικά θέματα για την Ασία της εταιρείας συμβούλων Mercer. Εως τώρα, κύρια προτεραιότητα της κυβέρνησης ήταν να διατηρήσει τους αλματώδεις ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης των τελευταίων ετών, όμως ο πρωθυπουργός Wen Jiabao ισχυρίστηκε ότι η κυβέρνηση δίνει ολοένα μεγαλύτερη βαρύτητα στην κοινωνική πρόνοια.

Από το πακέτο οικονομικής ώθησης ύψους 4 τρις. γιουάν, που ανακοινώθηκε τον περασμένο Νοέμβριο, 300 δισ. έχουν ανακατανεμηθεί από έργα υποδομής σε προγράμματα κοινωνικής πρόνοιας. Οι επικριτές υποστηρίζουν ότι η Κίνα θα μπορούσε να τα καταφέρει πολύ καλύτερα. Τα δημόσια οικονομικά της είναι σε καλή κατάσταση, με δημόσιο χρέος κάτω από το 20% του ΑΕΠ και το δημοσιονομικό της έλλειμμα να βελτιώνεται με ταχείς ρυθμούς. Η εγχώρια αποταμίευσή της που ξεπερνά το 40% του ΑΕΠ κρίνεται υψηλή σύμφωνα με τα διεθνή πρότυπα. Εν όψει της προοπτικής των 440 εκατ. συνταξιούχων έως το 2050, ίσως θα έπρεπε να επενδύει περισσότερο στη δημιουργία της πολυδιαφημισμένης «αρμονικής κοινωνίας». <

Με το τρέχον συνταξιοδοτικό σύστημα η Κίνα κινδυνεύει να αντιμετωπίσει στις προσεχείς δεκαετίες ακάλυπτες υποχρεώσεις ύψους έως και 6% του ΑΕΠ της ετησίως.

Προς το άγνωστο

Η δημογραφική γήρανση αποτελεί φαινόμενο χωρίς προηγούμενο στην ιστορία της ανθρωπότητας και κανείς δεν μπορεί να γνωρίζει πώς θα εξελιχθεί.

Εως τις αρχές της δεκαετίας του '90 κανείς δεν ανησυχούσε για τη δημογραφική γήρανση. Ο ΟΗΕ είχε την προνοητικότητα να συγκαλέσει μια «παγκόσμια διάσκεψη για τη γήρανση του πληθυσμού» το 1982, όμως εν συνεχεία το θέμα ξεχάστηκε. Το 1994, η Παγκόσμια Τράπεζα είχε πια συνειδητοποιήσει ότι το ζήτημα θα λάμβανε τεράστιες διαστάσεις. Σε έκθεση με τίτλο "Averting the Old Age Crisis", υποστήριξε ότι τα συνταξιοδοτικά συστήματα των περισσότερων χωρών δεν ήταν βιώσιμα.

Κατά τη διάρκεια της επόμενης δεκαετίας, μια σειρά βιβλίων, κυρίως Αμερικανών συγγραφέων, έκρουσαν τον «κώδωνα του κινδύνου». Εφεραν τίτλους όπως «Νεότητα εναντίον γήρατος»,

«Στην αυγή μιας 'γκρίζας' εποχής», «Η επερχόμενη καταιγίδα» και κόμιζαν ένα ζοφερό μήνυμα: τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης όδευαν ολοταχώς προς τη χρεοκοπία, οι συνταξιούχοι θα γίνονταν η επικρατέστερη πληθυσμιακή ομάδα, ενώ σύντομα θα ξεσπούσε σύγκρουση μεταξύ των γενεών.

Εκτοτε, η συζήτηση τοποθετήθηκε σε πιο πραγματιστική βάση, καθώς ήρθαν στο φως περισσότερες πληροφορίες για το θέμα. Βιβλία, συνέδρια και ερευνητικές εργασίες πολλαπλασιάστηκαν. Διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ και η ΕΕ δημοσιεύουν εκθέσεις σε τακτική βάση. Η δημογραφική γήρανση βρίσκεται σταθερά στην ημερήσια διάταξη, από τις οικονομικές διασκέψεις του G8 έως τις συνόδους κορυφής του ΝΑΤΟ. Το Διεθνές Οικονομικό Φόρουμ σχεδιάζει να συζητήσει για το μέλλον των συντάξεων και της υγειονομικής περίθαλψης στην υψηλού κύρους Σύνοδο του Νταβός, στις αρχές του επόμενου έ-

τους. Τα Μέσα Ενημέρωσης, συμπεριλαμβανομένου του παρόντος εντύπου, καλύπτουν με εκτενή αφιερώματα το επίμαχο θέμα.

Το κατά πόσο όλο αυτό το ενδιαφέρον μεταφράστηκε σε επαρκή δράση είναι άλλο ζήτημα. Οι κυβερνήσεις των πλούσιων χωρών αναγνωρίζουν τώρα ότι οι υποσχέσεις τους σχετικά με τις συντάξεις και την υγειονομική περίθαλψη θα είναι σύντομα οικονομικά ανέφικτες και πολλές από αυτές προχώρησαν σε μεταρρυθμίσεις, ωστόσο έως τώρα με δειλά βήματα. Αυτό δεν προκαλεί έκπληξη: οι πολιτικοί που έχουν βλέψεις για τις επόμενες εκλογές δεν θα βιαστούν να εισαγάγουν αντιλαϊκά μέτρα τα οποία μπορεί να μην αποδώσουν για χρόνια, ενδεχομένως και για δεκαετίες.

Οι βασικές αλλαγές που πρέπει να γίνουν είναι προφανείς. Για να αποφευχθεί η δημοσιονομική κατάρρευση, οι κρατικές συντάξεις και οι υγειονομικές δαπάνες για την υγεία θα πρέπει να περιοριστούν, ενώ οι φόροι μπορεί να χρειαστεί να αυξηθούν. Η πιο αποτελεσματική μέθοδος περικοπής των συνταξιοδοτικών δαπανών είναι να δοθεί στους εργαζόμενους η δυνατότητα παράτασης του εργασιακού βίου, καθώς έτσι αυξάνονται τα φορολογικά έσοδα και συγχρόνως μειώνονται οι δαπάνες για τις συντάξεις. Επιπλέον, μπορεί έτσι να επιμηκυνθεί και η διάρκεια ζωής τους. Ο John Rother, επικεφαλής πολιτικής και στρατηγικής της οργάνωσης AARP, αναφέρεται σε μελέτες οι οποίες δείχνουν ότι, υπό τις ίδιες συνθήκες, όσοι συνεχίζουν να εργάζονται μέχρι τα γεράματα παρουσιάζουν μειωμένη θνησιμότητα συγκριτικά με τους συνταξιούχους συνομήλικούς τους.

Τα άτομα νεαρής ηλικίας έχουν αποδεχτεί ότι θα πρέπει να εργάζονται περισσότερα χρόνια και ότι οι συντάξεις τους θα είναι λιγότερο γενναιοδωρες. Αντιθέτως, οι εργοδότες δεν έχουν πειστεί ακόμη ότι αξίζει να κρατούν

εργαζόμενους μεγάλης ηλικίας. Αυτό μπορεί να οφείλεται εν μέρει στο γεγονός ότι είχαν τη δυνατότητα να επιλέξουν ανάμεσα σε μια πληθώρα εργαζομένων νεαρής ηλικίας λόγω μεταπολεμικής δημογραφικής έκρηξης, καθώς και στο ότι κατά τη διάρκεια των περασμένων δεκαετιών πολύ περισσότερες γυναίκες εισήλθαν στην αγορά εργασίας, αυξάνοντας τα περιθώρια επιλογής των εργοδοτών. Ωστόσο, το απόθεμα των γυναικών που είναι ικανές και πρόθυμες να εργαστούν ως μισθωτές εξαντλείται και η μεταπολεμική γενιά γερνάει.

Σε πολλές χώρες οι μετανάστες κάλυψαν αμέσως τα κενά που δημιουργήθηκαν στο εργατικό δυναμικό (ας μην ξεχνάμε ότι η κρίση αναμένεται να ξεσπάσει σε μια δεκαετία). Τα ποσοστά μετανάστευσης στον ανεπτυγμένο κόσμο είναι υψηλότερα από ποτέ, σε σημείο που αποτελούν κύριο παράγοντα πληθυσμιακής αύξησης. Συγκεκριμένα, στη γόνιμη ακόμη Αμερική οι εισροές των μεταναστών ευθύνονται για το 40% περίπου της συνολικής αύξησης του πληθυσμού, ενώ στη δυτική Ευρώπη της ραγδαίας δημογραφικής γήρανσης, περίπου για το 90%.

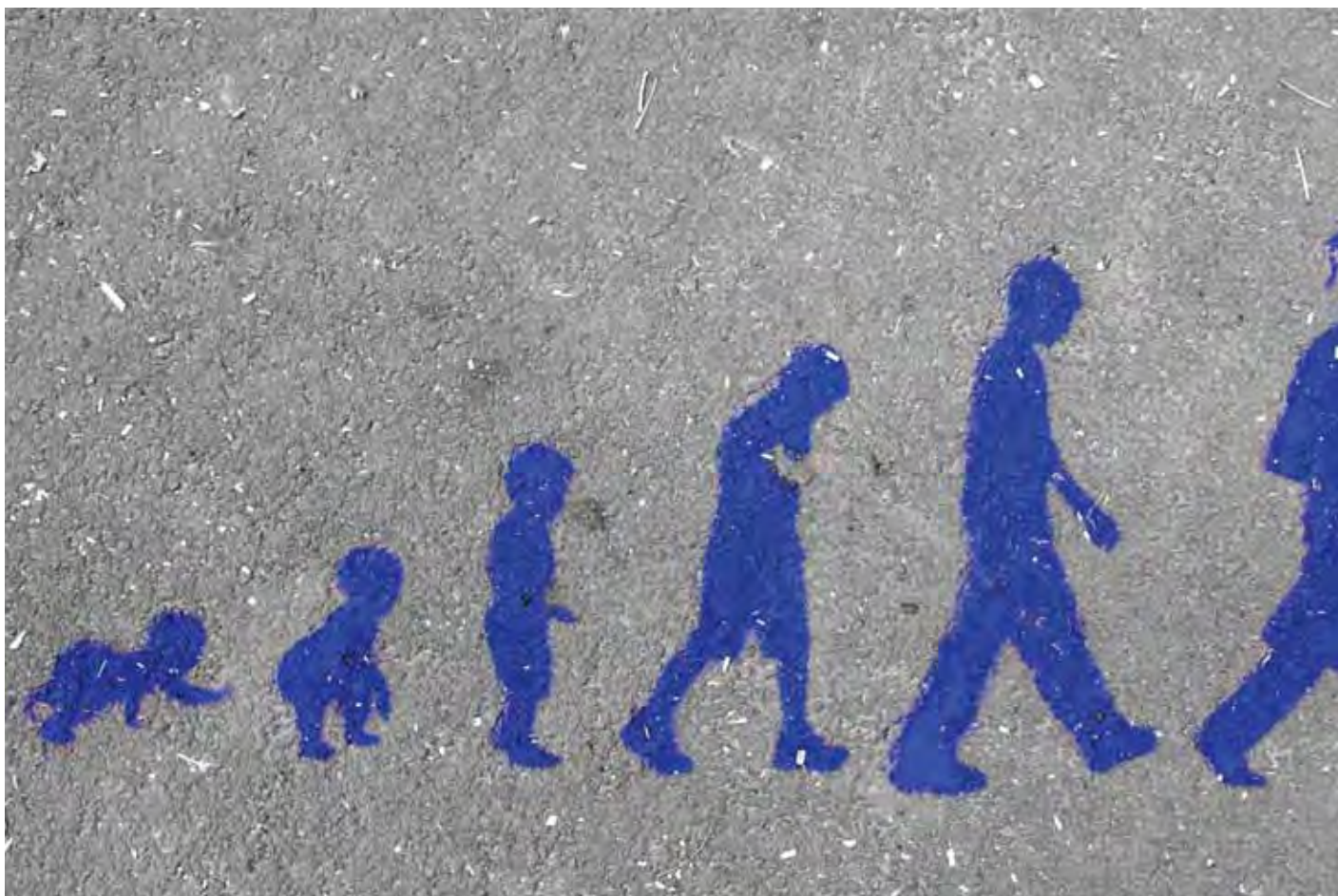
Εκ πρώτης όψεως, η μετανάστευση μοιάζει να είναι η τέλεια λύση. Πολλές αναπτυσσόμενες χώρες έχουν χιλιάδες νέους που χρειάζονται δουλειά. Από την άλλη, πολλές πλούσιες χώρες χρειάζονται εργατικά χέρια που θα αυξήσουν τα φορολογικά έσοδα και θα συμβάλουν στην οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, στις προσεχείς δεκαετίες, το εργατικό δυναμικό στις πλούσιες χώρες θα συρρικνωθεί τόσο πολύ που οι μεταναστευτικές εισροές θα πρέπει να αυξηθούν υπερβολικά για να αντισταθμίσουν τις ελλείψεις· θα πρέπει τουλάχιστον να διπλασιαστούν συγκριτικά με τώρα στις πιο «νέες» δυτικοευρωπαϊκές χώρες, ενώ στις πιο «γερασμένες» θα πρέπει να τριπλασια-

στούν. Η Ιαπωνία θα χρειαστεί υπερδιπλάσιο αριθμό μεταναστών από τον πολύ χαμηλό αριθμό που έχει σήμερα. Δημοσκοπήσεις δείχνουν ότι οι κάτοικοι των περισσότερων πλούσιων χωρών θεωρούν ήδη τα ποσοστά μετανάστευσης πολύ υψηλά. Περαιτέρω μεγάλες αυξήσεις κρίνονται πολιτικά ανέφικτες.

Προκειμένου να καταπολεμήσουν το πρόβλημα της δημογραφικής γήρανσης στη ρίζα του, οι «γερασμένες» χώρες θα πρέπει να ανανεωθούν αποκτώντας περισσότερα δικά τους παιδιά. Ορισμένες από αυτές προσπάθησαν, άλλες με μεγαλύτερη και άλλες με μικρότερη επιτυχία. Ωστόσο, το ζήτημα δεν είναι απλώς η παροχή οικονομικών κινήτρων ή η δημιουργία ολοκληρωμένων υπηρεσιών παιδικής μέριμνας. Η σύγχρονη αστική ζωή στις πλούσιες χώρες δεν ευνοεί τη δημιουργία πολύτεκνων οικογενειών. Οι γυναίκες δυσκολεύονται να συνδυάσουν οικογένεια και καριέρα. Συχνά συμβιβάζονται με ένα μόνο παιδί.

Και αν η γονιμότητα στις χώρες που γερνούν δεν αυξηθεί; Μπορεί να μην έρθει η συντέλεια του κόσμου -τουλάχιστον όχι ακόμη- όμως η εικόνα του είναι βέβαιο πως σταδιακά θα αλλάξει. Οι γηραιότερες κοινωνίες μπορεί να είναι πιο συντηρητικές και πιο επιφυλακτικές συγκριτικά με τις νεαρότερες. Το αργότερο έως το 2025, οι μισοί περίπου Αμερικανοί ψηφοφόροι και >

Οι κυβερνήσεις αναγνωρίζουν ότι οι υποσχέσεις τους περί συντάξεων και υγειονομικής περίθαλψης θα είναι σύντομα οικονομικά ανέφικτες, ωστόσο διστάζουν να προχωρήσουν σε αντιλαϊκά μέτρα τα οποία δεν γνωρίζουν πότε και εάν θα αποδώσουν.

> η συντριπτική πλειονότητα των Δυτικοευρωπαίων ψηφοφόρων θα είναι άνω των 50 ετών -σημειωτέον ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ψηφοφόροι εμφανίζουν πολύ χαμηλότερα ποσοστά αποχής από τους νεαρότερους. Οι ακαδημαϊκές μελέτες δεν έχουν βρει ως τώρα στοιχεία που να καταδεικνύουν ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία ψηφοφόροι έχουν εκμεταλλευτεί την επιρροή που ασκούν

στο εκλογικό αποτέλεσμα για να προωθήσουν πολιτικές προς όφελός τους, παρότι αν ο αριθμός τους αυξηθεί στο μέλλον δεν αποκλείεται να το κάνουν.

Ούτε υπάρχει κάποια ένδειξη για την πάλη των γενεών που προαναγγελλόταν τη δεκαετία του '90. Εξάλλου, οι περισσότεροι ηλικιωμένοι έχουν οικογένειες. Σε πρόσφατη μελέτη του σχε-

τικά με τους γονείς και τα ενήλικα παιδιά σε 11 ευρωπαϊκές χώρες, ο Karsten Hank του Πανεπιστημίου Mannheim βρήκε ότι το 85% από αυτούς ζουν σε απόσταση έως και 25 χλμ. οι μὲν από τους δε και ότι οι περισσότεροι από αυτούς επικοινωνούν τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα.

Ακόμη κι έτσι, η μετατόπιση του κέντρου βάρους στις ομάδες μεγαλύτερης ηλικίας θα έχει ισχυρό αντίκτυπο στις κοινωνίες, όχι μόνο στον οικονομικό και πολιτικό τομέα, αλλά σε όλα τα επίπεδα. Ο Richard Jackson και ο Neil Howe του αμερικανικού CSIS, σε ένα σημαντικό βιβλίο με τίτλο "The Graying of the Great Powers", υποστηρίζουν ότι, μεταξύ άλλων, η γήρανση των ανε-

πτυγμένων χωρών θα έχει σοβαρές επιπτώσεις και στον τομέα της εθνικής ασφάλειας.

Για παράδειγμα, η έλλειψη νεαρών ενηλίκων μπορεί να ωθήσει τις χώρες να υποχρεώσουν τους λίγους που διαθέτουν σε στρατιωτική θητεία. Στις επόμενες δεκαετίες έως το 2050, η Αμερική θα διαδραματίσει ολοένα μεγαλύτερο ρόλο στις αμυντικές προσπάθειες των ανεπτυγμένων χωρών. Καθώς ο πληθυσμός της Αμερικής θα συνεχίσει να αυξάνεται, τη στιγμή που εκείνος των περισσότερων άλλων ανεπτυγμένων χωρών θα μειώνεται, θα είναι η μόνη ανεπτυγμένη χώρα με γεωπολιτική σημασία.

Ρωτήστε με το 2020

Καθώς λίγα είναι αυτά που μπορούν να γίνουν για να σταματήσει η δημογραφική γήρανση, ο κόσμος θα πρέπει να το πάρει απόφαση. Εντούτοις, ορισμένες συνέπειές της μπορούν να μετριαστούν. Πολλοί ειδικοί υποστηρίζουν τώρα ότι αν εφαρμοστούν οι σωστές πολιτικές, οι επιπτώσεις, παρότι τεράστιες, δεν θα είναι απαραίτητα καταστροφικές. Οι περισσότερες χώρες έχουν αναγνωρίσει την ανάγκη για δράση και αρχίζουν να λαμβάνουν μέτρα.

Ωστόσο, ακόμη κι έτσι, τίποτε δεν εγγυάται ότι οι προσπάθειές τους θα επιτύχουν. Πρόκειται για ένα φαινόμενο χωρίς προηγούμενο στην ιστορία της ανθρωπότητας. Ο Ronald Lee, διευθυντής του Centre on the Economics and Demography of Ageing στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια, στο Berkeley, το θέτει ως εξής: «Στην πραγματικότητα, δεν γνωρίζουμε πώς θα εξελιχθεί η δημογραφική γήρανση, καθώς δεν έχουμε ξαναδεί κάτι παρόμοιο στο παρελθόν». <

Η μετατόπιση του κέντρου βάρους στις ομάδες μεγαλύτερης ηλικίας θα έχει ισχυρό αντίκτυπο στις κοινωνίες όχι μόνο στον οικονομικό και πολιτικό τομέα, αλλά σε όλα τα επίπεδα.